

A. D. XENOPOL

AMINTIRI

DE

CĂLĂTORIE

I A Ş I

TIPO-LITOGRAFIA H GOLDNER—STRADA PRIMARIEI

*In povestirea veche a unui urieș ce redobîndea puteri
nove, de cîte ori se atîngea de pămînt, este un mare simbure
de adevăr. De cîte ori ne apropiem, de totul din care ne am
desfăcut, simțim că mîntea și sufletul ne întinerește. Tot-
deauna am căutat ca să-mi scald cugetarea și simțirea în
izvorul cel vecinic proaspăt al naturii. Ce am văzut, am
spus, pe cît mi-a fost prin putință, ce am simțit însă a
fost tot-deauna deasupra puterii mele de rostire, căci*

Pentru ce-î în lume mare, graul omului e mic,
Pentru ce-î în suflet mare, graul său este nimic

O călătorie la Dorna în Bucovina

(1888)

Călătorile zău cîștigat mult în repeziune și îndămă-nare prin introducerea drumurilor de fer, au pierdut însă în interes. Astăzi zbori peste țări ca un meteor, fără nici o atingere cu ele, fără a dobîndi despre natura lor nici o idee lămurită, fără a face cunoștință cu elementul omenesc ce le locuiește Munții, râurile, orașele trec sub ochii călătorului cu iuțala fulgerului. Ceea ce ai văzut într-o zi este atît de variat, încît se amestecă în minte în o masă confuză, neputînd alege nimic din nămolul de întipărire ce ți-au obosit privirea. Fără îndoială că, pentru acel ce vrea să cunoască o țară, călătoria cu locomotiva nu este mijlocul cel mai nimerit, și că el trebuie să recurgă tot la sistemul cel învechit și primitiv de călătorie, cu trăsura, călare, sau chiar pe jos, pentru a veni în strînsă atingere cu pămîntul și poporul pe care vrea să-l studieze.

Călătoria ce am întreprins la Dorna în Bucovina, mi-a procurat iarăși prilejul de a merge a lene prin o

frumoasă țară, locuită de Romîni, de a gusta în tot farmecul lor frumusețile naturei, de a mă opri unde și cît îmi plăcea, de a vorbi cu oamenii, a-i întreba asupra vieții și a îndeletnicirilor lor, și a dobîndi ast-felîu o imagine vie și luminoasă atît a naturei încunjurătoare cît și a ființelor pe care le adăpostește la sînul ei.

I

Pînă la Dorna

Dorînd să scurtez pe cît se putea călătoria cu drumul de fer, alesi-mă spre a merge la Dorna, calea prin Fălticeni. De la Dolhasca pînă la capitala județului Suceava se întinde o șosea foarte bine întreținută, lucru vrednic de însemnat în țara noastră, unde căile de comunicație nu prea sunt bine îngrijite. Regiunea prin care trecî, între aceste două puncte, aparține acelei a dealurilor Romăniei, pămîntul este presurat de colnice, petici de păduri și văi mai late, care iaș chipul unor șesuri. Semănături gata de a primi secerea se întindeau aurite sub soare, amestecate cu lanuri verzi de păpușoi. Fînul în parte cosit, era strîns în căpiți, adunate și ele pe alocurea în stogurile cele mari. Pe aiurea, încă necopt, se pleca la suflarea vîntului, undoînd în lumina soarelui neregulatele sale vîrfuri. Satele se zăreau rari în cale, cu aspectul sărăcăcios, cu casele mici, avînd niște găuri în loc de ferești, adese-orî fără garduri în jurul lor, înconjurate, în loc de livezi, numai de spinii și de mărăcinii. Cîte un car greou, cu roatele numai în ciolane, neavînd în el nici un dram de fer, tras cu greutate de o păreche de boi, ducea în el pe țaran culcat pe piept, care îndrepta dobitoacele sale prin îndemnările cunoscute, de care ele ascultau cu o mare exactitate.

La o întorsătură, se zăriră albînd în depărtare, casele Fălticenilor, în fundul unei văi dar de acolo mai meraserăm încă, o oră și jumătate pînă să ajungem în acest oraș. În sfîrșit puserăm piciorul în locul ce altă dată era centrul cel mai comercial al Moldovei. Se faceau pregătiri pentru iarmarocul de 20 Iulie, ce se apropia. Pe fie-ce an, acest iarmaroc e mai puțin cercetat și ia un

caracter tot mai localnic, pierzînd din înşămîntatea pe care o avea altă dată pentru ţara întregă. Cauza acestei împrejurări, stă în înriurirea adusă de drumurile de fer asupra negoţului ţăriei noastre. Înainte, iarmaroccele şi 'cu deosebire acel de la graniţă, al Fălticenilor, era locul de înfîlnire al neguţătorilor străini, cu toţi acei ce aveau trebuinţă de fabricatele lumii apusene. Concurenţa fiind mare, preţurile erau mici, de unde provinea efnătatea relativă a obiectelor cumpărate la iarmaroc. Pămîntenii aduceau apoi, spre vînzare, vite şi alte produse ale ţăriei, din preţul cărora îşi cumpărau cele trebuincioase. Ast-felu se explică cum de la acest mare bîlcu se făceau adese-ori afaceri de mîhoane. Acum însă uşurătatea transportului duce mărfurile chiar la locul desfacerei. Nu mai sunt de nevoie aceste întîlniri extraordinare ale vînzătorilor cu cumpărătorii, cînd ei pot fi puşi în atingere, în orî-ce loc, unii cu alţii. Timpul iarmarocelor a trecut, şi ele cată să se restrîngă pe fiecare zi, mai păstrînd doară numai o înşămîntate localnică. Există şi astăzi iarmarocce, însă de acele ce corespund nouelor mijloace de comunicaţie, care pun cu grăbire în legatură punctele cele mai îndepărtate ale pămîntului. Acestea sunt locuri de întîlnire, nu ale neguţătorilor unei ţări cu muşterii unei alteia, ci acel al producătorilor însemnaţi din întreaga omenire cu cumpărătorii veniţi din toate părţile pămîntului. *Expoziţiile universale* sunt iarmaroccele veacului nostru, acele ale drumurilor de fer şi ale vapoarelor. Căci să nu se creadă că aceste expoziţii au numai un scop teoretic, documentarea propăşirii realizate de munca omenească. Ţinta lor de căpîtenie este de-facerea produselor expuse, şi cifra afacerilor încheiate la o expoziţie universală, se urcă adese-ori la mai multe sute de mîhoane.

Eşînd din Fălticeni, urci un deal, de pe culmea căruia se vede îndărăpt oraşul, într-o poziţie îndestul de frumoasă, cîştigînd cu atît mai mult cu cît te îndepărtezi de el, un caracter comun tuturor oraşelor din România. Îndepărtarea şterge aspectul uricios al caselor, neregula cu care ele sunt presurate, mai curînd de cît aşezate, pe mîrginile stradelor, murdările de tot soiul ce umplu mai ales mahalalele, ea lasă să se prevadă, prin ceaţa de se

întinde în cîmpul ochiului, numai liniile generale ale așezărei omenești, care îndată ce este întocmită în o natură frumoasă, împrumută de la dînsa farmecul ce o acopere

Îndată ce ai urcat dealul, te îndrepți cătîă apus, lăsînd cătră sud calea Romanului, și intri pe valea rîului Moldova, pe care îl vezi curgînd la o îndepărtare de mai multe kilometre, pe sub dealurile ce-î mărginesc valea din partea dreaptă. Din dosul acestor dealuri, se desfac, cu cît înaintezi, trepte de munți, din ce în ce mai nalți, și care fac să treacă prin nuanțe nesimțite verdele de smaragd al cîmpului, în albastrul auriu al tării. Toți acești munți sunt dominați de pîscul Hăleucei care pare a pluti în văzduh ca o uriașă corabie răsturnată. Pe partea stîngă a rîului, pe unde merge șoseaua, se lățește un șes întins care, din cînd în cînd, se înalță cîte puțin, formînd ca niște văi deschise între două dîmburi, îndreptate perpendicular cătră valea Moldovei, și prin care par a se fi devărsat șiroaile sale în timpurile geologice, cînd modestul rîu de astăzi umplea întreaga vale cu apele sale. De pe sosea se văd în depărtare, pe malurile Moldovei, satele *Baia* și *Sasca*.

După cîte-va ore de mers ajungi la *Cornul-Luncei*, unde treci granița, și apuci de aici pe șoseaua comunală pînă la Gura-Homorei, unde dai în cea imperială care leagă Bucovina cu Ardealul.

Calea comunală era de abea crotă, în parte încă nepietruită, în cît era foarte greu de străbătut, mai ales că în noaptea dinainte căzuse o îmbelșugată ploaie. Mă miram cum se face ca în Austria, care este renumită pentru bunele sale drumuri, să se găsească unul în așa de ră stare. Cercetînd pe mai mulți oameni, aflăiu că îngrijirea pentru facerea șoselei fusese lăsată de Stat în sarcina comunelor românești care se întind de alungul ei. Aceste comune însă, după obiceiul românesc, *lasă mîă să te las*, neîngrijise de facerea drumului, încît statul se hotari să facă șoseaua el, pe socoteala comunelor.

Chiar cel întîiu sat românesc *Băușești* precum și toate celelalte ce le întîlni în cale — *Băușești*, *Berchișești*, *Capul-Codriului* pînă la Gura-Homorei, mă loviră prin aspectul lor bogat și înfloritor. Casele încăpătoare, cele

mai multe cu patru odăi, unele chiar cu șase, ferestrele lor mari, cu patru sau șase geamuri, introducînd înăuntru o lumină îmbelșugată, fie-care casă încunjurată de un gard sănătos, care închidea o curte plină de hambare, grajduri, șuri și poiete, din dosul casei mai pretutindene o livadă sau o grădină Țăranii ce-î întîlneam erau bine îmbrăcați, cu cămașa curată, cu sucmanul nepeticit, cu opinci sau cizme în picioare, femeile numai cît umblau îndeobște desculți, nu din cauză de lipsă, ci după cît am aflat, din obicei, poate chiar din cocheterie, fiind că picioarele lor, de și muncite, sunt mici și frumos formate Pretutindene, unde vedeam pluguri, erau de cele de fer, carăle sătenilor, cu șine la roate, cu osule de fer, ușoare și îndămănatice. Tot Romîni erau de o parte și de alta a graniței, dar spre rușinea mea făceam în mine asămănarea cită deosebire între ei, dincolo și dincoace de hotar'

De la Capul-Codrului înainte, valea Moldovei începe a-și schimba caracterul, ea se îngustează mult din ceea ce era mai înainte, iar șesul din stînga se preface treptat în niște culmi din ce în ce mai ridicate, pînă cînd, de ambele sale laturi, ea apare mărginită de două lanțuri de dealuri Pe cînd însă înălțimile din dreapta rîului, ce vin mai departe de șosea, capătă prin însuși a lor îndepărtare o formă mai nehotărită și mai aburie, acelea din partea stîngă, aproape de ochiul călătorului, desemnează pe cer niște creștături cu linii precize, pe care privirea se odihnește ca pe niște forme arhitectonice.

Intre acestea înoptase, și luna care stătuse palidă și ștearsă, cît timp soarele privise la ea, se aprinsă tot mai viu, cu cît razele lui se stîngeau după dealuri, și în curînd ea umplu toată valea cu blînda ei lumină. Stelele de asemenea izvorau pe tîrie, iar pe pămînt, prin pădurile așternute pe coastele dealurilor, răsărea din frunziș cite o lumină roșetică, aprinsă de ciobanii de pe la stîne sau de țăranii ce coseau finul prin poiene — semn că obositul muncitor se retrăgea la odihnă în jurul flacărei pîlpîtoare, pregătindu-și mîncarea de sară Din marginea rîului se întindeau, pînă în șosea, lanuri înguste de grîu copt și aurii, despărțite între ele prin alte să-

mănăturî ce erau încă verzi. La aburirea vîntului spi-cele se plecau în valuri regulate care, sub lumina înșă-lătoare a luneî, luaî aspectul unor valuri de apă. La apropierea unui lan, mă așteptam să trec peste o punte, și cu toate că la fie-care dată recunoșteam înșă-larea, recădeam necontent în ea.

Ajuns la *Gura Homorei*, sat ce-și ia numele de la revărsarea Homorei în Moldova, petrecui aici noaptea, și a doua zi, ceva după răsăritul soarelui, mă îndreptai cătră Cîmpu-Lung. Dealurile ce întovărășesc cursul Moldovei, iaî din ce în ce mai mult caracterul de munți, ele au mai toate o formă rotundă, sămănînd cu niște ceaune uriașe răsturnate, acoperite cu păduri. După ce treci prin *Vama*, sat mare romînesc, și *Eisenau*, colonie germană, ajungi la Cîmpu-lung, orașel îndestul de mare, așăzat într-un amfiteatru de munți de formă rotund-lungăreață, pare că munții s-ar ține de mînă, și te ai aștepta numai de cît să-î vezi învîrtînd o horă uriașă, în jurul așezărei pe care o înclud.

De la Cîmpu-Lung înainte părăsești valea Moldovei și intri pe aceea a Putnei — tot ce poate fi mai deplin ca frumusețe blîndă și dulce. Rîușorul șerpuitor și iute sare cînd în dreapta cînd în stînga pe la baza dealurilor printre care el curge, silînd șoseaua de a-l trece pe poduri în nenumărate rînduri. Une-orî, lăsînd cîte un crac lăturalnic, ambele brațe ale rîului înconjoară o insulă de verdeață, ducînd în ascunsul crengușului undele lor vii și zburdalnice, care numai se aud șoptînd vesel în umbră. Varietatea nespūsă de forme a dealurilor, schimbarea alternativă de pădure și goșiciune, pîraele ce se reped din vîrfurile înălțimilor, ca niște șiroaie, și cobor repede dină din cascade în cascade, jocul de umbră și de lumină produs de razele soarelui în o lume atît de bogată, toate acestea încîntă privirea, dar amuțesc mîntea. Intr-un loc, cam la jumătate de cale între Cîmpu-Lung și satul *Valea-Putnei*, frumusețea blîndă de pînă aici ia un caracter măreț și impunător. Stînci uriașe cobor cătră rîu picioarele lor despoiate, pe cînd creștetul lor adesea-orî se încunună cu un tufiș de brad. Pe alocurea, ele strălucesc, albînd ca vărute, prin verdele închis al pădurei ce le căptușește. Văzute de departe,

ele par a fi ruinele unor castele feudale, asemenea celor ce împodobesc malurile Rinului Bolovanii uriași ruși din matca stîncei și rostogoliți pînă și-au găsit vecinicul lor echilibru, au ieșit în unele părți cursul rîului și l-au silit să încunjoare piedica Cine ar putea spune de cît amar de anî apele furioase ale șivoiului, stingherit în mersul său, lovesc în nepăsătoarea stîncă, sau de cînd șoptesc limpezile valuri cîntecul lor cel trist și monoton în umbra pădurei ce le acopere ?

După vre-o trei oare de acest drum fermecător, ajungi la poalele *Mestecănușului*, munte înalt peste care trece șoseaua imperială, făcînd pe el 13 cotituri pentru a alina sușul. Cu cît te urci, cu atîta privirea se întinde mai departe peste valea străbătută, și ceea ce ochiul gustase mai înainte bucată cu bucată, acuma îl cuprinde în întregul său, închegînd frumusețile parțiale într-un tot încîntător Cotitura suită se vede de pe a doua ca un drum paralel, al cărui capete, fiind ascunse de încovăturile muntelui, îl crezi că duce în altă parte, și privind la el de deasupra lui, nu-ți vine a crede că este același drum pe care-l urcaseși cu un moment mai înainte. Aproape de vîrf se văd deodată șapte șosele care brăzdează poalele muntelui, toate bine desemnate, cu culoarea lor galbenă nășipoasă, pe coasta lui cea verde Acest deal face parte din lanțul ce deosebește basenul Moldovei de acel al Bistriței Cum ai ajuns în vîrfurile lui și ai început a da la vale, se închide privirea îndărăpt pe valea Putnei, și se deschide înainte asupra celei a Bistriței, pe care șoseaua începe a o întovărăși, de la *Iacobeni* pînă la *Vatra-Dornei*

Această vale întrecea în farmec tot ce văzusăm pînă atunci Ea întrunește frumusețile ce împodobesc valea Putnei cu acele ce desfată pe acea a Moldovei îngustă și accidentată, ca și cea dintîiu, străbătută de o apă mare, ca și cea de a doua

Iacobeni este un sat mare românesc, adaus în timpurile din urmă cu o colonie germană, așazată aici pentru exploatarea minelor de fer ce se află în apropiere Intreprinzătorul exploatărei, Carol Mantz, s-a ruinat pe sine și pe alții cu această afacere nechibzuită. El începuse trebile cu totul pe marele, zidindu-și un palat ce

este astăzi prefăcut în otel, și trăia ca un principe.

Drumul de la Iacobeni la Vatra Dornei este așternut la jumătatea coastei dealului ce însoțește cursul Bistriței pe stînga, încît de pe această înălțime, tot-deauna vederea cuprinde o întindere în destul de mare, a balaurului cu solzi aurii ce se încovăește în toate părțile, pentru a eși din îngustimile munților Soarele apunea și arunca peste valurile rîului umbra arborilor ce se înșirau pe malul opus Repedele unde treceau, cînd scliptoare în lumina roșetică a soarelui, cînd întunecate în umbra verzie-neagră a arborilor Coasta dealului din susul șoselei este adese-ori dreaptă aproape perpendiculară, alcătuită din stînci suprapuse, căptușite cu brazi, care acoper așa de bine sălbaticul tărîm ce-î hrănește, în cît se par un părete de verdeață retezat de foarfecele unui grădinar Numai pe alocurea, unde este cîte o știrbitură în garnitura pămîntului, se poate vedea ce rîpi și ponoare prăpăstioase se ascund după verdele frunziș

Cînd după o oră de preumblare în această natură strălucită, întri deodată în Vatra-Dornei, nu poți împedea un simțimînt de nemulțumire ce te cuprinde la vederea ei Valea se lărgește deodată, fiind aici vărsătura rîului Dorna în Bistrița, munții ce o înconjoară sunt desgoliți, lipsiți de arbori, ba pe alocurea, din cauza rîpilor, chiar fără verdeață, încît cea întîia întipărire ce ți-o lasă Vatra-Dornei este cu mult mai pe jos de cum te așteptai. Această desilusiune trebuie pusă în mare parte pe socoteala contrastului cu nespusele frumuseți prin care te duce fără încetare calea pînă acolo.

II

Vatra Dornei

Vatra-Dornei, saū cum 1-au întors Nemții numele *Dorna-Vatra*, este un sat de munte, prin urmare foarte întins, cale de vre-o două ore pe jos de la un capăt la altul, însă îngust, așezat în două, trei rînduri de case, pînă la temeha munților de a lungul cărora se întinde Locuințele sunt foarte reșchirate, fie-care gospodăriș fiind

încunjurată de un întins loc de finețe, bogăția muntelui. Satul se lungeste în valea *Dornei*, afluentul *Bistriței*, și anume în sus, pînă la *Podul-Alunului*, unde începe o altă comună, *Dorna-Căndreni*, iar în jos pînă la vărsarea *Negrei* în *Bistrița*, de unde înainte începe satul *Gura-Negrei*. Din acest sat dai în *Dorna-Romînească* dincoace de graniță, iar pe *Neagra* în sus de *Șarul-Dornei* în *Bucovina*. Din *Căndreni* dai în *Pilugani* și de aici în *Poiana-Stampel*. Toate aceste sate se țin de la olaltă, fără ca nimic să te facă a recunoaște capătul unuia și începutul celuilalt. Este una și aceeași așăzare omenească, întinsă în îngustimile munților, așăzare ce a primit deosebite numiri și s-a grupat în jurul mai multor centre administrative. Inima tuturor acestor așăzări a fost în vechime *Vatra-Dornei*, care era oare cum *vatra* satului întins, pe care se ramifică astăzi numele de *Dorna*.

În mijlocul satului *Vatra-Dornei* se află băile și orașelul, locuit în mare parte de elemente străine, pe cînd satul ce-l încunjură este alcătuit numai din populație romînească. Numărul locuitorilor din *Vatra-Dornei* este de vre-o 4000 de suflete, din care 2,600 de ortodoxi și 200 de greci-uniți, mai toți Romîni, vre-o 600 de catolici, 100 de luterani, cei mai mulți Germani, 500 de Evrei, 7 Armeni și 5 Mahometani. Acești de pe urmă sunt rămășița vechilor exploatare de cherestele ai țărilor romîne, care altă dată umpleau munții, stăpîni pe poporul pe care îl supuneau la cele mai îngrozitoare chinuri, astăzi, pacînici cetățeni ai unei lumi pe care nu o mai recunosc, și în care numai fesul cel roș, pe care nu-l leapădă nici-odată, i mai arată ca un neam deosebit de restul locuitorilor.

Pe rîpa dreaptă a *Dornei*, aproape de revărsarea ei în *Bistrița*, se află bogatele izvoare de apă feruginoasă care, după analizele făcute, întrec cu mult puterea apelor de *Franzensbad* și se apropie, prin proporția de oxyd de fer ce conțin, de acele de la *Schwalbach*, dar sunt mai asimilabile de cît aceste din urmă, în cît intrunesc ambele însușiri ale celor mai renumite ape feruginoase europene. Deși întocmirea băilor este încă înapoiată, deși orașelul este departe de a înfățișa toate acele îndămănări ce se întîlnesc în băile țărilor civilizate, totuși numărul vizitatorilor crește pe fie-ce an și întrece adese-orî ci-

fra de 3,000 peste tot sezonul Marea majoritate a lor sunt Evrei care, după cum este cunoscut, umplu toate băile austriace, apărînd în ele în un număr mult mai mare de cît celelalte naționalități din acest stat, încît, dacă te ai lua după proporția Evreilor reprezentați la băi, ai putea încheia ca fiii lui Israel alcătuiesc partea cea mai însemnată a populației austriace. De și lucrul nu este așa, numărul cel mare al Evreilor la băile austriace, provine din deosebita îngrijire pe care această rasă o pune pentru păstrarea sănătății sale. De cîte ori nu am întilnit Evrei sărmani care venise la băi, cerșitorindu-și și acolo zilnica lor existență, în speranță că vor mai putea prelungi mizerabila lor viață!

Evreii însă care vin aici la Dorna sunt de acei din Galiția, cei mai înapoieți de pe tot pămîntul. Portul lor e acel primitiv care a început a dispărea de la cei din România laibere lungi, papuci tîrîți în picioare, căciula cea blănită pusă deasupra iarmunculului, pe care nu-l scot nici-odată, nici chiar înaintea împăratului. O păreche de *persăh* (perciuni) lungi și spiraliformi le încadrează figura. Simbătă îi vezi cu un fel de șal alb pus în spate, la cei bogați cusut pe margine cu fir de argint, cu cordonul legat în frunte, cu *tatalah* (un fel de țărțamuri) atîrnate la brîu, și purtînd la subțioară, învălitate în un șervet, cărțile lor de închinare. Ei merg ast-felu pe stradă în cîrduri numeroase, dondăniind din gură niște rugăciuni, la care însă muntea lor nu prea pare a lua o activă parte, de oare-ce se înterup adese-ori pentru a întreba cîte *parūs* (banii, parale) s-a vîndut oca de poamă, sau cîți *rendlăh* (rotungei, adică galbeni rotunzi, de la *rund* nemțește=rotund), costă o păreche de boi, urmînd apoi, după ce au primit răspunsul, a murmura înaintea rugăciunea lor.

Imi aduc aminte că era, între alți Evrei mai de samă, și un rabin de la Sadagura, considerat de ei ca personagiū sfînt. Acesta venea în fie-care zi la baie, în o veche caretă trasă de două mărțoage, și precedat de doi cavaleri care deschideaū calea înaintea trăsurei, galopînd pe niște rable lungi și uscate, cu laiberile lor umflate de vînt ca niște baloane și cu perciuni săltînd în sus la fie-care aruncătură a calului — un spectacol din

cele mai comice ce mi-a fost dat a vedea vre-odată, dar care pe toți Evreii îi umplea de umire, în cît exclamau sărutându-și vârful degetelor. ai' ai' vi grois' vi şen' (ah' cît de mare, cît de frumos!) Ş-apoi, să se zică că comicul, că arta sunt ceva absolut, cu aceeaşi valoare estetică pentru toate popoarele!

Ceea ce face însă societatea Evreilor nesuferită, şi deci cam neplăcută petrecerea în Dorna, este mirosul particular pe care ei îl răspindesc, şi care provine din îndelungata, ba chiar seculara lor nutrire cu usturoiū, către care se adaugă murdăria proverbială a îmbrăcăminteii lor Băile, grădina, apele, trebuind a fi întrebunţate în comun, cura, orî cît de folositoare ar fi ea, înfaşoşează, fără îndoială, o neplăcere îndestul de mare naturelor înzestrate cu simţuri mai delicates

Din fericire, respectarea cu sfinţenie din partea Evreilor a regulilor în privinţa mîncărei, îi ţine îndepărtaţi de oţelurile unde ospătează poporaţia creştină. La preumblări sau excursiuni eşti sigur iarăşi a nu-î întîlni, căci Evreul nu iubeşte natura frumoasă

Nimic nu te loveşte mai curios de cît prezenţa acestei rase, care în starea în care se prezintă în Dorna, îşi bate joc de toate regulile frumosului, în mijlocul încîntătoareii naturi ce te înconjoară aici din toate părţile. Lîngă cele mai frumoase tablouri cîmpeneşti, cele mai strani exemplare ale rasei umane. Un prieten al meu făcu glumă a pune să se fotografieze în mijlocul unei cîmpeni încîntătoare, cite-va din cele mai straşnice tipuri de Evreii ce mi-a fost dat să văd. Pare că ar fi nişte monstri antidiluvianii, pripăşiţi într-un rai pămîntesc.

Dar să lăsăm această rasă prea interesantă, a căreia descriere ne ar duce prea departe, şi să ne întoarcem către partea stătătoare a poporaţiunii Dornei, compusă cum am spus, în oraşel, şi din străini de deosebite neamuri, în sat, aproape exclusiv din Romîni.

Romîni alcătuesc împreună cu străinii locului o singură comunitate politică. De şi străinii înfaşoşază oare cum inteligenţa comunei, şi numărul lor se urcă la aproape o treime din întreaga poporaţie, totuşi pînă acum Romîni au păstrat puterea politică. În consiliul comunal ei au o însămnată majoritate şi primarul co-

munei este un Român *Ion Dial* care fu reales pentru a treia oară, în răstimp de 9 ani, în fruntea comunei. El nu știe carte, fiind om din vremile vechi, însă prin inteligența lui și spiritul său practic, ar bate pe mulți știutori de carte. Toate socotelile comunei le știe pe de rost, umblă în toate părțile ca să vadă prin sine însuși nevoile satului, nu deschide punga comunei, de cât pentru trebuinți simțite, și s-a jurat să nu facă cât va fi el primar nici o datorie, căci cum îmi spunea el în limbagiul său pitoresc „omul cu datorii, e ca sacul cel spart, torni în el și nu-l mai umpli“. Acest om fără carte prețuește învățătura, și mi se jăluia adese-ori despre cite greutateți întâmpină în conducerea comunei, din cauza neștinței sale. „Omul cu carte are patru ochi“, îmi spune el la un ospăț dat de dînsul, pentru realegerea sa de primar. Acest țăran necult, ținu o cuvîntare pentru a cărei idei sănătoase și frumos exprimate, l-ar putea invidia mulți oratori. El închină un pahar spre propășirea învățăturai, sfîrșind cu următoarele memorabile cuvinte „În vremea mea era veacul întunericului, acuma e acel al luminei. Pare că a fi rostit D-zeu de a doua oară cuvîntul „să fie lumină“ și se făcu lumină“. Și-apoi moșneagul, necătînd la cei 70 de ani pe care îi purta pe spetele sale, se prinse în un *de brîu*, pe care îl conduse cu un foc și un avînt, care mai că dădea de rușine pe tinerii ce se țineaū de el. La acest danț național luară parte aproape toți invitații și mai cu samă membrii consiliului nou ales. Între aceștia erau mai mulți Germani și doi Evrei, căci și dînsii aū în Austria drepturile politice. Frămîntaū și aceste neamuri străine pămîntul, alătura cu Romîni, și anume după un joc și o muzică romînească! De și se îmbrățisaū și se înfrățiaū între pahare, pe ascuns elementele străine căutaū să răpească de la Romîni conducerea politică a comunei. Dar și aceștia la rîndul lor aū dobîndit conștința intereselor lor, și nu vreaū în ruptul capului să lese puterea din mîni.

III

Imprejurimele Dornei

Cum am spus-o mai sus, aşazarea Dornei pierde întru cât-va, când te afli în mijlocul ei. Ea câştigă iarăşi îndată ce te ridici pe munţii ce o înconjură. Ast-feliu trecînd podul Bistriţei, te poţi urca pe înălţimea cea mai mică din apropierea ei, pe dealul *Miriştei*, care coboară prăpăstios în apa Bistriţei ce-î udă poalele într-o albie aşa de regulată, ca şi cum ar fi fost săpată de mînă omenească. De pe dînsul se văd ambele riuri, Bistriţa şi Dorna cum curg către olaltă şi se unesc împreună. Din valea Bistriţei se vede numai o mică parte, orizontul fiind închis de nalţi munţi ce se ridică către Iacobeni. Din potrivă, valea Dornei se vede la o întindere îndestul de mare, cursul ei fiind drept şi fără cotituri. De ambele părţi ale Dornei, se ridică două şiruri de munţi. Cel de pe dreapta este mai nalt şi acoperit cu fineţe pînă aproape de vîrf unde încep pădurile. Acel din stînga, pe lîngă care riul este mai rîpos, înfăţişînd ponoare, *vrugă*¹ şi stînci rostogolite, acoperit de iarbă numai pe creştetul său, şi cu totul desgolit de păduri în partea ce vine deasupra oraşului Dorna curgînd pe sub poalele lanţului rîpos, lăsă în partea ei dreaptă un şes îndestul de întins, care se suie trăgănat pînă la vîrfurile munţilor ce îl mărginesc. Cînd te sui pe unul din aceste dealuri, se desfăşură o privire din ce în ce mai frumoasă. Natura începe a predomni asupra aşezărei omeneşti care în curînd nu mai apare de cît ca un cub ascuns în poalele munţilor. Apele Dornei şi ale Bistriţei şerpuesc cu scîlptoarele lor valuri în văile adînci, şi *Ouşonul*, muntele cel mai nalt din jurul Dornei, se desfăşură pe orizont în toată maiestatea lui, pădurile de brazi se aştern ca o manta neagră pe iarba verde a măsurilor, rîpile şi ponoarele care stricău armonia tabloului, dispar în sînul bogăţiei nespuse de forme ce se înalţă din toate

1 *Irugă* vra să zică săpăturile lăsate de şivourile de ape pe coastele dealurilor. Să nu vină oare de la latinesc *irru-go-are*?

părțile Ești față cu imensitatea munților, o tăcere din ce în ce mai mare te învăluie și se coboară în suflet, ca o liniște adâncă, de abia mai șoptește urechei odihnite slabul murmur ce-l mai trimite orășelul, la această îndepărtare. Ești singur față în față cu veșnicul tot deslipit de rățeaua înjositoare a zănelor interese, în stare a înțelege și a admira măreția naturii, rămâi mut față cu nesfârșitul ce te zdrobește

Una din cele mai frumoase preumblări ce poți face nu departe de Dorna, este cea pe drumul de pe lângă casa răposatului preot Cazacovici, ce vine aproape de podul ce trece Dorna, spre a merge la Căndreni Acest drum merge pe coasta rîpoasă a dealurilor, din stînga rîului, aproape pe la jumătatea înălțimeii lor, și slujește numai pentru aducerea finului ce se face pe coaste De pe el se vede necontentit Dorna, șerpund la o mare adîncime, adese-orî aproape verticală, sub picioare Șoptirea rîului este întreruptă din cînd în cînd de strigătele plutășilor, pe care îi vezi coborînd iute pe repedele curs al apei, cîntînd adese-orî cîte un cîntec monoton ce ajunge la auz ca un echo îndepărtat De ceea parte a rîului, se întinde cîmpia care, departe de a înfățișa ochiului un verde monoton, îl desfătează prin nuanțele cele mai deosebite Cele mai închise provin din umbra aruncată de naltele piscurii, umbră ce pare a izvorî, cu cît soarele se coboară spre asfințit, din văle și pădurile unde se ținuse ascunsă. Apoi vin pădurile de brazi, de un verde închis, care lovite de razele soarelui, iau o culoare albă în părțile luminate, contrastînd cu atît mai puternic cu cea închisă rămasă în umbră La poalele pădurilor se întinde iamașul, verde ca smaragdul, întrerupt în toate părțile de finețe, în care finul cel copt are o culoare verde-galbănă, mai deschisă cît stă finul în picioare, mai închisă cînd a fost cosit Apoi timpul deosebit al coasei, pentru fie-care tăpșan, îi dă iarăși o culoare deosebită, din cauza ierbeii verzi care otăvește din nou la rădăcina finului tăiet Minunat efect fac mai ales arborii singurateci ce stropesc din loc în loc verdele covor al cîmpiei, cu culoarea lor închisă și posomorîta, în mijlocul veseliei ce se așterne sub ei

Cînd acești arborii sunt apropieți de malurile gîulei,

atunci se produce un joc de umbre din cele mai frumoase. Tremurătoarea umbră a copacului, mișcat de vînt, se oglindește în valul, el însuși tremurător, ce curge la picioarele sale. La toate aceste să se adauge efectul luminii cerești, cînd splendidă și strălucitoare în un ceriș albastru și nesfîrșit, cînd umbrită de un nor ce se întinde pe toată natură ca o perdea întunecată. Une-ori în lumina strălucitoare, care inundă toată cîmpenia, apare cîte o întinsă pată neagră, care aleargă pe pămînt cu o mare repeziciune, imaginea înmuit de mare a nou-rașului ce trece pe sub soare. Dar ce poate descrie pana omenească din aceste nespuse frumuseți, și mai ales cît de slabă trebuie să rămîna gîndirea, cînd vrea să reproducă ceea ce simțeti!

Pentru ce-î în lume mare, graul omului e mic

Pentru ce-î în suflet mare, graul său este nimic!

Două din cele mai încîntătoare preumblări ce le-am făcut vre-odată, fură una cu pluta la *Gura Colbului* și alta cu trăsura la *Harturii*.

În ziua de 18 Iulie, fiind timpul frumos, ceea ce din nenorocire este cam rar în munte, plecarăm o societate îndestul de numeroasă, cu plutele, ca să vizităm *Cheile*, locul cel mai periculos al plutirei pe Bistrița și cel mai măreț din mărețul curs al acestui șivoiu de munte. De dimineață o pîclă deasă acoperea pămîntul, în cît mai nu se vedea om cu om la o mieă îndepărtare. Pînă să ne pregătim de plecare, soarele sorbi, prin razele sale, vîlul gros al negurei ce învălea pămîntul. Subțînd aburii, prin căldura sa, îi înălța tot mai sus, și în curînd pătura întunecoasă a ceței se rezolvî în niște nori subțiri și albi, aruncați sus pe albastrul cerului. Ceea ce cu un moment mai înainte acoperea pămîntul, acuma abea se mai cunoștea în întinderile văzduhului. Soarele învingător strălucea cu o mare putere și încălzea aerul care rece ce curge dimineața prin aceste văi, chiar în lunile cele mai calde. Cătră opt ore plecarăm, deocamdată în trăsuri, pînă la *Gura-Negrei*, unde ne aștepta pluta. Calea pînă la șchele urma partea stîngă a *Dornei* și apoi a *Bistriței*, de la vărsarea celei dintîiu în ea, co-

țigînd picioarele dealului Mîriștea și a altora ce urmează după el, toate ripoase și acoperite, pe creștetul lor, cu păduri de brazi. Drumul merge chiar pe marginea rîurilor, în cit la unele cotituri zăream umbrele noastre fugînd pe valuri, privirea, cu totul mărginită din partea stîngă, se întindea pe dreapta peste apele Dornei și ale Bistriței pînă la Dealul Negru care mărginește cursul lor către sud, deal acoperit de iarbă verde strălucitoare în partea lui inferioară, și încununat pe crestele sale cu tufări de brazi, care păreau ca niște cununii negre așazate pe capul verde al culmelor. Din dosul lui se ridică mai șters, mai aburos, muntele *Călimanul*, pe al căruia pisc se întilnesc astăzi hotarele a trei țări, pe care natura le aū unit prin legătura unuia și aceluiași popor Bucovina, Ardealul și România, dar pe care formațiunile istorice le țin despărțite în trei corpuri deosebite

Ajunși la Gura-Negrei, văzurăm deodată desfăcîndu-se spre stînga o parte din cursul Bistriței, care străbătea prin o vale largă și măreață, mărginită de ambele sale părți cu munți înalți ce păreau a se întinde la o mare îndepărtare înaintea noastră în jurul muntelui *Rarăul*, deasupra căruia se vedeau albind, ca două coarne uriașe, *Pietrele Doamnei*. Pe malul drept al Bistriței se ridică, în Moldova, niște mici dîmburi de forme foarte curioaze, ce păreau ca niște întărituri de cetate, admirabil așezate între un mic șes ce le desparte de apă, și niște munți înalți ce formează ca un fund al tabloului. Aceste dîmburi se numesc *Bitcele*² *Urtoaei* din care se scurge, ceva mai la vale, pârîul *Urtoaei*. Pe malul stîng, în Bucovina, se ridică în dreptul lor *Bărnărelul*, acoperit cu o pădure de brazi. El își trage, ca și *Bîrnarul* din Moldova, numele, de la birnele ce se scot din brazi săi. Mai la vale de *Bitcele Urtoaei*, începe a se înalța masivul cel mare al *Pietrosului*, așternut din trei trepte uriașe. Cea din față de lîngă rîu, este un dîmb acoperit cu pășune și poartă, ca și satul ce se întinde în poalele sale și pîrîul ce se scurge din el, numele de *Rusca*.

Deasupra lui se înalță dintr-o vale un al doilea cat de munți acoperiți în mare parte cu păduri, numit *Slo-*

² Bitcă însamnă virf rotund a unui munte saū deal

pățul, iar al treilea rînd cel mai îndepărtat închide ca un cadru vaporos încîntătoarele forme ce le coprinde în brațele sale și înalță mult mai sus de cît ele, pleșuva sa tidvă, pînă în norii ce-l brăzdează cu fulgerile și torrentele lor. Cît ține lungul lanț al Pietrosului pe dreapta rîului, se înalță pe stînga lui mai multe dîmburi mari, purtînd numele de Bîtce, din cauza formeî lor de moșinoaie rotunde. Una din ele se numește *Bîtca Vărariei*, din cauză că conține cariere de var, alta poartă numele de *Bîtca Dranca* și altele—al căror nume nu le-am putut afla, din cauză că șivoiul Bistriței devenind cam repede, plutașii erau ocupați cu cîrmuirea plutei și nu aveau timpul a răspunde la întrebările mele. Adese-ori valurile prin care treceam erau așa de repezi, că stropii lor ne udau chiar pînă la mijlocul plutei.

După ce se sfîrșește Pietrosul, începe lanțul *Osoiului*, numit ast-feliu de la păriul cu același nume, ce se scurge din el. Acest munte se înalță mult mai apropiat de albia rîului și coboară pînă în apele sale un părete de verdeață cătrănit. Fără să fi simțit, cîmpenia se schimbă cu totul. În locul unei văi largi și unui tablou cu linii vaste, spațiul copins de ochi se restîngea necontenit. Înainte rîul părea că se închide la fie-ce cotitură în amfiteatrul de munți în care intra, și apoi deodată, după un dîmb, vedeaî că orizontul s-a închis din dărăt și că intraseși cu pluta în alt amfiteatru. Munții, din ce în ce mai mult acoperiți de brazi și coborînd aproape vertical păreții lor în undă, reflectaî în oglinda ei colorarea lor adînc verzue și-î dedeaî o față aproape neagră. Cursul Bistriței devenea din ce în ce mai măreț și mai sălbatec, și voaale numite *șipote* în limba plutașilor se îndesesc, și pluta începe a merge cu o repeziciune care te pune în grijă, cînd vezi patul rîului împresurat de stînci de care în fie-ce moment, ea poate să se sfărîme. Dar ochiul și mînele plutașilor sunt neobosite. Cu o dibăcie minunată fac ei să alunece greoiul pod plutitor printre ascuțișul stîncelor și numai din cînd în cînd îl auzi troncînd, cînd se atinge cu fundul său de pietrele ascunse în apa rîului—sunset sîmstru și pare că de rău prevestitor.

Osoiul se sfîrșește prin un dîmb înalt numit *Bogol-*

mcul, din care curge un pârîu care, ajuns aproape de Bistrița, dispore sub pămînt și intră în matca acesteia sub nivelul ei

După Osoiî încep munții numiți *Sunătorii* probabil din cauza unui echo pe care însă nu l-am putut adeveri, de și toți ciți eram pe plută strigam pe mama pădurei să ne respundă și făceam o gălăgie ne mai pomenită Un pârîu cu același nume cade vuetor, din cascada în cascada, de pe vîrfurile muntelui și se risipește în Bistrița

După Sunătorii încep *Zăgărenii*, cu pârîul de același nume, la picioarele căruia se așterne satul *Mocrești* care se întinde pe ambele maluri ale Bistriței Ceva mai departe dai de satul *Călnestii*, așezat numai pe partea Bucovinei în fața muntelui cu același nume, pe cînd pe partea Moldovei urmează înainte lanțul Zăgărenilor

Cu cît ne apropiam de strîmtoarea de la *Cheii*, cu atîta clina³ rîului devenea mai repede și cursul apei mai pornit, munții se apropiau tot mai mult de patul Bistriței pînă-l restrîng cu totul între doi pârîi prăpăstioși Partea lor de jos e goală lăsînd să apară stîncă neagră ce pare că e arsă, iar arborii se văd înfiți cu rădăcinile lor pe vîrfurile acestor imenși bolovani, sus deasupra capetelor plutitorilor Te miri unde-și pot împlînta groasele trunchiuri rădăcinile lor, pentru a găsi hrana și un sprijin în contra vîntului Une-ori tîdva goală și sâlbatcă a unei stînci pleșuve se înalță, ca un turn pârăsit, peste culmea chiar a brazilor Soarele nu se mai vede o răcoare pătrunzătoare te străbate, și deodată auzi un vuet sâlbatcă și îngrozitor, care-ți îngheață sîngele în vine Ajunsesem la *Colțul Acrei*

Acest nume conține un înțeles deosebit al cuvîntului *acru*, anume altul de cît protivnicul noțiunii de *dulce* Însemnează anume *greu*, *cumplit*, *spămintător*, identic cu acel al cuvîntului latinesc *acer*

După o repede cotitură, intri deodată într-un imens salon de o rotunzime matematică, cu pârîii de stînci drepte, înalte și crestate, care taie formele lor pe albas-

³ Cu cît mai frumos și mai romînesc e acest cuvînt de cît îngrozitorul *panta*, care s-a introdus în limba inginerescă Apoi acest cuvînt e tot ce poate fi mai latin de la *inclino-are*

trul cerului Din crăpăturile lor se înalță brazî care par a fi plantați în mai multe caturi, unul pe creștetul celui-lalt Prin mijlocul acestui încunjur, de un stil măreț și aspru, se repede Bistrița, cu o furie nespūsă cătră un dîmb ce vine drept în față. După ce izbește-n el, șivoiul apucă prin jurul dîmbului, pentru a duce mai departe apele rîului Dibăcia plutașilor stă în aceia de a se feri de curentul cel drept și de a cîrmi pluta pe acel ce încunjură dîmbul. Pluta noastră, fiind mare și încărcată, era greu de mînut Chiar in cursul călătoriei pînă aici, bătrînul plutaș ce sta la cîrma de dinainte, numit Toader Bușilă, care de 43 de ani își făcea viața pe apă, îmi spuse că pluta noastră era ca un car prea greu pentru niște cai slabi, care la vale poate să te dea peste cap Cînd intrarăm în repeziș, ambii plutași își încordară puterile, îndemnîndu-se cu glasul, spre a putea abate pluta de la curentul cel drept Toate silințele lor fură zadarnice. De și mușchiî brațelor lor se umflău, parcă ar fi vrut să plesnească, masa greoaie a catargurilor pe care veneam, nu se supuse aplecării cîrmelor, pluta fu răpită cu o putere uriașă cătră dîmb și zbură cătră el cu o repeziciune amețitoare, acoperită de valurile spumoase în mijlocul unui vuet asurzitor Ciocnirea nu putea fi înlăturată Plutașul dinainte plecă cîrma peste plută Il întrebăi „Ei?” — Cum o vrea D-zeu, fu răspunsul său. Peste un moment o puternică zguduire și o pîrîtură a părții posterioare, care rupse chingile ce o legaui de cea anterioară, însemnă momentul care ar fi putut să ne fie fatal, căci apa Bistriței este în acest loc adîncă, și pîreții de stînci drepte nu dau nici un mijloc de scăpare Pluta însă fiind bine legată și lovitura făcîndu-se într-o direcție perpendiculară, ea nu se desfăcu, în cît scăparăm numai cu frica După mult necaz, plutași izbutiră a da cu încetul pluta în curentul încunjurător dîmbului, care ne transportă într-un alt salon, de aceeași formă ca și cel dintîiu, însă ceva mai îngust Acesta era de un caracter mai blind, cuprins între dîmbul în jurul căruia venisem care era acoperit pe această parte cu o pădurice de mestecăni cu coaja albă și frunzișul gălbui, ce contrasta minunat cu culoarea aproape neagră a păretelui încunjurător *Pîrîul Colbul* care vine, din cascade în cas-

cade din lăuntru munților aducea, cu un zgomot aproape mai mare de cît al Bistriței, slabul său tribut de apă reginei munților Prin o deschidere a pădurei, razele soarelui pătrundeau în acest rai pămîntesc, încălzindu-l și luminindu-l în mijlocul întunecului și răcoarei încunjurătoare Eram la *Gura Colbului*, ținta excursiunii noastre

În tot timpul călătoriei, răpit de frumusețea covârșitoare a naturei, uitasem cu totul de ființele în mijlocul cărora mă aflam Nici nu-mi venise să comunic altora impresiunile mele

Aspectul frumuseței te face împărtășitor, acel al sublimului te amuțește

Ajunși la Gura Colbului, ne coborîrăm de pe plute pe un tăpșan de iarbă așternută ca un covor, pe marginea pârîului Ciți-va din noi apucarăm prin pădure peste munți înainte, pe cursul Bistriței în jos, pentru a avea o privire din înălțime peste partea mai din năuntru a Cheilor Ne îndieptarăm pe o potecă îngustă și ripoasă numită *Horgeata*, care după ce urcă un dîmb pietros, coboară repede către Bistrița și apoi apucă peste pietrele de pe marginea râului pînă la un loc numit *Coiful*, unde este iarăși un repeziș în felul aceluia de la Colțul Acrei Aici era mai înainte, în mijlocul Bistriței, o piatră enormă care nenorocea pe mulți plutași, acum însă a fost sfărîmată prin dinamită, în cît călătoria cu plutele prin Chei, nu mai este așa de periculoasă, cu toate că nici acuma nu este cu totul lipsită de primejdie După vre-o oră de mersul cel mai obositor în care ne frîngeam picioarele pe ascuțișurile pietrelor, ne tîram pe brînci, ne acățam cu mâinele de stînci și arbori, pentru a nu ne pierde cumpătul și a cădea în apa adîncă ce curgea sub picioarele noastre, furioasă și vuetoare, ajunserăm la o cărare săpată în o stîncă uriașă și care poartă numele de *Stîncă tăietă*, care ne scoase sub masa unui bloc uriaș de piatră lucie ca marmora De aici apucarăm pe un drum mai lărguș și îndemănatie numit *cărrarea peste Roșii* înapoi la Gura Colbului

În acest timp se pregătise de marele nostru stol-

nic Emilian Beraniu din Vatra Dornei⁴ o friptură tălhărească care mi se păru mai gustoasă de cît toate mîncările. După prînz, fie-care din noi își alese cîte un loc, de unde să guste mai plăcut această splendidă natură care pe o stîncă înaltă la piciorul unui brad, care pe o piatră la aruncarea Colbului în Bistrița, care pe tîpșanul de iarbă, întins a lene și cu ochii spre văzduh. Eū mă luaî pe o cărare ce urca în direcțiunea opusă Horgeatei și mă opriî în pădure, la picioarele unui brad, de unde mi se înfăoșă o privesște pe care mintea nu o putea crede, de și ochiul o vedea. Era cursul Bistriței, Colțul Acrei, Valea Colbului și toate acele minuni prin cari trecusem cu cîte-va ore mai înainte, văzute acuma prin perdeaua de verdeață a pădurei ce se întindea între mine și ele, dînd acelor locuri un aspect vaporos și nehotărît. Pare că aș fi revăzut în vis, cele ce cu un moment mai înainte văzusem în realitatea lor. Mă așezăî la piciorul bradului, cu cotul iăzămat de un trunchi răsturnat și privind cătră încîntătorul tablou, mă apucă un fel de proteală. Mi se păru că mă furîșa somnul, cînd auzî un șuer îndelungat, scos de marele nostru stolnic, semnul convenit al plecării noastre. Pe la 5 ore plecarăm înapoi spre Dorna pe jos, nefiînd alt drum de cît o îngustă cărare pentru pedestri sau cai de munte, pe care însă nū mi-î putusem procura, cari locuitorilor fiînd la munte. După o încîntătoare preumblare, în aerul dulce și parfumat al muntelui, timp de mai bine de trei ore, ajunserăm la Sasca, unde ne așteptaū trăsurile care ne înapoiară în Dorna.

IV

Gospodăria muntelui

Gospodăria Vetrei Dornei și a tuturor satelor ce se țin de ea, este cea a muntelui. Cultura grînelor este aproape cu neputință, din cauza marelui înălțimi la care se află locul deasupra mării, aproape 1000 de metri.

4 Aflu cu durere că acest eminent învățător și Romîn, a murit în urma unei răceli. El era în floarea vîrstei, de o statură și sănătate erculeană.

Numai orzul și secara se fac în unii ani, când căldurile sunt mai mari. Pe alocurea se văd și plantații de cartofe. Toată exploatarea pământului constă în imasuri și finețuri, care sunt de o bogăție și frumuseță nespusă. Ele se întind pe coastele și pînă pe piscurile munților, în pajști înverzite de iarbă mirositoare, presurată cu flori de munte, înaltă pînă la briu și une-ori așa de deasă, de împedecă mersul. Țăranii hrănesc din ea numeroase cirduri de vite, nu vînd nici-odată iarba sa și finul lor; ci îl desfac, prefăcut în carne vie.

Indată ce s-au desprimăvărat, ei pleacă cu vitele lor spre munte, pentru a le pășuna. Locurile cele pășunate întînu le lasă să otăvească, și cînd anul este bun, adese-ori le cosesc cătră toamnă. Acele de prin văi sa și de lîngă așezările lor în sat, unde iarba este mai deasă, le apără de vite prin o îngrăditură, și adunînd finul de pe ele, îl păstrează pentru iarnă, pe cînd iarba de pe munte o pasc cu turmele lor în decursul verei. Numărul vitelor este însemnat în raport cu cel al populației. În Vatra Dornei, comuna cea mai săracă în animale sunt, la 750 de familii de țărani, peste 5000 de vite cornute, vre-o 800 de cai și aproape 9000 de oi. În Căndreni și Poiana Stampei, care împreună nu numără de cît 400 de familii, sunt peste 8000 de vite cornute, se înțelege că numărul animalelor ce le are fie-care locnitor, variază după starea lui de bogăție. Aproape fie-care familie are cel puțin o vacă și 10—15 oi. Multe a și cite doi boi și un cal. Majoritatea însă mai mult de atîta, între 4 și 10 boi, și 10 pînă la 30 de oi, și așa mai depărte pînă la fruntași satelor, precum *Vasile Nichituș* din Vatra Dornei sa și *Pintilie Vleju* din Căndreni, cari au de la 150 pînă la 200 capete vite albe și mai bine de 1000 de oi, o avere întregă. Oile sunt proporțional cu vitele cornute, în număr mic, din cauza multelor mlăștini care le umple de gălbază. S-ar părea curios cum să se afe mlăștini în munte. Lucrul se exphcă, din nenumăratele izvoare, care udă pământul în toate părțile.

Vara, populația romînească este mai toată strămutată la munte, lîngă turmele și cirezile sale. Satele sunt aproape deșerte de locuitori, afară de Dumnic și sârbători, cînd vin de-și văd de cite o treabă în sat, oră-

șel, sau la primărie De pe piscurile mai înalte se văd în văi, adăpostite după o creastă de pământ sau o limbă de pădure, o pînză întreagă de stîne sau de cirezi Tălancele răsună din toate părțile, și sunetul lor amestecat cu mugetul vitelor sau zbieratul oilor și cu strigătul oamenilor, care se poartă în toate părțile, dau muntelui o viață neobicinuită în acele regiuni înalte, unde în deobște domnește liniștea și tăcerea Toamna, vitele se cobor treptat, de pe înălțimi, în vaile cele mai adăpostite, unde unele cîrduri petrec chiar lunga iarnă, în preajma stogurilor de fîn din care se hrănesc Acest anotimp, de și rece și îndelungat, este însă lipsit de elementul său cel mai supărător, vînturile și viscole care bîntue cîmpul.

De și muntele este mult mai puțin productiv de cît cîmpul, și deci ne-am putea aștepta ca viața aici să fie mai grea, și oamenii mai săraci, lucrul stă tocmai din protivă, și țărani din munte sunt în deobște bogați Carnea fiind hrana cea mai scumpă, se înțelege ușor cum se face ca muntenii care o produc, să întrecă în bogăție pe producătorii de grîne ai șesului Vitele avînd preț bun în Austria și Germania, mai ales de la închiderea granițelor romîne, țărani crescători de vite găsesc o bogată resplătire a unei munci, relativ lesnicioasă în prețul urcat al vitelor lor Vaca se vinde de la 100—150 fiorini, iar boul de la 150—200, adică prețul unei vite, variază între 200 și 500 lei De aceia adese-orî întîlnești țărani cari au în chimirul lor 3—4000 de fiorini în bani, afară de gospodăriile lor întemeiate și de numeroasele lor cîrduri de animale

Pe lingă creșterea vitelor, locuitorii muntelui se mai indeletnicesc cu lucrarea cherestelei Cei mai săraci din ei lucrează iarna la tăietul și pregătutul arborilor. În primăvară, cînd apele vin mari, se întocmesc plutele de *gahoane*, adică catargurile cele mari, adese-orî pînă la 40 de metri lungime și așa de groase, că nu se pot lega mai mult de trei în o plută. După aceea pleacă *catargurile*, apoi *catargelele* și mai tirziu, cînd apa scade, grinzile și scîndurile tăiate de numeroase ferestree Tot locuitorii mai săraci fac pe plutașii, cari duc plutele adese-orî pînă la Piatra Cei care au boi, cară lemnul de la pădure la rîu Coborîrea arborilor la vale cu boii,

este adese-orî periculoasă acestora Arborele răpît de repeziunea văei în care coboară, se prăvăle peste animale și le frînge picioarele Locuitorii cei mai coprinși aū ei singuri păduri în proprietate—unii din ei pînă la 500 de falcî — și fac comerțul cherestelei, posedînd și fereștrăe.

De și bogați, țărani duc aici tot traiful lor modest și cumpătat. Mobilarea în casele lor e simplă Numai la cîști-va din frunțașii cei mari ai satului — oameni de 50,000 de lei avere — am văzut oglinzi mai mari în păreți De obicei mobilele sunt de lemn alb, rare orî lustruite, în jurul odăiei se întinde un șir de lavițe acoperite cu scorțuri fără saltele, și care lavițe slujesc și de paturi E destul de curios că nu se prea întîlnesc perne, fiind acestea înlocuite cu haine îndoite puse sub cap

Mîncarea lor este în primul loc mămăliga, nedespărțită de suflarea romînească, pregătită din făină cumpărată în Moldova Ca udătură, întrebunțează mai ales lăptării de tot felul brînză, lapte dulce, acru, unt, smîntînă etc Ca mîncare mai de lux au *balmeșul*, un fel de mămăligă pregătită în smîntînă, în loc de apă Mai mîncă apoi și carne, arare orî de vită, mai des de măscur sau cîrlan. Adese-orî tae păsări, cu deosebire rațe și gîște, care de alt-felū duc viața cea mai fericită în sînul apelor ce le întîlnesc în toate părițele Hrana este prin urmare, în deobște, bună și întăritoare

Drept băutură, întrebunțează mai ales vinul, de și acesta e de o calitate proastă și cam scump, fiind importat în Bucovina, unde nu crește via, din cauza înălțimei locurilor Afară de vin, se mai bea *med*, pregătit din miere, precum și *burcut*, apă minerală feruginoasă plină cu acid carbonic, care izvorește pretutîndea în munții Dornei Ast-felū se află afară de Vatra-Dornei în Căndreni, lîngă Poiana-Negrii, la Șarul-Dornei și în alte locuri Rachiul este foarte puțin căutat și se bea numai spre a așîța pofta de mîncare.

Indestularea în hrană, băutura întăritoare a burcutului pe care o întrebunțează toți locuitorii, și aerul cel viu al muntelui, săturat cu miresme de brad, fac de traiful oamenilor este în deobște lung Am întîlnit mai mulți bătrîni, bărbați și femei de peste 90 de ani. Lucru ce

poate părea destul de nefiresc, este că o populație așa de sănătoasă procrează puțini copii. Rar se văd mai mult de trei copii la casa Romînului. În această privință samănă Dorneni cu Sași — nu că ar întrebuița mijloace măiestrite pentru a împedeca înmulțirea odraslelor. Vina de căpitanie a slabei lor reproduceri, stă în însurarea de tot tîrzie a tinerilor, după vrîsta de 30 de ani, cînd puterile le sunt istovite printr-o viață coruptă, căreia moravurile muntienilor nu opun o stavilă îndestulătoare.

Am spus mai sus că, una din ocupațiunile productive la care se dedă populația Dornei, este lucrarea che-restelei. De vre-o cîțî-va ani, anume de cînd societatea *Goetz* a luat în exploatare munții din Bucovina, ea a deschis cu capitaluri mari exploatarea pădurilor, pînă acolo unde nu ajunsese nici-odată mai înainte. Pentru a ușura transportul din locurile cele mai retrase și mai neumblate, au construit niște uluce de lemn ce se cobor din vîrfurile munților pînă în vale, pe care brazii tăieți alunecă în jos. Romîni numesc aceste uluce *plupuri*, nume corupt din germanicul *Schleppe*. Tot în acest scop, numita societate a mai făcut, aproape de obîrșurile rîurilor Dorna și Bistrița, niște iezături în care se adună apa într-o mare cîtme, și apoi i se dă drumul deodată, în cît umflă apa rîului și îl face plutitor chiar înlăuntru munților. Plutele ce stau gata înșirate pe rîu, luate de apele umflate cu acest meșteșug, se cobor la vale pînă cînd ajung acolo unde Bistrița unindu-se cu Dorna, apa devine îndestul de mare pentru a transporta plutele, chiar și în timpul secetei. Aceste iezuri se află, pe cursul Dornei, sub muntele *Pratra-Dornei*, nu departe de izvoarele rîului, iar pe Bistrița lîngă satul *Cîrlibaba*. Ele se numesc în gura țaranilor *harturi*, cuvînt ce pare a veni de la germanicul *Halte*, de și numele lor german întrebuițat în localitate este acel de *Klause*. Slobozirea apelor din harturi fiind, după ce mi se spunea, ceva foarte interesant de văzut, mă hotărîm să fac pînă acolo drumul tot prin munte și padure, mai ales că puteam să mai descopăr cîte ceva din viața muntelui, cea atît de bogată și de variată.

V

Excursiunea la Haituri

Plecarăm din Dorna cu trăsurile către Căndreni, unde gustarăm din minunatul burcut ce iesă dintr-o stîncă și se scurge prin un jghiab⁵ într-un avuz. Ne oprirăm puțin la preotul din Căndreni, Iluță, de la casa căruia, așezată lângă biserică, se vede cea mai frumoasă cîmpenie. Dîmbul pe care sunt clădite casele și biserica este înconjurat, ca un arc regulat de cerc, de rîul Dorna care pare a-l încinge cu un „braț desmierdător“. Peste rîu se întinde o cîmpie colorată cu cele mai bogate nuanțe ale verdelui, ea este dominată de două dîmburi mai apropiate, acoperite cu o rariște de brazii, și totul este încununat, ca fund de tabloă, de niște munți înalți acoperiți cu păduri de brazii seculari. Din coloarea acestora care se prefacă pe nesimțite, din verdele închis și aproape negru, într-un albastru suriū care odihnește privirea, treci pe nesimțite la vîntul orizontului. Din Căndreni plecarăm mai departe, prin Pilugani, către Poiana-Stampeii. Pe cît orizontul este restrîns din Dorna pînă în Căndreni, cum ajungi la Podul-Alunului, el se desface de odată într-o panorama din cele mai mărețe. În stînga, se înalță Oșorul la mai mult de 1000 de metre, de formă conică regulată, ca aceea a vîrfului unui ou, acoperit cu brădet pe poalele lui, iar corpul și creasta lui așternute cu o iarbă deasă, pe care de jos se văd mișcîndu-se niște puncte albe, vitele ce pasc pe el. În dreapta, se întind dincolo de dîmburi forme curioase de munți, unul ascuțit ca o sulită care și poartă numele de *Ascuțitul*, alții în formă de turnuri, și dindărătul tuturor, sămănînd mai mult a nor de cît a munte, *Piatra Dornei*, ținta călătoriei noastre, prezentînd două gheburii curmate prin o imensă *prisloapă*⁶.

Cînd ajunserăm în Pilugani, vizitarăm biserica ridicată de Pîntilie Vleju din Căndreni. Din turnul clopot-

5 Ulucul de lemn prin care curge apa dintr-un izvor

6 *Prisloapă* sau *prislop* se numește curmătura pe spatele unui munte, în forma unei tărnițe

niței privirea este impunătoare Ochiul cuprinde de odată un orizon imens, mărginit în stînga de Oușorul care, văzut din depărtare, desvoltă toată măreția proporțiilor sale, învălite într-o ceață strevăzie Din față, cînduri de munți, aruncați unul peste altul, în mylocul cărora Piatra Dornei se coboară și ea din cerul vaporos pe pămînt, între frații săi, pierde maiestoașa ei înălțime și aproape nu se mai deosebește de ceilalți munți, iar departe în spre dreapta, alți munți puternici par a arunca pînă în ceruri goalele lor titve, asemenea cupolelor unei imense catedrale E *Măgura* de la hotarul Ardealului, *Stînișoara* ce pare a fumega din dosul ei

Bisericuța zidită de Vleju în această poziție încîntătoare este un monument îndestul de măreț, între modestele case presurate în cale pînă la ea Construcția ei a costat pe acest locuitor aproape 2000 de galbeni

După vre-o două oare de cale ajunserăm la Poiana-Stampeii, unde trebuia să petrecem noaptea Inainte de culcare, facurăm o preumblare înainte pe șoseaua care duce spre Măgura, și pe care era să o părăsim a doua zi, pentru a apuca spre Haturii, pe un drum lateral. Era o lună ca ziua, învîlind în blînda ei lumină fermecătorul tablou ce se desfășurase sub ochii noștri, la lumina scînteietoare a soarelui Șoseaua apuca cătră o vale, unde intra într-o pădure de brazi înalți și deși ca un perete, care pădure se întindea la oare-care îndepărtare de șosea, lăsînd pînă la dînsa un tăpșan de iarbă Cătră fundul acestei văi, descoperirăm un echo foarte frumos Unul din noi strigă cu o puternică voce de bas *Lupu*, și după cîte-va secunde glasul pădurei reproduse, în liniștea deplină a sercii, aceste două silabe cu un ton adînc, trist și melancolic care părea că iesă din măruntalele pămîntului Fără de voie tresărirăm ca cuprinși de o tainică groază, cînd de odată auzirăm pare că șoptite de vîrfurile brazilor, ca luna adiere a unui vînt, iarăși cele două silabe, reproduse cu un ton dulce, desmierdător și pare că șagalnic Traserăm un pistol Efectul fu extra-ordinar După ce-î răspunse din fundul pădurei un bubuit ca al unui tun, începui o pîrîntură strașnică a tuturor munților, în care păreau că se rup păduri întregi sub un orcan îngrozitor, apoi urmă o clocotire din ce

în ce mai întunecată, ca și când o mare saū un fluviu puternic ar fi repezit valurile sale în văile din ce în ce mai îndepărtate Zgomotul se părea une-orî că se pierde, și numai cît îl auzeai umflîndu-se în altă parte, și abea după trecerea unei întregi minute, el se stînse, și pădurea intră iarăși în liniștea ei obicinuită

A doua zi dimineața, ceva după răsăritul soarelui, apucarăm cătră Haiturî Inainte de a coborî valea ce duce în pădurea prin care eram să mergem pînă acolo, văzurăm încă odată tabloul cel frumos al munților sub un aspect cu totul nou Soarele străbătuse prin vâlul gros de ceață ce-i acoperise lumina, rupîndu-l în mai multe locuri, și frămîntîndu-l în toate părțile, pentru a-l alunga de pe pămînt Ceața își strîngea necontentit mantia ei forfecată, trăgînd-o cînd într-o parte, cînd în alta, descoperînd unele puncte ale tabloului și învălînd pe altele, încît dădea ochiului necontentit surprinderi noue Pe dealurile îndepărtate, pîcla oprîndu-se puțin, lua de departe aspectul unor straturî de zăpadă, care acopereau pămîntul, atirna în fulgî de pe arborî, umplea văile, se desprindea de pe înălțimi, încît aveai în mijlocul verei privirea înșălătoare a iernei.

Prin pădure, calea merge necontentit pe malul rîului Dorna care, fiind pe aici mai aproape de obîrșie, curge mult mai repede și mai viu Drumul prin pădure nu era de loc monoton, din protivă tablourile se schimbau la fie-ce pas Cotiturile munților făceau de treceam necontentit din amfiteatre în amfiteatre, cînd înguste, încît piscurile munților păreau că se ating, cînd largi și spațioase, dînd o deplină intrare bogatelor raze ale soarelui Une-orî mergeam pe lîngă un părete înalt de brazi suprapuși care acopereau cu totul muntele pe care erau întipși. Alte orî vedeam, pe o culme, o pădure tînără de molizî și de jnapîni⁷ peste care se înălțau, rari presurați, niște brazi uriași, părinții copurilor ce se grămădeau la picioarele lor. Une-orî treceam printre doi păreți de brădișori tineri, care împiedeau cu totul privirile, fiind deși ca o perie Se luptau între dînșii cît-va timp, crescînd pe întrecutele, pînă ce acei mai puternici, eșînd învin-

7 Un soi de conifer cîrcit și neregulat

gători în lupta pentru viață, înădușeau pe tovarășii lor, îi uscau, și îi faceau să putrezească, îngrășind pământul la picioarele lor. Și aici ca în lumea întreagă vedeam reproducându-se legea fatală a naturii, care cere ca cei mici și slabi să slujească de hrană celor tari și puternici. Ieșind din aleea cea îngustă, se deschide de odată o pravește întinsă peste o coastă de munte care producea însă, în loc de veselie, o impresie întristătoare. Era o pădure căzută sub securea omenească. Leșurile arborilor morți și desgolți de ramurile lor erau trântite în toate părțile, unii întinși lângă ceilalți, alții căzuți peste frații lor, căroro părea că le dăduse ultima îmbrățișare. Așa trebuie să zacă morții pe un câmp de războiu. Mai înainte launtrul muntelui era ferit de asemenea pustiiri. Cu progresul civilizației, securea destrugătoare se urcă tot mai sus cătră inima lor, și acuma brazil bătrini de sute de ani aud cu îngrozire sinistrul ei sunet, cum aruncă din viață în moarte pe frații cu care au trăit atîta timp împreună.

Dar nu numai omul este dușmanul pădurii. Altul, mai puternic, mai cumplit de cît dînsul, este vîntul. Efectele sale în pădurile de brazil, ale căror rădacini nu sunt pătrunzătoare, ci se lăfesc împrejur, este îngrozitor. O pădure, bătută de furtună, înfățișază o încurcătură ne mai pomenită. Copaci bătrini răsturnați în cale, unii din ei întorși cu rădăcinile în sus, trunchiuri groase rupte în două, ca o vîrguță, prin puterea căderii, copaci tineri străbătînd prin trunchiurile putrezite a celor căzuți, și totul învîlit în o rețea nedescurcată de plante agățătoare, de frunzele cele late ale ferigelor și de mușchiul cel moale și verde, toate acestea își fac efectul ca și cînd vîntul ar fi amestecat pădurea cu pămîntul. O asemenea pădure vrăvuită se numește *căzătură*, cînd căzătura este mai veche și este acoperită de luceag, spinii și tufiș, iea numele de *smidă*. Priu smide mai ales se găsește zmeură, cînd atunci locul unde ea se află, se numește *zmeuriș*.

Și natura lucrează deci la propria ei distrugere. Alt-felîu, unde ar mai rămînea loc pentru atîtea vieți, dacă moartea nu ar veni să le mai rărească. Totuși este o deosebire între distrugerea făcută de natură și

acea provenită din mîna de om Natura îndreaptă ca singură ceea ce a stricat Trunchiurile răsturnate putrezesc și hrănesc cu corpul lor nouele odrasle. Pe unde omul a tăiat, pădurea dispăre, și cu timpul pînza verde a finațului acopere rădăcinele rămase din arborii căzuți. Locul unde a fost o pădure ce s-a tăiet se numește în popor *schelbe*, probabil cuvînt înrudit cu *chelbe*, *chelbos*, adecă lipsit de părul pămîntului, copacii

După vre-o patru oare de călătorie prin pădure, ajunserăm la Haiturii. Un iaz întins, ca de vre-o doi kilometri patrați, iezi în o parte îngustă a văiei Dornei și a dînc de vre-o 30 de metri, întinde la soare suprafața lui sclipitoare. El era cu desăvîrșire plin și devărsa peste ieșătură. Cum ajunserăm, se dădu ordinul de deschidere a opustului. Acesta era prins în un șurub de fer, care se ridică în sus, învîrtit prin un drug ce era purtat de doi oameni. Cu cît se înălța opustul și se lărgea deschiderea, cu atîta apa țîșnea mai voluminoasă, sub enorma presiune căreia era supusă. Canalul de scurgere era plin de o spumă albă care se înălța une-orî pînă la noi, sub forma unui abur umed. Vuetul era asurzitor, ca acela al unei mari cascade. Puternica ieșătură se cutremura. Repejunea cu care apa țîșnea din opust era așa de mare, că mai mulți bolovanii grei erau duși plutind la suprafață, cale de 15 metri, pînă îi aruncă în bulboana, săpată de apă, la capătul canalului. Apa este lăsată treptat din iaz, pentru a nu se umfla de odată și a nu apuca pe plutași nepregătiți. Scurgerea ei totală ține vre-o opt oare, în care timp rîulețul devine spumos și umflat, capabil de a purta plutele pe dînsul.

Intorcîndu-mă la Poiana-Stampeii, mă hotărîm, înainte de a mă înturna acasă, a vedea și muntele *Măgura*, hotarul între Bucovina și Ardeal, de pe care mi se spusese că priveliștea este din cele mai mărețe. După puțin timp ajunserăm la piciorul muntelui, peste piscul căruia trece șoseaua. Cu cît ne urcam, cu atîta se desfăceau munții încunjurații, unul după altul, și orizontul se lărgea necontenit. De odată după o cotitură se arătară la privirile noastre toți munții Bucovinei spre nord, puțin după aceea la o altă cotitură apărură acei ai Ardealului care se întindeau spre sud. Mai rămăseseră numai

apusul și răsăritul închiși privirilor noastre prin dîmburile dealului După ce mai urcaram cît-va timp, începură a se desface întîiu culmele cătră răsărit, și apoi iarăși cu încetul acele cătră apus, încît cînd ajunserăm pe culme, întreg orizontul se întindea ca o roată imensă a căreia centru eram noi Munții se întindeau sub ochii noștri, ca valurile încremenite ale unei furioase mări, cu atît mai apropiati unul de altul, cu cît erau mai depărtați ei de noi Pe marginea extremă a cercului, se apleca bolta cerească, ca un dom nemărginit, în centrul caruia stătea, pare că neclintit, strălucitorul soare.

Pe vîrfurile muntelui era o *cuhă*, cum numesc Bucovinenii punctele trigonometrice înălțate pe piscurile munților lor, tot acolo erau doi stîlpi care însemnau hotarul Bucovinei de Ardeal

Cînd mă întorceam spre casă, o ploaie repede ne cuprinsese și, pînă să ajungem în Pilugani, tot cerul era acoperit de nori Regiunea întregă părea muțată în apă. Ploile căzute pe pădurile încălzite de razele soarelui, se prefăceau imediat în aburi, care se înălțau fumegînd peste arbori și hrăneau, cu puteri nouă, norii desfundați Aceștia turnau iarăși apa cu cofa, și ploaia hrănită de cer și de pămînt, părea că nu are să se mai sfîrșască, și că un nou potop trebuie să înghită această frumoasă natură.

VI

Cîte-va observații

Cît am stat în Dorna, am fost față la o mulțime de petreceri țărănești Lucrul ce părea extra-ordinar, dar care este un fapt neîndoelnic, este că în tot timpul de mai bine de o lună cît am petrecut acolo, *nu am văzut nicî un singur țaran beat*, și cu atît mai puțin vre-o femeie Cu toate acestea, cele mai multe petreceri care se întîmplă aici Dumineca și sărbătorile, se fac la cărciume, unde se încinge danșul între cei tineri, pe cînd cei mai stătuți se așază la masă în jurul paharului Se bea și la Dorna, dar cu cumpătare și nu cu abuz, cel mult se amețește unul sau altul, devine cu chef, dar nicî-odată

n-am avut priveleştea desgustătoare de a vedea pe om coborît mai pe jos de animal Nu am văzut nici un Român oborît de beţie, căzînd prin şanţuri, cum îi întilneşti Duminicile prin satele noastre „Dacă nu se îmbată oamenii pe acolo, cum pot să petreacă?” mă întreba un ţaran de la noi, căruiă îi povesteam impresiunile mele din Vatra Dornei

Iată cum petrec ei vin Dum.nica (căci în zilele de lucru nici vorbă nu poate fi de petrecere) din munţi, unde stau toată săptămîna, în oraşelul Dorna, şi după ce şi aici îşi caută de trebî, la preot, la primărie sau pe la dugheni, se opresc grupuri, grupuri, pe stradă în toate părţile şi stau de vorbă glumind, sau spunîndu-şi veştile ce le-au aflat pe unde au fost Unii se pun pe băncile ce se află dinaintea magazilor, alţii intră în ele pentru a tîrgui cele de trebuinţă la vre-o nuntă sau vre-un botez ce s-a brodit în timpul săptămînei

Dum.nica se sfîrşeste, şi a doua zi răsăritul soarelui trebuie să le lumineze drumul înapoi spre munte

La ospăţul pe care-l dete primarul, pentru a-şi serba realegerea lui, stăturăm pîna la două din noapte, şi cu toate că era vin îndestul, nici un ţaran nu eşi amezit Vesela era însă foarte mare Se jucară diferite danşuri, însoţite de chiuituri caracteristice, cele mai multe glumeţe şi pline haz În ele se deosebea mai ales un fruntaş din Dorna, *Ioan Nacu Odochianu*, om ce are peste 140 de vite şi o întindere mare de pădure şi de fineţe Printre danşuri, lăutarul întonară o doină, pe versul careia, jalnic şi trăgănat, hazliul poet potrivea nişte strofe comice, care contrastau de minune cu melancolia cîntecului Pe întorsătura finală el întocmi versurile următoare

Căci zău bani de pe muncă,
Unde pot ei să-mi ajungă?
Iar din cei de pe hoţie
Beau şi-mi mai rămîn şi mie!

Un rîs general izbucni în sală, şi însuşi poetul nu şi-l putu stăpîni, cînd ultimul vers se termină

Am spus că la cărciumele din Dorna se află puţin rachiu, care nu prea este întreat de locuitori Adese-ori

crășmarii mei nu mai țin rachiū prin cărciumele lor. Imi aduc aminte că într-o zi, am trecut granița în România și am dat, în Dorna românească, peste o cărciumă, unde cerînd puțin vin, Evreul ce o ținea imi răspunse că nu are, ci numai rachiū, căci vinul nu se întreabă. Ca dovadă vie a spuselor Evreului, văzuī cîți-va țărani cu femeele lor în ultimul grad de beție, turnînd încă în ei băutura otrăvitoare. Atunci mi-am adus aminte că pe hotarele vechei Atice, mîndrii Atenieni pusese un stîlp, pe fața căruia ce venea spre patria lor, ei scrisese cuvintele „aici este Atica și nu Peloponezul“. Tot așa ar putea scrie Bucovinenii pe hotarul ce ne desparte de ei „aici este Bucovina și nu România“.

Am observat îndeobște, în satele din Bucovina, că starea lor de prosperitate este în tot-deauna legată de lipsa beției. La noi s-a discutat mult asupra întrebării *dacă beția este cauza sărăciei, sau sărăcia cauza beției*. Se crede chiar a se fi descoperit o explicație fiziologică a acestui viciu, anume hrana săteanului sarac fiind neîndestulătoare, el ar fi nevoit să suplînească lipsurile ei, prin introducerea alcoolului. Această explicație este patronată mai ales de unii din medicii noștri, și noi înșine am admis-o în *Studiile economice*, pe cînd nu vizitasem încă Bucovina. Acuma am revenit cu totul de la acea părere, și sunt convins că moralul joacă un rol mult mai însemnat în lățirea sau restrîngerea acestei patimi. Într-adevăr, dacă beția ar fi o urmare a unei nevoi fiziologice, atunci ea ar trebui să se întîlnească la toți acei ce nu se hrănesc cu alimente puternice. Cu toate acestea este cunoscut că sunt mulți țărani săraci chiar în Bucovina, care nu pun rachiū în gură, și care cu toate acestea nu sunt mai lipsiți de putere decît acei ce-l întrebunțază. Apoi clasa săracă a Evreilor nu se hrănește mai bine decît acea săracă a poporului nostru, cu toate aceste beția între Evrei este o rară excepție. În sfîrșit călugării, care postesc mai toată viața lor, hrînîndu-se decî în modul cel mai neigienic, sunt în cele mai multe cazuri sănătoși, muncitori și trăesc foarte mult, deși nu întrebunțază băuturi alcoolice. La aceste excepțiuni ar trebui să se gîndească acei ce vor să facă din beție urmarea

unei legi fiziologice, care ca lege naturală nu poate suferi nici o singură excepție

După informațiunii pozitive culese în Bucovina, am aflat că mai multe sate, adâncite în patima beției, au fost vindecate pe deplin, prin spornica lucrare a preoților care adese-ori pun pe țărani să jure în biserică, că nu vor mai bea Ast-felū cităm satul *Inteni* lângă Suceava, scăpat de beție prin preotul *Benaru*, de asemenea *Horodnicul de jos*, din care țărani alungară cu puterea pe un Evreu ce vroia să deschidă o cărciumă, lucru ce ar fi în România mai mult decât o minune Cînd poporul din un asemenea sat vrea să bea, își aduce o balerca cu vin în casa unui Român, la care se adună acei ce vor să iea parte, și beaū cît le trebuie Cînd erau cufundate în patima beției, aceste sate erau sărace și păcătoase, cu aspectul murdar și mizerabil Astăzi, ele înfloresc și ajung tot mai mult a se apropia de starea aceloră în care beția este străină Iată *decī dovadă evidentă, că nu sârăcia este cauza beției*, de oare-ce vedem că niște sate sărace, sub influența unui exemplu moral, s-au lăsat de beție și se îmbogățesc Chestiunea este atît de interesantă, încît ar trebui să se rînduească din partea statului nostru o anchetă care să o studieze la fața locului

Lucru îndestul de extra-ordinar, poporația cea mai puțin supusă din toată Bucovina vițului beției este toc mai cea românească, pe cînd cea mai bîntuită de dînsul este cea ruteană, care este îndeobște și mult mai săraca decât cea romînă Să nu se creadă că numai țărani romîni de la munte în Bucovina, sunt bogăț și cumpătați Am văzut mai sus starea înfloritoare a satelor ce se întind de la granița romînă pînă la Cîmpul-Lung În ținutul Rădăușului, țărani stau de minune, mulți din ei au mai mult de 5000 de fiorini avere, și cîți-va întrec în bogăția lor pe fruntașii din Dorna

Cauza acestei stări mai bune a țaranului romîn din Bucovina, stă în atmosfera morală, care îl înconjură și care este determinată prin trei elemente *preotul, școala și legile ocrotitoare* Să le examinăm pe rînd.

Preotul în Bucovina nu este numai un servitor al religiei, căci dacă ar fi numai atît, este probabil, că nu ar avea o înrîurire atît de mare asupra sătenilor, căci

și în Bucovina ca pretutindenți, Românul nu este bigot. M-am informat că posturile ar fi ținute mai mult de femei și prea puțin de bărbați. Apoi chiar Duminica la biserică, nu am văzut o grămădeală așa de mare de popor. Cu toate acestea, slujba bisericească este făcută așa ca să poată interesa mai mult pe popor. La biserică din Dorna am auzit, într-o Duminică, o frumoasă cuvîntare ținută de protoereul Balmuș și un cor de țărani înlocuind cîntarea dascalilor la strană. Preotul este înainte de toate centrul de lumină al comunei, omul superior prin cultura lui care ajută săteanului, prin sfaturi, la nevoile sale, persoana cu moralitate exemplară, care slujește de model turmei ce este chemat a păstori. Acești preoți din Bucovina sunt, în satele românești, toți doctori în teologie de la Universitatea din Cernăuți. Fie-care absolvent al Facultății este numit preot în o comună din cele mai mici, și după ce și-au făcut încercarea, sunt înaintați în comunele cele mai mari. Dintre aceștia, se alege cu timpul cei mai deosebiți care sunt înălțați la rangul de protoerei. Această înălțare se face, luîndu-se în privire capacitatea combinată cu vechimea. Este de observat că îndeobște, toți funcționarii în Bucovina, precum în toată Austria, capătă înaintări numai după acest sistem. Imi aduc aminte că pe cînd eram în Dorna, se întîmplă să moară președintele Tribunalului local, și eu crezînd că și pe acolo cu ceva stăruință poate dobîndi cine-va un post, felicitariu pe membrul Tribunalului de vutoarea sa înaintare. El rîse și-mi spuse că, la vîrsta lui (era de vre-o 35 ani), nu ajunge cine-va președinte, că mai sunt vre-o 18, mai bătrîni decît el, care-și așteaptă rîndul. Pentru a reveni la preot, mai observ că poziția materială a lui este din cele mai bune. Pe lîngă că are tot-deauna o locuință foarte îndemănatică, el mai primește aproape la 1000 de fiorini leafă pe an (ceea ce face cam la 200 de lei pe lună). Leafa însă alcătuește partea cea mai neînsemnată a venitului său. Poporenii săi fiind bogați, preotul încasază de la ei sume însemnate pentru fiecare slujbă religioasă. De îngropăminte ieau adese-orî 40, 60 și pînă la 120 de lei, după puterea țaranilor care bine-înțeles dau din bună voia lor asemenea sume, fiindcă au de unde. În deobște țaranul bucovinean, deși nu

bigot, iubește mult a dăruî preotului și bisericeî. Cu aceasta el se crede că și-a îndeplinit datoria lui de creștin, și că popa e obligat să se roage pentru el care nu prea are timp să o facă. De aceea mulți țărani lasă la moartea lor o parte din pământ bisericeî, de productul căruia, fînul, se folosește tot preotul. Poziția acestuia fiind din cele mai bune, se înțelege cum de tinerii cei mai distinși se grăbesc a îmbrățișa cariera preotească, încît în Bucovina, tot ce e mai bun, mai distins, devine preot. La noi cum stău lucrurile în această privință, ne vine greu a o spune, pentru respectul ce, și așa, suntem datorî să arătăm servitorilor religiei.

Preotul fiind învățat, moral și bogat, înțelegem înrîurirea lui atît de puternică în comună. Fie-care țaran se întrebă, la fie-ce faptă a lui, ce va zice preotul, și o dojană a acestuia face mai mult decît o pedeapsă a judecătorieî. Preotul însă, deși om cu o cultură în totul deosebită de cea a țaranului, a rămas tot în sînul poporului, iea parte la toate petrecerile și durerile sale, aducînd o măsură în cele dîntîu și o mîngiere în cele de al doilea. Casa lui, deși mobilată dupa sistemul apusan, deși auzi adese-orî resunînd din ea un piano, este condusă în chip patriarhal. Fiica preotului, știe să execute un vals sau o fantazie pe clavir, dar se duce și cu servitoarea în tîrg, cumpără cele necesare, ordonă de bucate și îngrijește îndeobște de toată gospodăria, chiar la vîrsta unde fetele noastre se joacă încă cu păpușele. Cînd sunt mai multe fete la un părinte, ele conduc gospodăria cu săptămîna. Cultura minței le este dată de guvernante ținute în casele preoților, dar ele fiind deprinse nu numai cu o cultură de salon, ci cu una serioasă și muncitoare, devin în deobște nu dame strălucite, ci bune și oneste gospodine.

Fără a critica sau a lăuda această sistemă, deosebită după moravurile țării în care se află constatăm numai că clasa cultă în Bucovina este reprezentată în primul loc prin preoțime, și că această clasă nu s-a înstrăinat de corpul poporului, cum s-a întîmplat cu clasa cultă de la noi, care nu mai are nici moravurile, nici apucăturile, nici limba, nici portul, într-un cuvînt nimic aproape comun cu masa poporului. Preotul român din

Bucovina este *coborînea culturii în straturile de jos ale societății*, sub figura vie a unei persoane, cea mai sacră, mai ascultată și mai respectată

Acei care combat religia la noi, ar trebui să meargă în Bucovina pentru a vedea efectele salutare ale influenței preotului asupra poporului, bine-înțeles vorbim de preotul adevărat, instruit, inteligent și moral, nu de negatiunea tuturor acestor calități, îmbrăcată în haine lungi Dar dacă preoții la noi sunt departe de a corespunde delicatei lor meniri, vina este, în primul loc, a tristei lor poziții materiale de pînă acum Religia și preotul, servitorul ei, ar trebui nu combătuți și desprețuiți, cum fac la noi unii vîntură-țară, ci ar trebui ridicată știința și moralitatea lor, începînd prin a le îmbunătăți starea materială Știm că în Bucovina se găsesc mai multe neajunsuri preoților Este însă știut că măi-odată nu ești mulțumit cu ceea ce ai, și apoi și preoții nu sunt decît oameni Ar trebui însă să cunoască Bucovinenii starea preoților din România, spre a prețui, după dreapta lor valoare, pe acei din țara lor

Să cercetăm starea școlilor Acele românești nu sunt vechi în Bucovina Sunt abea 30 de ani, ele erau necunoscute, pe cînd acuma nu există comună românească fără școală poporană In deosebire de școalele din România, copiii țăranilor *sunt trimiși să viziteze școala iarna și vara*, încît se jertfește, pentru interesul culturii, acel material al locuitorilor, de a-și avea vara copiii lor la îndămină, spre a-i ajuta la lucrările cîmpului. Această dispoziție supărase întîiu pe țărani romîni, și ei căutau să fugă de școală Guvernul însă stăruie în exacta îndeplinire a acestei obligațiuni, și cu încetul țăranul se deprinse el însuși a prețui bine-facerile învățătorei, astfel că astăzi școalele românești sunt foarte vizitate

Am văzut mai sus părerea primarului din Dorna asupra bunătăților aduse de învățătură, și să nu uităm că acea apreteure eșea dintr-o minte neștiutoare

Fund casele foarte rășchirate, copiii din fundul satului au adese-ori de făcut o lungă cale, spre a ajunge la școală Iarna sunt puși într-un car saii o sanie și aduși la școală, sub paza unui om în vîrstă Este lucru îndestul de însemnat că copiii și anume fetele de la ca-

pătul satului Vatra-Dornei, din spre Căndreni, care sunt mult mai aproape de școala din Căndreni decât de cea din Dorna, vin cu toate acestea la aceasta din urmă, din pricină că este mai bine organizată. În școala românească se învață toate materiile în limba română, și pe lângă aceste și limba germană. Mulți țărani care au trecut prin școală, cunosc această limbă îndestul de bine, pentru a se sluji cu ea, și toți fără excepție ies din școală cu cunoștință de carte, de oare-ce dinșii nu uită vara cele ce învață iarna. La școala superioară primară din Vatra-Dornei există o mică bibliotecă, care bineînțeles este mai bogată în cărți germane pentru folosul țăranilor decât în cărți românești. Totuși acele puține cărți românești ce se află în ea, sunt adese-ori împrumutate de copii, pentru a le citi.

Nu mai puțină înrîurire bine-făcătoare asupra moralului țăranului, au și legile care caută să-l ferească de exploatarea din partea elementelor străne ce trăesc în sate alături de el. Dintre aceste, în primul loc ar fi cîrciumarii Evrei care, în Bucovina ca și la noi, se dedau la acest negoț. În Bucovina, unde Evreii au drepturile politice, nu se poate împedea așăzarea Evreilor prin sate. Lucrarea lor ce ar putea fi dăunătoare, este însă împedecată prin legile relative la cîrcume. Se știe într-adevăr că înrîurirea pierzătoare a Evreilor asupra populației rurale din România, provine mai ales de la rolul cîrcumarului în sate. Pentru a cîștiga cît mai mult, el are interes a favoriza beția, la care locuitorii noștri se dedau cu atît mai ușor, cu cît ei nu sunt reținuți prin nici o putere contrară. Cu cît sărăcesc, cu atît se dedau mai mult acestei patimi deșădătoare, și cu atît mai mult se îmbogățesc. Evreul. Guvernul austriac a căutat să împedice această speculă, prin legi severe în contra beției. Însă să nu se creadă că guvernul lovește numai în cel ce bea, ci mai ales caută să pună în frîu celui ce-i dă de băut, cîrcumarului. Așa legea pedepsește cu închisoarea de la 4 zile pînă la 3 luni, în caz de recidivă întreită, pe tot omul găsit beat pe stradă. Acel individ ce a suferit maximum pedepsei, este afișat în comună, și nici un cîrcumar nu mai are voie să-i dea nici un singur pahar de băutură, sub pedeapsă de amendă,

și la caz de recidivă, închisoare Pe lângă aceasta, circiumarul nu poate da țăranului băatură pe datorie, sub pedeapsă de a nu putea reclama; el nu poate cumpăra în timp de iarnă produse de la locuitorii, pe un preț mai mic decât cel curent, nu are voie să ia de la țăran mai mult decât procentul legal, pentru împrumuturi de bani Ceea-ce este însă important, este că aceste legi *se aplică*, că nu sunt scrise numai pe hîrtie La noi a voit să se ia o măsură mai radicală contra elementului evreesc, aceea de a împedeca chiar așezarea lui în sate Ce folos, dacă aplicarea acestei legi nu se face cu stricteță și în mod statornic! Chiar dacă izgonirea Evreilor e ordonată de autoritățile superioare, încă sunt lăsați de cei mai mici a ținea circiumi, fie ei înșiși, fie prin persoane interpușe, și găsesc miî de alte mijloace de a încunjura legea, cînd nu o lovesc în față Credem noi oare că vom putea vre-o-dată să închidem cu desăvîrșire satele noastre elementului evreesc? Noi nu sperăm aceasta, și de aceea, pe lângă legea relativă la oprirea așezării Evreilor în sate, credem că ar fi bine să se adaugă niște dispoziții privitoare la împedecarea exploatărei țăranului de către circiumarî, ori de ce naționalitate ar fi ei Bine-înțeles că legile noastre în această privință ar trebui să fie mult mai amărunțite și mai aspre, căci pe cînd în Bucovina ele tind a apăra pe locuitorii contra unei jăfurii posibile, la noi trebuie desrădăcinat un abuz ce strălucește în toată floarea lui Nu înțălegem argumentul că această exploatare a patimei beției, să nu poată fi înfrînată prin legi Tot așa s-ar putea spune de toate celelalte abateri, și nu am mai avea nevoie de legiuri penale

VII

De la Dorna la Suceava

Muntele pe lângă tot farmecul care îl înconjoară, are și o parte foarte neplăcută ploile cele dese care cînd se încing, par că nu ar voi să se mai istovească Apoi adese-orî ele cad, pentru a zice ast-feliu, din senin, încît nu poți fi sigur, decât foarte arare-orî, pe o zi întregă de vreme frumoasă. În timpul petrecerei mele

la Dorna, avui prilejul a primii adese-ori de aceste băi luate pe îmbrăcatele. De câte ori plecăm de acasă cu un soare frumos, neavînd nici măcar grija de a lua cu mine o umbrelă, și mă întorceam udat pînă la oase, după cîte-va oare de preumblare prin înconjurimi. De la excursiunea făcută la Hauri, cînd furăm botezați cu ploaia cea atît de îmbelșugată, soarele nu se mai văzu răsărind deasupra Dornei.

O perdea nestrăbătută de nori, ceață și apă, îi acoperea strălucitoarea față. Din ei se revărsa de dimineață pînă în seară o ploaie bogată, care în răstimpuri numai se domolea cîte puțin, pentru a începe iar cu o nouă furie. Orizonul se închidea tot mai tare, sub negurile care învăleau munții, și în curînd abea se mai zărea numai baza celor mai apropiați. Dorna și Bistrița creșteau mereu, umplînd patul lor în toată lărgimea lui, fără a putea să se reverse, fiind restrînsă matca lor între dealurile ce le însoțesc cursul. Orașelul se nămolise cu totul prin scursorile de apă care se coborau, din dealurile împrejmuitoare, pe stradele cele nepăvăluite și prevăzute numai cu niște trotuare de scînduri. Locul cel atît de mîndru cu cîte-va zile în urmă, devenise o mocrilă noroioasă, cu neputință de străbătut. Era timpul de a fugi din el, și toți vizitatorii plecau pe întrecutele.

Eram hotărît a mă întoarce cu pluta, pe cursul Bistriței pînă la Piatra, și de aceea așteptai încă cîte-va zile, sperînd în îndurarea cerească. Dar norii se tot adunau, în loc de a se desface, și une-ori, cînd soarele izbutea a răzbate prin ei, pentru a furișa cîte o rază de căldură pe natura înecată, atunci pădurile fumeau cu o nouă putere, trimițînd cătră el valuri groase și închise de neguri care, desfundîndu-și coastele, lăsau să cadă din ele puhoae de ploaie, decît care mai mari nu cred să fi fost nici pe vremile potopului. Se încinse o luptă cumplită între nori și soare, între apă și foc, și era zadarnic a aștepta rezultatul ei, mai ales că apropierea toamnei slăbise puterea soarelui și făcea cam neprobabilă o izbîndă pe partea lui.

Mîhnit în adînc și considerînd călătoria aproape ca zădărnicită, mă hotărîm să plec iarăși pe unde venisem. Dar pentru a varia măcar întru cît-va călătoria apucăm

calea prin Suceava Pînă la Gura-Homorei, revăzuî toată acea frumoasă natură, care mă încîntase atît de mult la venire, deşi acum era lipsită de farmecul strălucitor al soarelui Totuşi şi acuma văzută prin perdeaua de ploaie şi acoperită în parte cu mantiele zdrenţuite ale negurilor şi norilor, nu înceta de a avea frumuseţile ei, căci aceasta este darul frumoasei naturi, de a rămînea atare în toate timpurile şi în toate împrejurările

De la Gura-Homorei, intraî pe o cale ce-mi era necunoscută, acea spre Suceava Regiunea este mai plană, orizonul mai întins Pe alocurea cîmpia se întindea cît coprîdea ochiul, acoperită adese-orî cu porumb, plantă ce nu văzusem în partea muntelui. Adese-orî străbăteam prin păduri care, deşi mari şi umbroase, erau departe de a avea caracterul măreţ şi impunător al celor de la munte

A doua zi seara ajunserăm în vechea capitală a Moldovei, Suceava. Oraşul e mic, aşezat pe ultimele ramificaţii ale Carpaţilor, care se pierd în şesul Siretului. Suceava este aşternută pe mai multe dîmburi, care îsi scaldă picioarele în riul cu acelaşi nume şi, de cea parte de case, se întinde un şes nemărginit, închis de orizon Interesul acestei localităţi stă în zidurile vechi, parte păstrate încă, parte în ruină, ce se întîlnesc aici Dintre bisericile vechi cităm acea a Sfîntului Dumitru, zidită de Ştefan cel Mare, care conţine între altele şi portretul întemeitorului ei, reprezentat cum s-a constatat şi la biserica Sft Nicolae din Iaşi şi aiurea încă în timpurile din urmă, blond, cu musteaţă, barbă prea puţină, încît se vede că era spîn şi smead la faţă. La această biserică se află un aer dăruit de Mihail sin David, neguţitor bucureştean, în 3 Noembrie 1764. Altă biserică foarte veche este acuma părăsită şi întrebuintată ca magazie, încît nici n-am putut pătrunde în ea Acoperemîntul ei spart prin mai multe locuri, lasă să pătrundă apa în ziduri, şi cu toată extraordinara soliditate a bisericilor vechi, este probabil că nu va putea sta mult timp în picioare, faţă cu neîngrijirea în care e lăsată Şi cu toate aceste în Germania şi Austria ştim că ruinele sunt întreţinute spre a înfrumuseţa locurile şi a păstra în mintea poporului amîntirea timpului trecut Oare pentru ce

sunt lăsate în părăsire monumentele și ruinele românești? Pentru a stinge în poporul român amintirea neamului și origini sale? Aceasta putea să fie mai înainte, pe timpul pe când germanizarea era maxima poliucei urmată de guvernul austriac față cu naționalitățile imperiului. De când însă această politică a fost părăsită, de când guvernul central a găsit chiar în Români un element întăritor contra preponderenței slavismului în Bucovina, bine și înțelept este oare de a lucra pentru stângerea conștiinței românești pe calea istorică? Credem că în această privire este încuibat numai un spirit de rutină, moștenit din epoca anterioară în aceasta de față, în care el nu mai are motivul de a fi. Ne așteptăm deci în curînd, ca guvernul să ia măsuri pentru a se scăpa de peire și vechile monumente românești.

Runa cea mai însemnată a Sucevei, este cea a cetățuiei, așezată pe un deal, despărțit de acel pe care se întinde orașul prin o rîpă adîncă, încît pentru a te urca pe, el trebuie să faci un incunjur îndestul de îndepărtat. De pe acest deal se dominează șesul Sucevei și al Siretului, pînă se pierde din vedere în negurosul orizon. De cîte-ori nu a privit Romîni de aici spre acel șes răsăritean, din care atîtea nenorociri a venit peste ei! Stînd aici pe o fărîmătură deslipită, ca un bloc uriaș, din uriașul zid, priveam spre văzduhul neguros, pare că vedeam izvorînd necontent din fîntăna nesecată a acestui orizon fără fund, roiuri de popoare care se repezeau ca niște lupi flămînzî pe frumoasele țări locuite de Romîni. Și acuma chiar negurile îndepărtărei luase în formele lor fantastică chipul unor armate care înaintau cu pasul greoiu iarăși spre a noastră moșie. Vuetul vag și indefinit al vîntului ce sporea necontent, părea a aduce tot mai aproape acele vedenii amenințătoare. O piatră însă defăcută din scobitura în care stăteam, mă trezi iarăși la realitatea lucrurilor.

Incepuî a explora runele, însă lucrul nu era de loc ușor. Recunoscuî în curînd că numai un studiu amărînit și niște săpături ar putea determina forma precisă a cetățuiei.

În cele mai multe părți, mai ales în acele ce privesc spre șes, zidurile sunt dărîmate pînă în fața pămîn-

tului și dărămăturile lor pe de o parte, pe de alta iarba ce le acopere, fac cu neputință recunoașterea liniei zidului Totuși în această parte atît de ruinată, se văd rămășițele parachsului de pe mai multe figuri de sfinți, ai căror urmă se deosebește încă în colorii pe o surpătură ceva mai adăpostită Partea ce vine spre deal este mult mai bine conservată Se află aici încă în picioare o bună parte din zidurile cetăței construite dîintr-un amestec de piatră și cărămidă prinse într-un ciment atît de consistent, încît par a fi devenit o singură bucata Zidul are o înălțime de aproape 8 metri, grosime de 2 la bază și de unul la vîrf, încunjurat de un șanț lat de vre-o 10 metri și mai tot atît de adînc În partea cea mai întregă a zidului, spre apus, se vede locul unde era poarta care dădea în șanț și peste care conducea probabil un pod mișcător Pe la mijlocul șanțului se află o cărare ridicată, lată numai cît ar călca un om, care slujea pentru comunicarea obicinuită Intăriiturile cetăței fac un efect impunător și se arată ca niște lucrări puternice pentru acele timpuri în care atacul era mult mai slab decît astăzi Înțelegem cînd le vedem, cum de o cetățuie atît de mică, comparativ cu enormele întăriituri din zilele noastre, putea să rețină luni întregi armate dușmane înaintea ei și să scape de atitea-ori neluată de ele

Din ceea parte a Sucevei, din partea opusă cetăței, spre nord, se află o mănăstire și dînsa întărită, numită *Zamca* Această biserică este astăzi armenească și această împrejurare pare a lăsa neexplicată întăriiturile ei Letopisiștele noastre conțin însă cheia acestei ghicitorii, anume: mănăstirea aceasta armenească pare a fi existat mai de mult timp în Suceava, poate de la prima așezare a Armenilor în Moldova Pomenirea ei se întîlnește însă pentru prima oară la domnia lui Constantin Cantemur Voevod (1685—1691) despre care ne spune *Neculcea*, că întorcîndu-se craul Sobieski de prin Moldova de mijloc, unde fusese pînă la Iași, înapoi în Polonia, spre a nu-l apuca iarna în țară străină, a lăsat oaste în cetatea Neamțului și în Suceava, în *mănăstirea armenească* și în mănăstire în Agapia și în Secul și în Cîmpu-Lung și în Hangu (Letopiseștele, ediția Cogălniceanu Iași, 1853, II, p. 264) Cauza pentru care Sobieski nu a lăsat oastea

lui în cetățuia Sucevei, ci în mănăstirea armenească ne-o arată Néculai Mustea, care ne spune că atunci cînd s-a întors Sobieski din Moldova către Polonia, s-a dus la Neamț și l-a luat în tîria sa, și de acolo s-a dus la Suceava, iar fiind cetatea Sucevei stricată, pus-a de a făcut șant la biserica armenească, punînd întrînsa o sumă de oaste să-i fie de pază și fiind vremea cam despre iarnă, s-a dus craul la țara lui (Letopisețele idem III, p 27) Acest loc explică întăriturile mănăstirei armenești de lîngă Suceava

Suceava ar merita a fi studiată mai cu deamărun-tul Suntem convinși că în vechia capitală a Moldovei se ascund încă multe secrete ale Istoriei țării

Dar timpul grăbea și mă împingea fără de voie să mă despart de aceste interesante lucruri și să caut iarăși, în viața reflexivă, compensarea fîmusețelor ce le gustasem în această neuitată vacanță

O călătorie în Svițera

De cum începe a adia vîntul de primăvară, un dor nesfîșit se apînde în sufletul meu, dor straniu și neînțeles, care pare la început a nu avea o țintă hotărîtă. Pieptul mi se umflă și resuflu din adînc, de cîte ori mă aflu în sinul frumoasei natuî. Ochiî mi se pierd în văzduhul azuriu, în curînd mă prînd a urmări norii călători ce plutesc pe bolta cerească, și cînd văd cîte un cîrd de cocoiî său de rîndunele cum vin de la orizon și rîdică tot mai sus zborul lor, cu cit se apropiie, atunci pare că aș voi să am și eu aripî, să mă leaŭ după acele fericite vietățî care pot stretăria imensitatea numai cu propriile lor puteri. Paseile imî lămuresc însă năzuința, înțeleg dorul care mă muncește. Este dorul de ducă, dorul de a mă pierde și eu în lumî necunoscute, străine de a mea.

Călătorule care aŭ devenit în vremurile noastre atît de obicinute, mulțămîtă înlesnîilor de strămutare, aduc fără îndoială o mare schimbare în monotonia vieței de toate zilele. Nu este numai curiozitatea care impinge pe om la călătorie, ci altă îmboldire mai înaltă, deși mai ascunsă, de care el poate nu-și da samă așa de ușor. Este dorința de a părăsi pentru cit-va timp traiul de toate zi-

lele, de a se zmulge din roatele fărâmbitoare ale vieții practice, a uita, odată cu căutarea mijloacelor de existență, și această existență însăși, a scăpa de grija propriei persoane, într-un cuvânt este dorința de a se uita pe sine și de a se cufunda în masele tot, din care nu suntem decît o parte desfăcută.

De aceea oi-*ce* călătorie întreprinsă în acest scop, întărește puterile, reînvie mintea, dă iarăși zbor închipuirii, reînnoește într-un cuvânt toată ființa noastră

Și dacă vre-odată acest mijloc de reimprospătare a sucurilor vieții a fost trebuincios, apoi fără îndoială că în veacul nostru, acel în care lucrarea pentru susținerea existenței a devenit atît de grea, atît de încordată

De cum învie primăvara, cîrdurii tot mai dese de oameni părăsesc orașele și se afund în sinul naturii Codrii, dumiștile, munții și văile se umplu de ei

Diurnurile de fer, vapoarele, diligențele și căruțele nu mai încap de numărul lor. cu toții se duc însetați, hemesiți după un colț liniștit, unde să poată gusta, fie și numai o clipă, fericirea de a trăi

Caci, oi-*ce* ar zice pesimiștii asupra valorii vieții, este un *ce* netăgăduit toată natura, atît *acea* de sine mișcătoare, cît și *acea* mai puțin vie a vegetalelor, voințe să trăiască, și un mare filosof a văzut chiar în această tendință aprigă, cumplită după viață, una din cheile înțeleșului acestei lumi Dacă în vîlmășagul vieții de toate zilele, omenirea caută mijloacele de a o susține, nicăieri iubirea pentru *traiu* nu se manifestează mai puternic decît în dorul după călătorii, în dorul acela de a se bucura fără nici o turburare de dragul existenței

Această tendință obștească omenească, își face vînt și prin sufletul meu, de cîte ori adie vîntul de primăvară, de cîte oi văd cîrdurile de păsări călătoare strîtînd văzduhul cu puternicile lor aripî Vrau să mă pierd în lumi necunoscute, străine de a mea

I

Prin Tirol

Anul acesta, (1892) alesi-*ru* de la Viena calea ce merge drept spre Salzburg, prin Amstetten Toată regiunea tăiată de

calea ferată, este de o nespusă frumusețe, împrejurare particulară tuturor liniilor mai însemnate din imperiul austriac, care cu toatele parcurg locuri incântătoare Trecînd peste Salzburg, pe care-l vizitasem într-o călătorie de mai înainte, mă oprii la un sătîșor mic și aproape necunoscut călătorilor romîni, anume St Iohann in Pongau, în apropierea căruia se află una din cele mai impunătoare minuni ale naturii, anume Gușterul de la Lichtenstein (Lichtensteinklamm) prin care trece pârîul Ache Acest gușter este în felul celui de la Ragatz din Svițera, însă mult mai măreț și mai impunător Volumul apei ce-l străbate este mai mare, și în momentul vizitei mele era încă spornit prin ploii îmbelșugate ce căzuse cu cîte-va zile mai înainte Stîncile ce s-au desfăcut desigur sub o acțiune vulcanică, spie a deschide drum puhoiului, se împreună deasupra capului la o înălțime care une-orî atinge proporții amețitoare Văgăuna formată prin această scobire produce un eco, de o mie de orî repetat, al vuetului valurilor care se prăbușesc din cascade în cascade, trecînd cu repeziciunea fulgerului pe sub podurile ce tremură, zguduite de ele Cu cît înaintezi mai înăuntru al gușterului, lumina slăbește, și se adaogă, pe lîngă vuetul cel infernal, și grozăviile întunecului De abia mai vezi unde pui piciorul, și cu toate că podul pe care calci este de o neîndoelnică tărie, totuși un felu de groază îți reține parcă pasul pe loc Puțîni îndrăznesc a face pînă la capătul ei această preumblare, și cu toate acestea, cu cît mergi înainte, cu atita priveștea devine mai măreață, întipărirea ce o lasă mai sublimă și neștearsă Ajungi la un pod aruncat deadreptul curmeziș peste un loc, unde apa face deodată o săritură de 10 metri De pe toți părții curg șiroaie care se prăbușesc în furioasa cascadă, și te fac să ieși fără voie o deplină dușă de apă rece Cum ai trecut puntea, dai de un tunel îngust și jos, prin care trebuie să te pleci pentru a putea trece și care are lungimea îndestul de însemnată de 30 de metri Minunată este această văgăună mică cuprinsă în pintecele văgăunei celei mari În sînul tunelului e o întunecime deplină și cînd te încumeți a-ți băga capul în el, fără să vrei, îți revine în minte inscripția pusă de Dante pe poarta Infernului „Lăsați oi-ce speranță voi ce intrați“ Cu toate acestea, o slabă rază tot hcărește, de lumină și de speranță,

trimisă de deschiderea cealaltă a tunelului. Cu cât te apropii de ea, te lovește în față ca o bură de ploaie, și un vuet asurzitor îți copleșește creierii. Când pui piciorul afară din tunel, deodată fără voie faci un pas îndărăt. Un munte de apă pare că vra să ți se prăbușască peste cap. Apa face aici o săritură uriașă de 50 de metri. Intrucit tocmai deasupra cascadei stîncile se mai desprind și lasă să pătrundă albastrul cerului și razele din soare, ți se pare că puternicul sul de apă se revaiașă chiar din cer în acea prăbușitură, prin vranele lui, deschise ca în vremile potopului.

Cînd ești din cumplitul gușter, crezător sau ateu, îți faci din deprindere o cruce, că ai scăpat iarăși teafar la luminile zilei.

Cu totul altă întipărire îți lasă diăgălașul lac de Zell, așezat la cîte-va ore depărtare de St. Iohann! Blind și dulce, își leagîna molatecele lui unde, sub poalele unor dealuri acoperite cu iarbă și arbori. E așa de mic că-ți faci înconjurul în trei sferturi de oră, pe un vaporăș și el în miniatură, pe cînd înconjurul lacului de Geneva se face în 11 ore! Nimic măreț, nimic impunător, nimic sălbatic, însă așa de frumos, așa de incîntător!

Pentru a mă bucura de toată frumusețea lui, mă urcăm pe un dîmb de pe coastele lui, de pe care puteam privi de sus pe a lui suprafața. Soarele se coborea după dealuri, și umbra lor se lăția tot mai mult pe icoana lacului. Numai prin știrbătura unui colnic se mai furișă o rază pe valurile lui. Și cum se jucau valurile cu dînsa! O făcea să scapere în toate părțile, răstringînd o cînd unul cînd altul, după cum treceau crestele lor prin zarea ei cea arzătoare, cînd o dungă lungă de lumină ca un fulger fara tunet, cînd o ploaie de stele sau apoi ca niște licurici se păreau că fug pe suprafața apei, fie-care cu cîte o stea în frunte. Tot mai slab însă sălta jocul de lumină, cu cât se micșora raza ce le dădea fință. Fulgerul devenea tot mai scurt, stelele mai puține, licuricii mai rari. Deodată fulgerul se rupse în două, apoi în trei se prefăcu el însuși în stele, — înlocuind pe acele ce dispărușe, apoi acestea se stînseră la rîndul lor una după alta. Din cînd în cînd un val ce se înălța mai tare, mai prindea cîte o furămătură de rază pe scîpitoare-i frunte. Răstimpurile în

care se aprindeau lumina deveneau tot mai rari, începeam să aştept, dacă jocul se va mai reproduce Une ori cînd răstimpul era mare îmi spuneam S-a sfîrşit, cînd deodată un val mai puternic mă dădea de greş. Veni însă timpul cînd acela pe care-l crezui fu într-adevăr şi cel de pe urmă!

Jocul de lumină se stinsese pe oglinda apei. umbra devenise stăpînă neîmpărţită pe suprafaţa lacului

Lumina dispăruse în sinul întunerecului, cum dispare viaţa în sinul mormintului, deosebire era numai că pe cînd jocul de raze era să reînceapă a doua zi, viaţa sfîrşită nu mai renaşte, sau cel puţin nu în aceeaşi formă în care a trăit.

II

In Sviţera

Mă grăbeam însă a părăsi frumuseţile Tirolului, spre a mă desfata la acele fără seamăn ale Sviţerei măreţe, şi de aceea mă oprii la Landeck Aveam de gînd să intru în ţara munţilor, prin partea ei cea mai impunătoare, prin înalta vale a Engadinului, în care se poate ajunge numai cu trăsura, între altele şi din oraşelul Landeck Ajuns aici, umblam să tocnesc o trăsură, cînd îmi căzu în mîini un ziar, în care se spunea că în Engadin căzuse o zăpadă de jumătate de metru (era pe la 5 Iulie), şi că acolo sus (la 1800 de metri, înălţimea Ceahlăului), ar umbla sămîle. Fînd-că nu aveam de loc gustul de a face iarăşi cunoştinţă cu zăpada, de care abia scăpasem în ţara mea, am părăsit proiectul de a vizita Engadinul şi m-am îndreptat prin tunelul Vorarlbergului către partea mai joasă a Sviţerei Cînd trecusem de Buchs şi ajunsesem în frumousul amfiteatru de munţi de la Ragatz, nişte nouri groşi acoperea vîzduhul şi un trăsnet uiaş repetat de zgomotosul răsnet al stîncilor, părea că vra a-mi spune să mă opresc şi de la acea cale, căci dacă în Engadin era să întilnesc ninsoarea, în părţile pe unde înaintam, era să dau peste potop

De abia apucăi încă unele urme din razele solare pe

malurile minunatului lac de Wallen, pe care șerpuește calea ferată în tot lungul lui. Admiram perețele cel înalt de stînci care închide patul său din spre nord, și care se înalță goale și prăspăcioase pînă la mai bine de 1000 de metri. Tot lacul are o privește măreață și sălbatecă, undele lui nu sunt stretăiete nici de carena unui vapor, nici de vîslele luntrelor, nici o pasăre nu se vede zburînd peste valurile sale, și nici o locuință omenească nu se oglindește în ele. Nu știu de ce, dar ți se strînge inima, cînd vezi o natură așa de impunătoare, lipsită de formele vieții. Pare c-ai avea înaintea-ți un frumos moimint!

Curînd însă priveștea se schimbă cu totul, cînd după ce ai cotigit lacul de Wallen, începi a zbura pe rîpa sudică a celui de Zurich. Pretutîndeni mărgînit de colnici puțîni înalți, plîni de verdeață, iarbă și crîngurî, în care se adăpostesc numeroase sate și locuinți singuratice, stretăiat în toate părțile de caice și de lunturi, printre care din cînd în cînd apare fumul unui vapor, lacul de Zurich este tot atît de viu și de plin de mișcare, pe cit de mort și lipsit de ea este acel de Wallen, după mai bine de o oră de desfășurare a lui, pe parcursul căiei ferate, ajungi la orașul ce i-a dat numele.

Aici mă aștepta o ploaie șvițeriană, bogată și îmbelșugată, ca și cînd lacul întreg, urcat d-odată în nori, s-ar fi desfundat, prin un ciur uriaș, asupra pămîntului.

Ne avînd nici o speranță ca sa mai înceteze, ba din contra cătră seară luînd un caracter de tot amenințator, mă hotărăi să plec din acest oraș, fără a vedea nimic din cele ce conține nici din minunatele sale înconjurîmî, și mă îndreptai către Lucerna, unde trebuia să ajung trecînd lacul de Zug, și apoi urcînd de la Arth peste muntele Righi, spre a coborî la Vitznau pe lacul celui Patru Cantoane.

La Zug ploaia încetase, dar norii groși încă umpleau atmosfera și mai ales muntele Righi își pusese o pălăie apăsată adînc peste urechi, probabil spre a nu se gutunîi de timpul cel umed. Pe cînd Righi însă își pune pălăia numai cînd plouă, vecinul său de dincolo de lac, Pilatus, o poartă mai în tot-d-a-una, chiar și pe timpul cel mai frumos, pază igienică care face desnădăjduirea turiștilor ce voesc a se urca pe el.

Cu toate că mă așteptam a nu vedea nimic din splen-

didele tablouri ce le înfățișează surea și coborirea vestitului munte, ajuns fiind pînă la piciorul lui, nu mai puteam da îndărît și mă hotărîm să-mi urmez cu statornicie calea înainte. Vagonul cel împins de locomotiva cu roțile dințate sosise, și mă urcai pe el împreună cu vre-o alți 30 de nenoiociți tovarăși de călătorie. La Arth se vindea un ziar în format urieș care conținea amărunchimii asupra titlului federal, serbare mare în țara lui Guillaume Tell. Cu toți cumpăram cîte una din aceste foi. Ce bine am fi făcut să fi cumpărat mai multe!

De pe la 300 metri de urcare, simțeam o răceală destul de rostită făcîndu-se în atmosferă. Vedeai pe fiecare mișcîndu-se, ca și cînd nu s'ar fi așezat bine pe locul lui, cînd se suise în vagon. Pe la 500, unii începură a se încheia la haine, alții a aprinde cîte o țigară, mai sus damele își înodau cîte o batistă la gît, exemplul urmat în curînd și de domni, cu toată lipsa de estetică pentru ei a unei asemenea împodobiri. La o mie de metri, începură unii a șuera, alții a cînta, alții a bate din picioare și a rosti pîntre dinți cuvinte nu prea clare, dar care de sigur nu erau accente de minunare pentru frumusețea naturei, din care nu se vedea nimic. Cînd trecurăm de 1400 de metri, frigul era de tot simțitor, pare că aveai un sloi de gheață între umeri, cu toate că dădusem în jos toate perdelele vagonului și ne închiseseam în el ca într-o cușcă neagră. De odată veni unui călător o idee genială. El desfăcu ziarul cel mare, cumpărat la Arth, și îndoindu-l în formă de șal, își acoperi cu el umerii și gîtul. Într-un moment tot vagonul se prefăcu într-o fabrică de șaluri care ne feriră a nu îngheța de tot pînă ce ajunserăm pe culme. Aici era o temperatură de 2 grade. Cu neputință de stat. Ne hotărîm deci cu toții a apuca după 10 minute pe cel d-întăiu vagon coborîtor, spre a părăsi înălțimile *încîntătoare de reci* ale muntelui.

Totuși el ne păstra o surprindere. Pe cînd tocmai ajunsesem la punctul de unde se poate gusta cea mai frumoasă priveliște asupra lacului celor Patru Cantoane, ca prin o minune se desfăcură norii, și o puternică rază de soare pătrunse toată adîncimea de sub noi, aprinzîndu-se caldă și schpitoare în cristalinele lui unde. Prin spărtura cea mare făcută în nori, de odată apărură înaintea privirii

noastre înminunate mătreața icoană a frumosului lac, costița cea prăpăstioasă a muntelui, pădurile sale seculare oglindite în verzile valuii, întregul acel lanț neîntrerupt de frumuseți ce se respira pe malul regelui lacurilor svitțere. Din pepturile tuturor izbucniură strigăte de bucurie și de înminunare. Dar numai cite-va minute ținu această privește încântătoare, negurile iar se prinseră lanț, și bucată cu bucată întunecară frumosul tablou, pînă ce au se întinseră ca o pînă nestrăbătută între el și pîvurile noastre.

În tot timpul cit ținu se sușul și coborișul muntelui, un Englez stătuse într-un colț al vagonului, privind prin ochelarii lui țintă pe paginile unui Baedeker ce ținea în mînă. El fu cam necăjit cînd călătorii din partea lui dăduse drumul perdelelor, și căută încă un colț de lumină spre a citi mai departe. Nici chiar în timpul cit se desfășurase vederea lacului prin ruptura negurilor, el nu se despărțise de iubitul său călăuz. Întrînd cu el în vorbă și observai glumind că foarte bine făcea el de citia în carte descrierea naturii pe care norii o rîpeau privirilor noastre. El îmi respunse, cu mare sînge rece, că tot-da-una ar face ast-fel, chiar și cînd soarele strălucea în toată puterea lui, — nu am nevoie de natură, cînd am pe Baedeker cu mine. Citesc minunatele lui descrieri și inchipuirea mea le vede de sigur mult mai frumoase de cum sunt în realitate. — Atunci pentru ce mai călătoriți și întrebați eu? — Pentru că acasă nu am timp de a mă ocupa cu asemenea treabă, fu englezescul său răspuns.

Rămîne de cercetat dacă englezul nu avea dreptate. În orî-ce caz el nu este expus a suferi desincîntarea unei călătorii prin frumoasa natură, cînd puterile dușmane simțului estetic șterg de pe ea farmecul ce o acopere.

Ajunsei în Lucerna, pe o ploaie ce cădea șiroaie. Desnădăjdut și neputînd întreprinde nici o preumblare, luai și eu pe Baedeker în mînă și citii cu gust cite aș fi putut vedea, dacă soarele s-ar fi milotivit a-și arăta fața. Mai întâiu surea pe înălțimea Gutsch de lîngă Lucerna, de unde pîvirea îmbiătoșează partea cea mai blîndă a lacului, cea care vine către oraș, apoi cea pe Burgenstock, pe ambele cu un drum de fer funicular, pe care te sui aproape drept în sus prin un vagon tras de o funie de o-

tel De pe Burgenstock, care are înălțimea însemnată de 800 de metri, privirile se întind asupra părții centrale a lacului și se vede mai ales crucea pe care s'alcătuiesc cele patru brațe ale sale. E de observat că de pe nici o altă înălțime, nici chiar de pe acea a munților Righi (1800 metri) nu se poate vedea de odată toată întinderea lacului celor Patru Cantoane, din pricina formei lui celei cu totul neregulate care ascunde cracurile sale, îndoite și răsucite, după piscuri îndestul de înalte. Numai Pilatus, de la 2200 de metri, îl desvăluie în întregul lui. Mai trebuia să gust nespusa frumusețe a șoselei Avenului care cotigește pe malul lacului, săpată în stincile ce-l mărginesc, la înălțimea de aproape 100 de metri, și dealungul căreia, pe o cale de mai bine de două oare, se vede neconținut de la acea înălțime, oglinda lacului întinsa sub picioare. În el se răsfing, cu virfurile întoarse, pădurile de brazi cu munții ce le port, casele orașelor și turnurile bisericilor ce se înalță pe malurile sale. Se vad pe adâncimea cerului albastru, înfrânt în verdele închis al undelor, pe acea nouă imensitate ce pare a mări încă nesfârșitul universului, icoana întregă a lumii încunjuiătoare, resfrântă de o oglindă măreață ca și dînsa, icoană idealizată în reproducerea ei, pînă tîmurul undelor care pare a da viață chiar și corpurilor neînsuflețite.

Toate aceste frumuseți *ar fi trebuit să le văd*. Acum însă făceam și eu ca Englezul, le citeam în Baedeker.

Plecăi la Interlaken, unde sunt adunate de natură cu o nespusă dărnicie toate frumusețile, toate incintările, dar nici aici nu putem vedea absolut nimic, de cît neguî dese, de tăiat cu cuțitul, pînă care cu greu puteai vedea virful propriului nas, dar încă acel al munților. Trebuia să părăsesc Svițera, în care cînd ploile se încuibă, nu este nici un motiv pentru care ele ar mai înceta, căci munții udați de ape, de îndată ce sunt atinși de razele soarelui o aburesc îndărăpt, hrănind iarăși nourii cu o nouă provizie de umezeală, și jocul se poate reproduce *in dulce infinitum*, dacă vre un vînt, îndurător de nenorocirii călătorii, nu pune un capăt acestui schimb de politețe între cei și pămînt.

Ajuns la Berna, orașul urșilor, mă hotărîi cel puțin a-mî desfăta urechile, dacă ochii trebuiau să fie atît de

înțărcați Un mare concert pe orgă era să fie dat, în catedrala orașului, de unul din cei mai mari organiști ai Europei, de Carol Hess. Între alte bucați, în care, ca de obicei în muzica modernă, se întilnește mai multă știință de cit inspirație, organistul execută și marșul funebru din o sonată a lui Beethoven. Cine n-a auzit această compunere uriașă executată pe orgă, nu poate să-și facă idee pînă la ce adîncimi muzica ajunge să răscolească sufletul omenesc. De la cele dintăi tacte grave și sărbătorești ale marșului, mintea îți este cu totul răpită, nu mai gîndești nimic, și ești transportat într-o lume cu totul alta, cea a armoniilor cerești. Este adevărat că muzica oprește lucrarea intelectuală, că în timpul cit ea îți cuprinde auzul, mintea nu mai gîndește dar în locul gîndului își face drum o altă formă de concepție a lumii, mult mai adîncă, mai intensivă, formă ce tînde a pătrunde lucrul în sine și nu numai aparențele manifestărei, și de aceea este cu neputință de dat prin noțiuni. Absorbirea cea deplină a conștiinței noastre de o frumoasă bucată muzicală nu se poate atribui numai unei paralizări a puterilor intelectuale, de oare-ce nici odată nu le simțim așa de puternic încordate ca la ascultarea unei asemenea. Atare pierde a noastră deplină, în frumosul artistic, se explică numai din faptul, că prin muzică se pătrunde mai adînc și mai d-a dieptul în însuși ființa lucrurilor, în măduva acestei lumi. Această întrebare a fost pusă în lumină de Schopenhauer.

Cea-laltă bucată era o compoziție a însuși executantului *Fu tuta*, minunat lucrată și calculată pe un mare efect la care, dacă nu mă înșel, organistul se ajută și de duruitul de tobe și de țimbale, pentru a imita bubuitul tunetului. În alcătuirea ei însă, am observat mai multe neajunsuri însemnate. Apropierea furtunei nu este indetul de continuă și răstimpurile între glasurile vijelei, adese-orî prea mari. Pare că uși, la auzul melodiei vesele, că ceva cumplit are să izbucnească. De odată furtuna se deslănțuește în toată furia ei, tunetele și trăsnetele se urmează unele după altele, și apoi de odată ea încetează, fără cea trăgănată slabire a bubuitului, pe care tunetele trebuie să o trimită din depărtare. Cu cît mai bine este caracterizată furtuna

în Simfonia Pastorală a lui Beethoven sau în «Oceanul» lui Rubinstein !

Atari petreceii sufletești, cu neputință de gustat în România, mă despăgubiuă pînă la un punct de pierderea călătoriei mele prin țara frumuseților naturei Chiar dacă, într-o călătorie lungă și obositoare, ar fi fost singura desfătare estetică, încă sufletul, însetat după frumosul adevărat, ar trebui să fie mulțumit Numai în atari momente te simți într-adevăr om !

III

Lacul de Geneva

Lacul de Lemane sau de Geneva, este unul din cele mai frumoase ale Svițerei, printre cele multe frumoase ce numără această țară Fie-care însă din ele are un caracter deosebit în tiparul frumuseților lui Lacul de Constanța fiind foarte lat, cînd te afli la mijloc, mai că pierzi din vedere țărmurile lui și te crezi pe ocean, lacul de Wallen este sălbatec și pustiu, acele de Zurich și de Zug dulci și drăgălașe, lacul celor Patru Cantoane impunător și măreț, prin munții care-l încunjura și se oglindesc în apele sale. Pe lângă această caracteristică obștească, fie-care lac are partea lui particulară, forma lui deosebită ca apă și ca țărmuri, încît pe fie-care din ele, îl recunoști îndată după ce l-ai văzut

Lacul de Geneva este mai întîiu foarte mare, măsurînd 85 de kilometri în lungimea lui cea mai mare de la Geneva la Villeneuve, și 14 în cea mai întinsă a lui lățime, de la Lausana la Morges În partea lui dinspre Geneva malurile sunt mai joase și el fiind mai îngust, presurat în toate părțile de orașele, sate și vile, are asemănare cu lacul de Zurich. De la Lausana înainte, cătră fund, malurile lui devin tot mai nalte, însă munții ce-l mărginesc sunt despărțiți prin o oglindă liquidă mult mai lată decît cea ce se întinde între malurile lacului celor Patru Cantoane Privileștea lui devine, prin această împrejurare, de tot măreață și impunătoare

Aleserî ca așezare pe malurile lui, băile de la Evian

care au căpătat în timpurile din urmă un renume ce sprosteste, pe fie-ce an, numărul vizitatorilor

Dintre multele preumblări pe uscat, ce se pot face pe malul sudic al lacului, din Evian, voi aminti numai pe acea la castanul cel uriaș, un arbore de proporții cu totul extraordnare, anume 14 metri de jur împrejur Cracii pe care îi formează au ei înșiși o grosime de 5 sau 6 metri, și intrec pe arborii cei mai groși din pădurile noastre, coroana lui este însă zdrobită, parte prin desele trăs-nite ce l-au fulgerat, parte prin putrejune, și intregul lui masiv se mai susține numai prin scoarța lui, tot lemnul fiind putregăit, și întregul său trunchi potocolit de scoabui. După grosimea lui fenomenală, asemănată cu alți arbori groși și ei ce se aflau în împrejurimea lui și care fiind tăieți s-a calculat veacul lor după numărul straturilor din trunchi, uriașul castan trebuie să aibă o vîstă de cel puțin 800 de ani dar și el se apropie de sfîrșit, ca toate lucrurile în această lume, și una din generațiile viitoare va mai cunoaște numai locul, în care el altă dată își înfîlbea puternicele rădăcini

Cele mai ademenitoare din preumblări sunt fără îndoială acele pe oglinda apei, în barcă cînd sunt mai apropiate, pe vapoare pentru locurile mai depărtate

Aproape de Evian, se află vila principesei Brăncovanu, al cărui bărbat, principele Gheorghe Brăncovanu, fu răpit, nu de mult, dintre cei vii Principele se așezase de mult lângă Evian-les-Bains, și deveni în curînd unul din patronii orașului, construind între altele, din banii lui, un cheu și un far Orașul îi ridică un monument cu bustul lui, punînd sub el inscripția „Principelui Brăncovanu, oiășeniî recunoscători“ Și astăzi încă principesa prezidează sărbătorile nautice ce se dau, în fie-care an, la Thonon lângă Evian Pe vila ei filfăe steagul românesc Vaporașul ei poartă numele de „România“, și culorile naționale românești împodobesc pălăruile copilașilor ei

Ne întrebăm însă, pentru ce oare aceste amintiri ale foastei sale patrii, cînd s-a înstrăinat de dinsa și cu corpul și cu sufletul, cînd averea toată scoasă din țară o cheltuiește în locuri străine, cînd bine-facerile le răspîndește la un popor străin, cînd oasele lor chiar se vor odihni pe

pământul strănătăței ? Dacă nu este ironie, este numai o zadarnică paradă.

După ce făcui într-o zi incunjurul lacului superior, admirind din depăitare frumusețea munților care-l închid, mai ales ale celor șapte înalte piscuri ale Dintelui de Miază-zii (Dent du Midi), în alte rânduri, mă oprii la fie-care din stațiile sale cele mai vestite, precum la Bouveret, Ville-neuve, Chillon, Montreux, Territet și altele încă

La Bouveret se aruncă Rhonul în lacul ce nu este decit adunarea apelor sale, în adâncitura ce l-au format. Te minunezi, când te gîndești cum a putut o vîină atît de îngustă să dea naștere la atît amar de apă s-a calculat că dacă lacul s ar deșerta, ar trebui Rhonului 10 ani pentru a-î umplea din nou albia Apele fluviului sunt albi și tae, cu dunga lor, albastrul închis al undelor lacului

Dar de unde provine tocmai această culoare, albastru de safir, a apelor lacului de Geneva, cînd aceea a tuturor celorlalte lacuri, nu numai din Elveția, dar chiar și din nordul Italiei, lacurile de Como, de Gauda și Magiore este verde, în lumina smaragdului ? Care să fie pricina acestei deosebiri ? O explicație a fenomenului nu s-a putut da încă, deși a fost încercată de mai mulți fizici Unii au presupus că pricina colorației albastre a apelor Lemanelui ar proveni din materile minerale, mai ales iodul, conținute în ele Cred că o asemenea explicație nu este rațională, intrucît apa din lac, luată într-un vas, pierde albastrimea ei și devine necoloră, ca toate apele Apoi albastrul undelor se schimbă odată cu limpezimea atmosferei. El are puterea cea mai mare numai sub razele soarelui, iar cînd cerul se acopere de nori, se închide și el și dă în suri Pe alocurea unde fundul e mai puțin adînc, pe un timp schimbător culoarea apelor ia chiar caracterul verziu ce-l au toate celelalte lacuri Dacă însă ipoteza prezenței iodului trebuie înlăturată, și colorația albastră atribuită numai unei fenomene fizice de refringere a razelor solare și nu unora chimice, atunci care să fie pricina adevărată a deosebirii ei de cea a tuturor celorlalte lacuri europene ?

În alt rînd mă dusei la Territet care, împreună cu Montreux și alte localități mai mici, sunt niște stațiuni de

petrecut iarna, cu clima dulce și ferită de vinturile nordului. De la Territet, un drum de fer funiculară se urcă la o înălțime de aproape 500 de metri, aproape perpendiculară deasupra lacului, la satul Ghion, și unde se află un minunat otel, înconjurat de un parc încântător, plantat aproape tot cu plante tropicale, aleele sunt toate mărginite cu garduri de lămiș pitici, magnolii ceî cu florile mari, cactușii, aloesii și palmierii răsar pe întrecutele din straturii mari de flori, îmbătătoare prin mișcarea lor. De pe înălțimea prăpăstioasă care se coboară deadieptul în lac, privirile îmbrățoșază toată albia lui superioară, cea înconjurată tocmai de munți înalți care răsfrîng cu toții, îndepărtați sau apropiați, în sinul lui crestele lor răsturnate. O pînză diafană se întinde deasupra oglinzei apei, care pare a tremura sub căldura razelor solare și, prin mișcarea ei oscilare, se prevede jos, departe în fund, mișcarea mai rostită a nestatornicei unde. Crestăturile munților oglinzite în valuri, sub îndoitul joc al aerului și apei, par a se mișca și ele în adîncimi nemărginite, și însufleșesc natura răsfrîntă, cu mișcarea care lipsește acelei aievea. Nimic mai fumos decît să petreci după amiaza întregă, pe terasa de la Ghion, adăpostit la umbra unor brazii seculari de aișița dogoritoare a soarelui, și să observe treptata schimbare a colorației întregului tablou cer, noui, munți și apă, pînă ce noaptea le cufundă pe toate în nedeosebita ei umbră. Cît timp soarele este în toată puterea lui, deasupra sus pe orizon, umbrele sunt scurte, și lumina lui puternică umple aproape toate văile, toate scobiturile. Întregul pămînt pare învălit într-o mantie de aur, așternută ca o gază străvezie peste albastra hlamidă a lacului. De cum începe a se apleca astul zilei spre asfințit, umbrele încep a se lungi, ele umplu întîi văile mai joase, pentru a izvorî apoi din ele tot mai sus, cătră văile superioare. Cînd soarele s-a coborît după un pisc mai înalt, care-l ascunde privirilor noastre, vezi razele lui străbătînd cu putere de ambele lui laturi și atingînd ca niște săgeți rotocoalele de lumină, în care ele se opresc. Cu cît soarele se coboară și lumina începe a se stînge pe firament, cu atîta acesta ia o culoare albastrie, care bate tot mai în sus, pe cît e mai îndepărtată. Întretăiată întîi de virurile galbene ale razelor solare, după ce toate aceste s-au stins, lumina

se întroloacă tot mai mult într-un vinăt din ce în ce mai dulce care pare a se tot îngroșa, ascunzînd tîeptat ochiului amănunțimele lumii încunjurătoare. Curînd după aceea, prin văzduhul înegrit, mai zăiești numai departe, departe, umbra mai neagră a munților mari, și în fund, dedesubt, la o adîncime ce pare nemăsurată, vezi schîpînd încă din cînd în cînd cîte un val mai nebunatic care, în goana lui pe suprafața lacului, a putut țina pentru o clipă lucrarea unei stele.

De la Teritet poți merge și pe uscat cu un tramvaiu mișcat cu electricitate la castelul Chillon. Stranie întipărire îți lasă acest nou sistem de mișcare, care se face fără întrebunțarea nici unei puteri aparente. Cu trăsura vezi caii care trag, cu barca visla care împinge, cu vaporul și locomotiva, aburul care arată puterea ascunsă în pîntecul lor. Mașina electrică nu lasă pînă nimic să se vadă geneza puterii. Vezi efectul producîndu-se oare-cum fără cauză, și rămîi pentru un moment uimit, chiar cînd știi și îți dai samă de lucru.

Castelul Chillon este așezat pe o stîncă ce răsare din lacul de Geneva la ciți-va metri de mal, de care este legată prin un pod zidit pe la 1328, el slujea de reședință du-cilor de Savoia. Este ridicat în felul castelelor medievale, avînd în catuile superioare camere de locuit, în acel de jos temniți și închisorii pentru oamenii urgisiți de stăpînire. Se văd în acest cat de jos odăite, unde pînșii stătea, ferecați cu lanțuri de fer, de unașii stîlpî ai bolței.

O cameră înfățișază un pat săpat în stîncă, cu o parte mai ridicată, pentru așezat capul, aici odihneau cei osîndiți, cea de pe urmă a lor noapte, după care erau spînzurați în o cameră de alătura și apoi corpurile lor, îngreuate cu lanțuri, spre a nu mai apărea la suprafață, erau aruncate, pe o deschidere, în lac.

Astăzi deschiderea aceea este zidită. Într-o altă parte se află uitătoarele (oubliettes), în care se coborau alți osîndiți, spunîndu-li-se că pe acolo vor eși din închisoare, și după cîte-va trepte, călcau pe un pod fals, de pe care cădea asupra unor cuțite pentru a face apoi, rupți și sfișiați, un salt în apa ce trebuia să pună un capăt suferințelor lor.

Așa se trata omenuea în vremurile de demult.

Castelul Chillon a căpătat renumele său de la lordul Byron, care prin vestita sa poemă *Prizonierul din Chillon* cîntă suferințele de 6 ani ale primumui apăiător al reformei religioase din orașele svitëriene, Bonnavaid

Prins de ducele Filip de Savoia după stăruințele episcopului Genevei, Ioan, el fu aruncat în închisoarea castelului, unde petrecu, legat cu lanțul de un stîlp, timpul unuiș de șese ani. Se arată încă în stîncă, frămîntată de el, urmele picioarelor lui. Cînd tocmai 1 se piegătea sfîrșitul fatal, cetățenii din Geneva și unii din Berna asediază castelul, îl luară cu puterea și liberară pe prins din ghiarele cãlăilor.

Inti-o seară aflîndu-mă la Lausana și prins fiind în o discuție infocată cu mai mulți cunoscuți, scăpăi ultimul vapor ce mergea la Evian. Nevoind să las pe ai mei îngrijii, mă hotărîi să trec peste lac în barcă. Pînă să aflu luntrașii, inoptase.

Trecerea peste lac trebuia să țină aproape de două oare, ceea ce nu este de mirat, de oare-ce cu toate că luasem doi luntrași, barca nu înainta la fie care lovitură de vîsla decît cu 4 metri și îndepartarea fiind de 12,000 de metri, trebuia 3000 de aruncături spre a parcurge îndepărtarea dintre Lausana și Evian. Cînd pusei piciorul în barcă, luna se rîdica de după orizon, închis dinspre partea ei, de lungimea lacului. O dungă de lumină din ce în ce mai puternică, se așternea sclipitoare de la țărnam pînă aproape de barcă. Pe lac, la acea oară tîrzie, nici un vas nu se mai întilnea.

Barca mea stretăia singură undele diafane, ce păreau a fi de cristal negru topit. Imprejurul meu o liniște depînă, se auzea numai bătăia cadențată a vîslelor și sfîrșitul valului, rupt la fie-care opîntire a barcei. Noaptea acoperise întreaga natură cu vâlul ei dulce și vaporos, și luna ce se rîdica tot mai sus pe orizon, presura pe el ca o pulbere de aur. Era în natura ce mă înconjura o măreție umitoare, cînd mă gîndeam că de desubtul subțuei coaje ce mă ținea pe lac, se coboria o adîncime de 300 de metri, că pretutindenii mă încunjura la o mare îndepărtate unda „perfidă“, și că nu eram decît o viață, atrînată de un fir de păr, asupra unui abîz, un fior îmi străbătea prin creștet. Cuiînd însă, acest simțimînt de teamă

dispăru înaintea rațiunii, care-mi spunea că în puterea legilor fizice, eram mai sigur în barcă, de cit în o trăsură pe mal, și mintea mea se lăsa în voia ochilor, zburînd către țărmurile îndepărtate ale lacului, ce păreau mai mult un joc de umbre încremenit, de cit forme aievea Chipurile fantastice ale dealurilor și munților se desfăceau tot mai limpezi sub lumina lunei și, cînd mă aflam la mijlocul lacului, păreau ca se țin de mină gata a începe o hoia uriașă împrejurul pînzei licvide.

Luna se urcase îndestul de sus, pe tăria cerurilor, și vîntul căzînd cu totul, pinza apei luase forma unei oglinzi nemișcate. În ea se răsfrîngea astrul ceresc încunjurat mai în depărtare, de cortegiul lui de stele. Îmi adusei atunci aminte de o poezie făcută de Eminescu pe cînd era în Viena, actriței Baudius, scrisă de el în limba germană și pe care el îmi-o dăduse, împreună cu taina sufletului lui, dar pe care o mai posed numai în o traducere romînă făcută de mine. Poezia, una din cele mai frumoase ce au eșit din pana poetului, nu a fost nici odată publicată pînă acuma. Pentru a gusta toată adîncimea frumuseței ei, ar trebui ca să resune pe un lac ca acel al Genevei încunjurat de tot farmecul unei nopți liniștite, luminată de al «noptilor monarc» Iat-o

In pară fierbînte ard stelele sus
Pe-albastrul întins al tării,
Adînc îns-în mare
Lin tainic apaie
A lunei figură-argintie

Așa în al meu suflet, pe cerul înalt,
Ca stele, gîndiri multe, blînde,
In taină profundă,
Ca luna rotundă,
Icoana ei palid s-ascunde

Din originalul pe care l-am pierdut, îmi aduc aminte numai de cele 4 versuri finale

Wie Sterne viel Gedanken mild,
Im tiefen Grund,
Wie Mondenrund,
Ihr theures, bleiches Bild

De odată cînd trecusem de jumătatea lacului, simții că barca se leagănă în curmeziș, și unul din luntrași îmi arată gonind, nu departe de noi, altă barcă mare și încărcată „Sono i contrabandieri“ îmi spuse el surizînd Aplecîndu-mă în partea arătată, deosebiți șase oameni care visleau cu o furiie ne mai pomenită, făcînd aproape să salte pe val greoiul lor vas Ei duceau marfă de contrabandă de pe malul svițeran pe acel francez De sigur că ei nu se ocupau de frumusețea tabloului, și că suirea tot mai înaltă a lunei pe orizon care-l făcea tot mai încîntător, li se părea foarte urîță, de oare-ce îi expunea a fi descoperiți Pentru ei frumos nu exista, nu putea să existe, de oare-ce numai interesul le umplea gîndul Dar chiar luntrașii mei, oameni foarte cinstiți, stăteau oare mai sus pe scara estetică ? Și cînd le curgea șiroaiele de sudoare pe frunte, aveau ei ragazul a se entuziasma de frumusețea prin care treceau ? Trebuie atîtea condițiuni pentru a gusta frumosul, în cît nu este de mirare dacă percepția lui rămîne păstrată numai atîtor de puținîi Imensa majoritate a omenirii este osîndită a trece prin această splendida lume, atînsă numai de ascuțiturile ei, și nu legănată de dulcele val al încîntării

Întî-o zi mă dusem la Geneva, la acel mărgăritar mare care încheie șiragul acelora ce înconjoară lacul, oraș care pare menit mai ales pentru căutarea odihnei și în care cu toate acestea se muncește atît de mult Intre alte lucruri interesante, vizitaiu și Grădina Engleză, așezată pe marginea lacului, în care grădină se află o miniatură a reliefului masivului întreg al Muntelui Alb (Mont Blanc) Urmăriu pe el toate căile ce conduc în deosebitele sale părți, și tot ce citisem în conducători îmi apărea în o realitate mică și ușoară de îmbrățoșat Văzui drumul pe care trebuia să-l apuci, spre a face urcarea pe piscul său, de asemenea acela care conduce la marele St Bernard, nu mai puțin și calea mai lungă, de 6 zile, pe care se poate înconjura întregul masiv, una din cele mai frumoase și mai ușoare de întreprins din întregii Alpi Păzitoarea care intrase în camera reliefului îmi atrase luarea aminte asupra formei piscului muntelui Alb, și mă întrebă cu ce se asemîna. Privind mai cu băgare de seamă, văzui că piscul înfățișază două tăeturi, din care una, prin adîncimea ei pare a fi ma

săpătura unui ochi și cealaltă chipul unui nas. Deasupra celei dintâri, se întinde o formă lată ca o frunte mare, acoperită de o pălărie. Cu cit priveam mai mult chipul de om ce se desfăcea de pe relief, cu atita îi găseam o asemănare mai mare cu o figură, pe care nu mi-o puteam reaminti. Nu găsiți că este chipul lui Napoleon cel Mare, mă întrebă femeea? Și într-adevăr că așa era Figura lui Napoleon, cea frumoasă și plină de energie se desena pe creasta muntelui în miniatură ce-l aveam înaintea mea. Mă gândeam că poate geograful ce sapase acel relief, și al cărui nume l-am uitat, accentuase el acele linii care aduceau asemănarea. Care nu fu însă marea mea când putui adevăra, că însuși muntele avea înfățișarea acelaș chip, în uriașele sale linii! Plecasem din Geneva către Evian pe la patru ore după amiază și pînă să ajungem la Morges înserase de-abinele. Luna era să se scoale mai tîrziu și o întunecime îndestul de adîncă acoperise lacul. Numai vîzduhul în partea lui superioară era încă mișcat în o zare luminoasă, ultimul reflex al razelor solare ce se urcau tot mai sus, spre regiunea eteree din care ele se coborise. De odată prin deschiderea a doi munți ce mărginea lacul din spre miază-zii, văzui în depărtare ca o grămadă mare de zapadă roșatică. Era muntele Alb ce ardea încă în para asfințitului, celui stins de mult pentru restul pămîntului. Încîntat de marea priveliște ce aveam înaintea mea, mă uitam fîntă la impunătorul munte, cînd de odată figura lui Napoleon se desfăcu din liniile sale, mai claiă, mai asemănătoare încă de cum era reprodușă de miniatura din Grădina Engleză. Stranie întimplare! Cel mai mare om al veacului să fie închipuit de cel mai înalt munte al continentului! Părea că doarme somnul de veci, pe postamentul celui mai uriaș mormînt!

O călătorie prin Austria, Svițera și Nordul Italiei

I

Semmeringul.

De la Viena apucăi, pe la gara de sud, pe frumosul drum către Semmering. După ce mergi, cale de mai bine de o oră, prin o cimpie deschisă, în care orașelele și satele par a se ține de mână, și pe suprafața căreia lanurile înverzite se preschimbă cu fabrici de tot soiul ce înegresc orizontul cu norii lor de fum, ajungi la Glognitz, unde calea ferată începe a urca. Aici trenul se oprește ceva mai mult, spre a schimba mașina, înlocuind pe cea obicinuită, prin o puternică locomotivă de munte, de o greutate apăsătoare de două ori de a celor ordinare care, prin apăsarea ei mai mare asupra șinelor, să facă cu puțință încălțarea clinei.

De aici până la Murzzuschlag, trenul urmează un drum cu totul accidentat, croit prin stânci și prăpăstii, peste care, înainte de a fi el construit, ai fi putut crede că numai vulturii și șoimii își pot duce sborul, dar pe care spornica activitate a omului a așternut o mălieață punte ce leagă acuma, fără nici o greutate, ambele laturi ale muntelui. Tunelurile urmează după tunelul, și intervalurile dintre ele sunt legate prin viaducuri, din care unele se înalță din adâncimi atât de mari, în cât a trebuit ca ele să fie construite pe două sau chiar pe trei rânduri de bolți

suprapuse Unul din tuneluri, mai lung de cît cele-lalte, înfățișează un deosebit interes, prin deschizăturile ce le are asupra văii, și care fac să pătrundă, de-odată cu lumina, în întunerecul prin care treci, încântătoarele priveliști ale frumoasei cîmpenii, încadrate pare că de negrele bolți, ca niște feerice tablouri De la un timp, bolțile se schimbă în niște arcade, despărțite una de alta numai prin un puternic pilastru, așa că, în repeziciunea mișcării ce te duce, lumina și umbra, tablourile și perețele alternînd în chip regulat, îți fac efectul unei puteri magice ce ar chema necontentit încîntătoarea vedenie, spre a-o cufunda înlăși în nimicul din care pare că izvorește

În tot timpul urcării, ochiul nu se poate sătura de frumuseța naturii înconjurătoare Cu cît trenul înaintează în munte, cu atîta se deschid perspective din ce în ce mai mărețe, amfiteatru de munți înalți, coronați unul cu un castel locuit, precum este acel al principelui de *Lichtenstein*, altul cu o ruină a Veacului de Mijloc, precum cea de la *Klamm* Valea rămîne tot mai jos, zărindu-se în ea, din ce în ce mai departe, orășelele și satele ce se ascund ochiului, la numeroasele colturi. La fie-ce moment tabloul se schimbă, devenind cînd dulce și blînd, cînd măreț și impunător Mînnat se desface mai ales, adînc în fundul văii, șoseaua ce leagă între ele deosebitele așezări omenești pe care valea le adăpostește

Cu cît urci mai mult, cu atîta te coprinde răcoreala muntelui Un aer mai dulce, mai fin, îți umple plămîni Te apropii de punctul culminant care este stațiunea Semmeringului, unde ajungi după eșnea din un scurt tunel Pe locul ceva mai larg de cît acel al celor lalte stațiuni de pe această cale, se află ridicat un monument inginerului ce a construit-o, cavalerul de *Ghega* Acest dium de fer este cea întăi îndrăzneță încercare de-a străbate, cu locomotiva, neumblatele regiuni ale munților De atunci, cite diumuri de fer de acest fel nu s-au construit, care au lăsat cu totul îndărăt creațiunea lui Ghega, prin greutățile tehnice ale executăiei! Voiă avea prilejul, în aceste amintiri, a mai vorbi despre alte două drumuri de fer, unice în felul lor, acel al *Voralbergului* și acel al muntelui *St Gotthard*

De la stația *Semmeringului*, urci vie-o jumătate de

oară, până la vestitul otel ce a fost ridicat pe punctul cel mai înalt al muntelui, și care adună astăzi în el, pentru timpul verei, o sumă de persoane doritoare de-a petrece acest anotimp, la răcoare Numeroasele camere ale otelului sunt toate reținute de mai înainte, în cât în lunile lui Iulie și August nu se găsește nici-odată vre-una liberă

Mai toți vizitatorii sunt Evrei din Viena, bogatași cari nu se tem de prețurile uicate ale vieței pe Semmering

De pe esplanada ce se întinde înaintea otelului, vederea este într-adevăr minunată, și priveliștea poate fi gustată cu atita mai bine, cu cât nimic din cele trebuincioase vieței nu-ți lipsește pe Semmering Masa și băuturile sunt foarte bune, și aceste nevoi ale vieței materiale nu sunt de desprețuit într-un loc, unde aerul cel ascuțit al muntelui face asupra stomahului efectul celui mai puternic stimulent Oii ce s-ar zice, fumosul este o trebuință de lux a omenirei, și el nu poate fi gustat în toată deplinătatea lui, până cînd nevoile inferioare ale vieței nu au fost potolite, și de aceea desfătarea la frumosul naturei crește în proporția îndămnărilor ce o mijlocesc Priveliștea cea frumoasă exista acolo și înainte de spargerea drumului de fer, și înainte de zidirea otelului Cîți însă erau aceia ce se desfătau la vederea ei ! Și apoi chiar acei ce puteau ajunge cu greutate pe aceste luminate piscuri, aveau ei tot răgazul și toată liniștea trupească și sufletească trebuitoare spre a gusta, în deplină mulțămire, frumuseța naturei ? De aceea să nu se spună că industria omului, că drumurile de fer au alungat poezia muntelui Și oare, ce tablou mai poetic se poate, de cât acela ce-l dă neagra locomotivă, tirînd după ea corpul de balaur al trenului, prin cotiturile ascunse ale unui munte, mai înainte pustiu și neumblat, și ce sunet a încîntat vre-o dată mai mult urechea, de cât ecoul repercutat de zecimi de oii, al șueratului mașinei !

II

Drumul de fer al Vorarlbergului

Neputînd găsi nici un adăpost pentru noapte pe Semmering, petrecui noaptea la Murzzuschlag, localitate jărăsi renumită în Viena, ca loc de petrecere pentru vară, dar

care este lipsită de toată îndămănarea ce de obicei se întâlnește în asemenea locuri Oteluri proaste, toate de a treia mână, și o mâncare desgustătoare, atît prin pregătire cît și prin modul cum este servită, iată ce așteaptă pe nefericitul călător ce se oprește în Murzzuschlag De aceea a doua zi, des-de-dimineață, mă grăbii a părăsi orașul, îndreptîndu-mă către Innsbruck, unde ajunsăi, după o călătorie de șapte oare cu trenul expres Tot percursul între Semmering și Innsbruck este din cele mai interesante, prin natura pe care o srbate. Calea ferată merge fără încetare prin văi, trecînd din aceea a unui rușor în aceea a unui altuia, până la Worgl, unde dă în bogata vale a Innului, unul din puternicele afluate ale Dunărei Aceste văi sunt toate mărginite, de ambele laturi, cu dealuri înalte, cele mai multe păduroase sau coperite cu fimoase și bogate finețe, în cît tot timpul pari a trece printr-o adevărată grădină Nici nu știu cînd ajungî în capitala Tirolului, stînd tot timpul cu capul la fereastră și admirînd frumuseța tablourilor ce se desfașoară înaintea ochilor, ca o lungă, nesfîrșită, panoramă Înainte de a ajunge la Zell-am-See, o plăcută surprindere adăogă încă la încintarea de care ești cuprins De-o dată după o întorsătură, dai cu ochii de un frumos lac, acel de Zell, închis între dealuri înalte, care oglindesc, în adîncimea lui, virfurile lor răsturnate Tocmai cînd ajunsesem pe marginile lui, soarele se apleca spre asfințite, aruncînd puternica umbră a dealurilor peste valurile sale Insa repejunea mersului abia te lasă să guști frumuseța unui tablou, și în curînd el trece în cîmpul amintirei, și nici aceasta nu este libera, fiind necontentit întunecată prin alte vedenii ce-ți zboară pe dinaintea ochiului Trebuie să treacă cit-va timp, să te oprești pe loc, să ți-se întimple ca mie, a fi țintuit, vre-o trei săptămâni de ploaie continuă, în mult de Dumnezeuî adapatele bai de la Ischl, pentru ca mîntea sa reimprospăteze cu putere și vio ciune întipăirile primite, pentru ca întregul lanț al tabloului să se reproducă viu și frumos înaintea gîndirei odihnite.

La Innsbruck mă oprii pentru o zi. Orașul este prea plăcut, așezat la baza unor munți înalți și udat de frumosul curs al Innului Poziția cea fimoasă a orașului și aerul cel viu al muntelui ce-l însuflețește, fac din el un loc de petrecere vara. De și numără numai 20,000 de locuitori,

posedă niște oteluri splendide prin luxul și întreținerea lor, care sunt totdeauna pline în timpul verei Innsbruckul este însă interesant, nu numai prin încântătoarea lui așăzare El mai are și colecțiuni vrednice de a fi văzute, între altele muzeul orașului, care conține antichități din Tirol, galeria de tablouri care cuprinde mai multe pinze de maestri vestiți, precum Rembrandt, Tintoretto, Rubens și Tenier și, ceea ce poate părea mai neașteptat, cite-va din cîmpenile cele mai frumoase ale marelui paisagist francez Claude Lorrain Lucrul cel mai interesant de văzut în Innsbruck, este mormîntul împăratului Maximilian I (mort în 1495), așăzat în mijlocul bisericii Franciscanilor El constă din un sarcofaș de marmoră, împodobit cu 24 de frumoase basoreliefuli, și este încunjuat de 28 de statui colosale, în bronz, reprezentînd deosebite personaje, bărbați și junii de la curtea lui, îmbrăcați în costumul timpului, lucrate toate cu multă măiestrie Te apucă un soi de gioază respectoasă, cînd te vezi în mijlocul acelei societăți împietrite a trecutului

De la Innsbruck înainte, începe vestitul drum de fer al Vorarlbergului, una din construcțiunile cele mai uriașe ale timpurilor noastre El străbate maiestoaasa vale a Innului, vestită prin îngîmădirea frumuseților naturale, mărginită de ambele ei părți de munți înalți, din care cei din fund poartă ghețuri vecinice pe goalele lor tîtve Formele cele mai fantastice desfătează privirea, și pretutinedene cascadele spumegînde dau viață până și coastelor celor de piatră moartă, lipsite de vegetație Din cînd în cînd se deschide câte o vale laterală, lăsînd sa se intrevadă, în adîncimele ei, piscuri uriașe, coperite cu mări întregi de gheață scînteietoare la lumina soarelui Ele ne fac a întrevede, ce trebuie să fie întinsele masivuri ale Elveției, a căreia poartă o deschid cu măreție

După ce drumul de fer a lungit această vale, până la Landeck, începe a urca, pregătîndu-se ast feliu a trece ultimul și cel mai greu pas al său, muntele Ailbergului pe care, neputînbu-l urca, îl sparge prin un tunel colosal al treilea din lume prin lungimea lui, după acele ce străbat munții Cenis și St Gotthard De cum începe calea a se urca pe deal, minunile facute, pentru a aduce la îndeplinire această urcare, mai că te fac a uita frumusețele naturii

prin care treci Aproape totalitatea drumului este aşezată pe lucrări uriaşe Mai nicăieri trenul nu lunecă pe pământ firesc, şi toată calea lui este produsul sirguinţei omeneşti Îţi vine pare că a zice, că concepţiunea drumului nu a fost grea, şi că ori-care inginer ar fi putut-o efectua, de oare ce, unde calea întâlneşte un munte, îl sparge prin un tunel, unde dă de o prăpastie, o trece pe un pod, unde întâlneşte o adâncime, o umple cu un viaduct, aşa că întregul drum între Landeck şi tunelul cel mare este numai o succesiune aproape neîntreruptă de tuneluri, viaducuri şi poduri, din care nu ştii a căroră construcţiune s-o admiri mai mult.

Calea ferată urmează în tot parcursul acesta, de aproape 60 de kilometri, rîpa dreaptă a Innului, urcînd necontentit pe coasta muntelui, pe care pare acăţată, şi lăsînd tot mai jos cursul Innului şi valea în care el curge. Natura devine din ce în ce mai măreaţă, cu cît te apropii de Ailberg, de la o vreme lampele se aprind în vagoane, şi de odată lumina zilei dispare Ai ajuns în tunelul cel mare, şi te afunzi în măruntaele pămîntului pentru timpul de vr o 20 de minute

Acest tunel are o lungime de 10 270 de metri, cale decî de o oră şi jumătate până la două cu trăsura. El este construit în linie dreaptă, în cît, de la un capăt al lui, vezi deschizătura cea-altă

Enorma îndepărtare face însă să apară lumina, ce pătrunde prin bolta cea mare a tunelului, croit pentru 2 rînduri de şine, ca o stea de a doua mărime Lucru care abia ne poate da o idee despre lungimea tunelului, este că, după 10 minute de mersul iute al trenului expres, fundul lui este încă atît de departe, în cît steaua nu s-a mărit de loc Abia după aceea, ea începe a deveni mai mare şi creşte apoi tot mai repede, spre a ajunge, cînd te apropii de ea, proporţiunile bolţei Această stea minunată pare, văzută de la capătul de dincoace al tunelului, nu mai puţin îndepărtată ca acele de pe firmament, şi cînd soarele străluceşte pe orizon, înşălarea optică este aşa de deplină, în cît şi se pare într'adevăr a vedea sclipind, în noaptea întunecoasă, un astru luminos

După eşirea din tunel calea ferată apucă coborişul ei, nu mai puţin interesant de cît susul, până ajunge la

Fridkirch, de unde o ramură laterală duce la stația Buchs, la hotarul Elveției

III

Ragatz, Pfeffers, Via-Mala

La *Buchs* mă oprii ceva mai lung, timpul cit trebuia pentru o mai mult formalnică cercetare a bagajelor, la vama elvețiană După aceea apucăi către *Ragatz*, una din băile cele mai noue și mai la modă ale Elveției Luându-mă după *Baedeker*, vestitul călăuz al celor mai mulți călători, am tras la hotelul cel mai bun din aceste băi, la *Quellenhoff*, unde însă, după trei zile, am văzut că sunt despoiat cam peste măsură, luîndu-mi-se 16 lei pe zi numai pentru odae Ast-felū făcuî cunostință cu renumita eștinătate elvețiană Și nu rămâne îndoială, că Elvețienii ar fi vrednici de ris, dacă nu ar despoia pe cit le stă prin putință pe călătorii care aleargă cu droaia, cerînd, rugîndu-se să fie despoiați. Dacă ei nu ar ști să se folosească de asemenea împrejurăii, ar merita să fie luați drept proști și nepricepuți. Dar această știință nu le lipsește de loc, și cine își închipue că poate călători în Elveția cu te miri ce, va fi aspru pedepsit pentru zadarnica lui închipuire Să se mai adaugă împrejurarea, că locuitorii acestei țări au fost stricați prin Engleji cei cu punga groasă, și acuma ei sunt deprinși a vedea tot Engleji în toți vizitatorii munților lor

Orî-cît de scump ar veni călătoria în Elveția, fie că merită Țare e așa de frumoasă, așa de încîntătoare, în cit bani cheltuiți sunt respătiți cu prisosință Aceasta iarăși o experimentăi, cum pusei piciorul pe pămîntul clasic al frumusețelor naturei Chiar la *Ragatz* este de văzut ceva ce iar își întilnește părechea în lume anume, gaturile *Taminei* (ce se află linga băile de la *Pfeffers*), pirău năprasnic ce se aruncă în Inn Această văgăună, despre care nici o pană în lume nu va fi în stare a-i descrie grozăviile, se află la o jumătate de oară de *Ragatz*, în munții ce dominează baia din spre sud Drumul ce duce într-acolo, așternut pe la baza unor stînci și mărginit în partea cealaltă, prin cursul de șivoiū al *Taminei*, străbate o vale din

ce în ce mai îngustă, în care stincile goale se înalță drept în sus perpendicular, până la 400—500 de metri, și în care lumina soarelui nu poate străbate de cât 2—3 oare pe zi, atunci când astrul se află în zenit. Ele se mai îndepărtează însă puțin, pe locul unde a fost construită, în timpul Veacului de Mijloc o mănăstire (care acum este prefăcută într-un stabiliment de băi), pentru a se apropia apoi din nou și mai tare și a forma îngrozitorul gușter, pe unde, spumegătoare și sălbatecă, rostogolește Tamina urlătoarele ei valuri.

Să-și închipue cine-va niște păreți de stincă uriașă, înalți pe alocurea până la 100 de metri, prăvăliți unul către altul, și sprijinindu-se parcă mutual, spre a nu cădea pe capul îndrăznețului călător ce se avintă în pîntecele lor. În jos, la o adîncime de alți 100 de metri, sub galeria pe care te afli, vuetoasa Tamina se repede turbată, din cascade în cascade, spre a eși, cit mai în grabă, din îngrozitoarea prinsoare în care a înțiat

Răsunetul zgomotului, lovit și resfrînt de păreții închiși ai stîncilor, este atît de puternic, în cit ori-ce încercare, de a comunica prin vorbă, devine zadarnică. Vezi numai buzele mișcîndu-se, iar un sunet din ele pare că nu iesă. După ce ai meis pînă această vîgăună înspăimîntătoare vre o cite-va minute, vezi de-o dată niște aburi gîoși eșînd pe gura unei găuri negie, și cînd te apropii, o căldură ca de la fierberea unei căldări te lovește în față. Ești mîntea gurei iadului, căreia vîgăuna de până aci a slujit de pridvoi. Un om ce stă lingă această deschizătură, îți aprinde o lumînare și te poștește liniștit în lăuntru. De și cu oare-care sfială, îl urmezi în peșteră, unde domnește o căldură de vre-o 30 grade, produsă prin puternicul izvor de apă termală ce esă din fundul ei. Călăuzul îți scoate cu un fel de mare polonic o porție de apă care este cu totul lipsită de ori-ce gust sau miros și, după ce ai băut din această aghiasmă, te grăbești a eși, căci ori cit de sigur ai fi pe trîncia păreților stîncei în pîntecele căreia ai intrat, tot te gîndești că ai fi destul ca pămîntul să se scuture puțin, pentru ca nici-odată să nu mai iezezi lumina zilei. Cînd părăsești vîgăuna cea ferbîntă și eși deodată, cu fața aprinsă și înădușită, în aerul cel rece alungat de Tamina pe sub boltele stîncilor, îți face efectul unei dușe de apă rece, după o baie de aburi.

De la Ragatz, luăi trenul pentru a merge la Coire, unde se sfârșește calea ferată și trebuie, pentru a trece în Italia prin pasul Splugenului, să călătorești cu trăsură. Tocmi o trăsură privată care în 7 ore trebuia să me pună în satul Splugen, la piciorul muntelui peste care trebuia să trec.

La început, drumul merge prin o vale mai largă, foarte bogată în vederi frumoase, precum sunt în genele toate căile prin Elveția. Ajuns la *Thusis* mă folosii de popasul cailor, spre a vizita în grabă frumoasă ruină *Hohe-Raeta*, care se înalță pe un picș singuratec ce dominează valea Rinului. De pe vârful picșului, pe care se vad încă puternice rămășiți de zidărie, privirea se întinde plină de măreție, de-o parte asupra văii deschise prin care curge Rinul, și care pare a se sfârși la o mare îndepărtare în păreții ripoși ai unui munte acoperit de zăpadă, de alta asupra strimtoarei din care esă tinărul fluviu, celebră între frumusețile naturei, și cunoscută sub numele de *Via-Mala*, adică diumul cel rău. Numele acesta nu mai este de loc corespunzător stărei de astăzi a căii de comunicație care este o șosea din cele mai frumoase și mai bine întreținute. El amintește însă timpuri când lucrurile stăteau alt-fel, și când călătorii, zdrobiți de obosală prin străbaterea unui dium zgrunțuros, mai erau rășluți, la eșirea din el, de semonii culbăriți în castelul de la Hohe-Raeta.

Nu credem că pe atunci să fi venit multor, din cei ce străbăteau prin *Via-Mala*, gustul de a admira frumusețile pe care natura, cu o așa de bogată mină, le-a sămănat în această vale, căci ei aveau alt ceva de făcut de cât de a se minuna de mindele privești. Acum însă, când industria omenească a prefăcut *Via-Mala* într-un drum pe care călătorul, molatec legănat de mersul cel dulce al trăsurii, lasă să-i plutească privirea pe tablourile ce se desfășură fără încetare înaintea ochilor, astăzi, zicem, călătoria prin această strimtoare poate fi privită ca una din cele mai înalte desfătări la frumusețile naturei. Și într'adevăr cire ar fi în stare să descrie bogăția cea nesfârșită a formelor sale, care schimbă tabloul la fie-care cotitură.

Orî de unde, un peisaj luat pe *Via-Mala* întrece tot ce pictura a putut închipui ca ideal în domeniul frumosului naturei. Pretutindenî rămăi încântat, umit de mîndreța

pe care natura e în stare să o desfășoare, și te gindești oare pentru cine a pregătit ea atâtea frumuseți, dacă numai culmea sirguintei omenesci poate face cu putință gustarea lor ?

Cu toate acestea să nu se creadă, că Via-Mala este o văgăună în felul acelei de la Pfifers, și după cum pare a o descrie Baedeker, care de sigur nu a văzut-o Este o vale îngustă, însă luminată de soare al cărui lumină tocmai frintă și împiedecată la fie-ce pas de colțurile și încreștăturile stîncilor, umple valea pe care cade, cu acel joc nesfîrșit de bogat de lumine și de umbre, care adaugă farmecul său la acel al formelor pe care se resfințe

Cu deosebire impunătoare devine valea Rinului la așa numitul *Pod-al-Diavolului* care trece peste Rin, la înălțime de aproape 80 de metri peste patul acestuia, strîns între doi pîreți de stînci, care pe alocurea par că voesc să-l acopere Apa lui constrînsă de îngustimea patului, și împinsă de prăvălișul său cel cu totul repede, țisnește ca dintr-o pompă, se frămîntă, spumegă și se aruncă furioasă, pare că ar vrea să restoarne picioarele stîncilor

Ai zice că undele sale viforoase sunt chemate de o putere magică către inarea în care trebuie să dispară, că stîncile ce se opun nepăsătoare la izbiturile lor, ar voi să rețină cu blîndețe pe nebunatacul fluviu de a nu alerga el singur la propria lui pierire, dar el trebuie să asculte de puterea superioară care-l împinge înainte «N-am vreme, n-am vreme, lăsați-mă să mă duc,» iată ce pare că spun neconținut frămîntatele sale valuri.

Intrarea și eșirea din această vale admirabilă încunună toate frumusețile ei Pătrunzi în ea prin un tunel, la eșirea din umbra căruia, vezi de odată desfășurîndu-se acel lanț de tablouri, care mai de care mai mindru și mai impunător, ce pare că nu o să se mai sfîrșască La eșirea din ea, după mai multe oare de mers, treci prin o frumoasă arcadă naturală de peatră, poarta unui splendid salon format de un pîrete rotund de stînci colțurate și fantastice prin formele lor Soarele strălucea tocmai în zăm, cînd trecui peste umbra proiectată de arcadă Mă gindeam atunci, ce trebuie să fie aici, cînd luna cuprinde toată această feerie în blînda și armonioasa ei lumină !

IV.

Șoseaua Splugenului

De la Splugen înainte luăi diligența, un fel de arca lui Noe, în care încap aproape 10 persoane și bagaj la nesfârșite, trasă de 4 cai, ghemuiți, dar puternici. Avuți norocul a putea ocupa locul pe banchetă, cum s-a zice la noi în coada trăsurii, afară, de unde vederea este liberă și nu împedicată ca în cupea. De la Splugen, sat german la confluența râului Splugen cu Rinul și care este așezat la o înălțime de 1000 de metri asupra mării, mai urci încă timp de vr-o trei oare peste muntele cu aceeași numire, pînă ce ajungi cîeasta gîtului, la 2117 metri, regiune în care am găsit zăpadă pe la sfîșitul lunei lui Iulie. La punctul cel mai nalt, unde se află granița italiană, zăpada se întindea de ambele laturi ale șoselei prin șanțurile ce o mărginesc. De pretutindenă se aruncă cascade spumeginde provenite din topirea întinselor grămezi de zăpadă sub razele soarelui. Aerul era viu și răcoare, însă nu rece, în cit să fii nevoit a te investmintă mai gros. Ce e drept, era pe la mijlocul zilei. În spre sară saü dimineața, trebuie să fie rece de a binele. De și urci către culme un piept de deal, care de jos îți pare aproape vertical, totuși șoseaua face atitea cotituri în cit caii o uică fără greutate, cu tot urieșul car ce-l trag după ei. Aproape de culme, intri într-un sorü de tunel, care este însă o apărătoare contra căderilor de zăpadă ce se întimplă foarte des în primăvara, și care ar putea împedeca circulația.

Partea interesantă a drumului începe însă la coborișul lui; pe coasta italiană. Aici problema de deslegat era din cele mai grele. Muntele Splugen, care uică mai încet pe partea Elveției, se răpede prăpăstios și drept cătră Lombardia și șoseaua trebuia să coboare un părete aproape perpendicular, de o înălțime de mai bine de 2000 de metri. Cum să așterni o șosea pe un asemenea tărîm? Intr-adevăr, dacă mintea și iscusința omenească a fost pusă vre-odată la încercare, este de sigur la așternerea acestui drum, cel mai extraordinar din toate căile de comunicație, afară

poate de linia de drum de fei de la St Gotthard Șoseaua trebuind să coboare o clină aproape verticală, ea nu putea face aceasta de cît folosindu-se de așchile neregulate ale stincilor, ale căror interval fu umplut cu construcții de zidărie, pentru a așterne apoi, pe acest pat măestrit, culcușul șoselei, învîtită și răsucită în nenumărate zig-zaguri. Cînd apari d-asupra prăpăstiei și vezi de odată fundul văii în care ai să te cobori, nu-ți vine a crede, nici măcar un moment, că greoaia trăsura în care te afli va fi în stare să îndeplinească acest pogoriș, și te aștepți la vre-un drum ascuns cotit în lăuntru muntelui, o vale îndepărtată care să iasă iar la șoseaua ce o vezi albind în fundul prăpăstiei, în grosimea unei funii. Cu cît însă înaintezi, cu atita vezi că șoseaua coboară de a dreptul clină prăpăstoasă a muntelui. Unde nu poate face alt-fel, sparge muntele prin tuneluri, unde dă de o ripă peste puțință de umplut, o trece prin un pod atîrnat și așa, învingînd toate greutățile, ajunge încet încet a se tui ca un șarpe pînă în fundul văii, neavînd nicăieri o înclinare mai mare de 6%, cea mai potrivită pentru urcatul și coboritul cu trăsura. De la un timp, unde muntele devine cu totul prăpăstios, vezi de pe bancheta diligenței sub tine o serie de balconașe atîrnate de coasta muntelui. Prin toate aceste balconașe ai să treci, căci nu sunt decît cotiturile șoselei prevăzute cu parapete de o soliditate foarte mare, neapărate pentru a înlătura nenorocirile. După ce a coborît îngrozitoarea clină, alt soi de tablou așteaptă pe călător. Abia intrat în vale, treci prin un loc acoperit de sfîrămăturile unui munte. Un potop de stînci, de o culoare neagră închisă, unele de o mîime așa de uriașă încît cred că toate mașinele de aburi ale pămîntului, n-ar fi în stare, unindu-și puterile lor, să le misce din loc nici de un centimetru, stau rostogolite în toate părțile, unele urcate în două caturi peste altele de violența căderei. Brazi și fagi seculari cresc printre ele, drepti și neatînși, ceea-ce arată că sfărămătura muntelui este mult mai veche decît răsărîrea arborilor. Șoseaua, de și ar putea urma aici o cale mai dreaptă, este nevoită să se încolăcească pe după piedicile nenumărate pe care împrăștierea stîncilor i le opune, și ea urmează înainte a face numeroase cotituri, spre a eși din dedalul de stînci, du-

pă cum făcuse mai înainte, spre a eși din acel al muntelui

După alte 7 oare puse de diligență, spre a cobori coasta meridională a Splugenului, ajungî la *Chavenna*, unde ieși iarăși drumul de fer care, într-o oară și jumătate, te duce la Como, pe marginile lacului de Como

V

Lacul de Como

Cum ai eșit din omnibusul ce te transportă de la gară la debarcaderă, vezi înaintea ochilor o pinză albastă de o apă limpede și prevăzie Munți înalți, prelungirile Alpilor prin care ai trecut, o înconjoară de ambele părți, răsfrîngînd în adîncul ei oglînda văfurilor lor răsturnate. În curînd clopotul vaporului chiamă pe trecătorii spre imbarcare, și vuetul cadențat al roților sale te deșteaptă din umneea în care te pune sublimul spectacol al unei mări în miniatură, ascunsă între piscurile munților. Cotiturile lacului fac că tabloul se schimbă necontenit, care de care mai mîndru și mai incîntător. Toată întinderea măgimilor lacului este presurată de locuinți omenești: mai pe jos vile singuratice, sate și orașele, mai pe sus locuințele proprietarilor de vii, ce se aștern în trepte, adese-orî pînă la culmea piscului ce le adăpostește. Căldura atmosferei, stîmpărată numai prin adierea aerului, pus în mișcare de mersul vaporului, te face să simți că te-ai coborît în calda Italie. După trei oare de o incîntătoare preumblare, ajungî la *Bellagio*, orașel așezat la bifurcarea lacului de Como în cele două brațe sudice ale sale. lacul de Como propriu zis și lacul de Lecco

Aici mă oprii vr-o șese zile, petrecînd tot timpul în preumblări pe lac, sau în vizitarea splendidelor vile ce sunt așezate în acest raîu pămîntesc. Chiar în *Bellagio* sunt două vile vrednice de văzut. Vila comitelui de *Melzi* și aceea a comitelui *Serbelloni*, acum dată în arendă și prefăcută în otel. Aceasta de pe urmă este așezată chiar pe vârful promontoriului ce desparte cele două brațe ale lacului. Frumuseța parcului ce se coboară de ambele părți către cele două lacuri, este mai presus de orî ce descriere

Din desişul cel mai nepătruns, se deschide de odată o privire asupra lacului, ce se întinde maiestros şi tăcut la poalele înălţimei. Pe alocurea pinza mai subţire a frunzişului lasă să se prevadă ca prin vis arginturile unde Auzirea nisce bolţi regulate de verdeaţă, formate de ramurile îmbinate ale unor brazi seculari, plîntaţi, cine ştie de cînd la o egală îndepărtare, împarte cîmpenia în tot atitea măreţe şi încîntătoare tablouri. Nimic nu este mai frumos decît suprafaţa liniştită a unui lac, văzută de la o înălţime oarecare. Cu cît te urci mai sus peste nivelul lui, cu atît unda devine mai diafană, cu atîta contururile devin mai molatice, stratul de aer ce se îngroaşă mereu între lac şi privitor aruncă pe întregul tablou o nuanţă albăstrie, o poezie nemărginită, provenită din indefinitul liniilor, se adăogă la frumuseţea formelor şi rîpeşte cătiă nesfirşit ochiul încîntat.

De cite-orî n-am admirat, în scurtele zile petrecute pe marginile sale, frumuseşile acestui rege al lacurilor! Dimineata, cînd soarele răsărea din dosul munţilor şi ilumina de odată adîncimele lui cu splendoarea focului său, la amiază, cînd căldura pare că tremură pe unde, sara mai ales, cătră asfinşitul soarelui, saū mai frumos încă după ce dinsul dispărea şi-î lua blînda lui soră, argîntia lunii, locul pe firmament. Mai tot-d-a-una cătră sfîrşitul zilei se ridică un vînt, care zbirceste întîiū faţa apelor, după aceea, întărindu se, o ridică în valuri, din ce în ce mai pronunţate, care poartă fie-care pe fruntea lui cite o crea-tă, argîntată de alba lumină a astrului nopţei. Atunci, legănat de mersul unei bărci, mă duceam fara scop pe undele lui şi, ajuns la mijloc, unde privirea se poate afunda în cele trei ramuri ce-l alcătuesc, spuneam vislaşului să-şi retragă vislele şi, legănat în mijlocul apelor, gustam într-adevăr fericirea de a trăi.

Eram aşa de departe de tot ce poate aduce în viaţă turburele orizoane. Nicî o grijă, nicî o teamă, nicî o nelinişte. Oamenii, pe care îi văzusem ziua îmi erau indiferenţi. Orî-ce legături cu ei se mărginau saū la schimbarea unor relaţiuni de politeţă, saū la acele ale unora de interes, însă un interes uşor de deslegat, prin numărarea preciză a unei sumi de bani cunoscută de mai înainte. Lipseaū intrigile, cleveţirile, scandalul, ipocrizia,

falsele protestări de amicitie sau semnele de dușmănie vazute și pe față care-ți însoțesc fie-ce pas pe care-l faci în țara ta, cu oamenii pe care îi cunoști și cu care stai în neconținute legături Acesta este adevăratul farmec al călătorului în țări străine, că te îndepărtezi tot mai mult de elementul omenesc și te apropii de natură sau de artă, ambele nepersonale, ambele neinteresate, ambele dându-ți totul, fără a-ți cere nimica în schimb Te simți pentru cîte-va zile, cîte-va săptămîni, *tu însuți* Ești neatîrnat, ești liber Iată adevărata libertate, iar nu cea garantată numai pe hîrtie, care ascunde adese-orî cea mai cumplită robie !

Cea mai frumoasă din vilele ce se oglîndesc în lacul de Como este fără îndoială *Villa Carlotta*, așa numită de la proprietara ei, princesa Carlotta de Prusia Așezarea ei nu este așa de romantică ca aceea a Vilei Serbelloni Bogăția artistică și raritatea arborilor grămădiți în parcul ce o înconjoară, fac însă din ea un obiect de curiozitate pentru toți vizitatorii lacului de Como Printre operele de artă, vorî enumera reliefulurile în stil antic făcute de vestitul sculptor svedez Thorwaldsen, care reprezintă triumful lui Alexandru-cel-Mare, și au fost cumpărate pentru suma însemnată de 400,000 de lei, apoi statuetele originale cele mai frumoase ale lui Canova . Amor sărutînd pe Psihe și Magdalena în rugăciune

Parcul este ceva cu totul extra ordinar Întilnești în el o vegetație tropicală în toată puterea cuvîntului păduri de cleandru, amestecați cu camelii arborescente, mult mai nalte de un stat da om Ciparoși, aloeși, palmieri, dominați de înaltele trunchiuri ale magnoliilor cu frunzele mari și catifelate și cu florile urieșe, mai cît titva unui copil, albe și îmbătătoare prin mireazma lor Între raritățile cele mai mari, am observat un arbore de papirus.

Timpu însă în care eu veniam la lacul de Como, nu era cel mai potrivit pentru călătoria în aceste regiuni Era prea cald și de aceea nu putui sta mai mult de o săptămîna, hotărîndu-mă a mă întoarce în munții Elveției care, în orice caz, sunt un adăpost mult mai răcoros pentru petrecerea verei, decît cîmpia inundată de soare a Lombardiei

Fîind însă că eram așa de aproape de Milan, mă ho-

tărină, chiar cu rizicul de a fi prăjit, a nu părăsi Italia, înainte de a fi vizitat acest frumos oraș

VI.

Milanul. Lacul Maggiore

De la Bellagio luăi batelul pînă la *Como*, avînd astfel prilejul a vedea cu deamăruntul și fumusețile brațelului de lac ce se întind cătră acel oraș, și pe care le întrevazusem de pe înălțimele Vilei Serbelloni. De la *Como*, într-o oră și jumătate cu drumul de fer, ajunsei la *Milano*. Cum intrăi în oțelul Rebecchino, unul din cele mai frumoase ale orașului, mă lovi decorația ce e minunată a săleii de mîncare, întocmită în stil pompeian, cu un gust deosebit, în alegerea și combinarea colorilor. Recunoști îndată că ai intrat într-o țară de artiști, unde arta se întilnește la fie-ce pas, unde cele mai mici obiecte îmbracă o formă plăcută ochiului. A doua zi des de dimineață mă dusei să vizitez orașul. Cel mai însemnat monument care, dacă ar exista singur în *Milano*, încă ar face din el unul din orașele cele mai interesante din lume, este *domul*, adică biserica catedrală. Productul cel mai pur al stilului gotic, această zidire, începută în 1386, abia a fost terminată pe timpul lui Napoleon cel Mare, pe la începutul secolului nostru, după 414 ani de construire a ei. Mărimea ei este colosală. 8500 de metri pătrați suprafață liberă în lăuntru bisericeii care este formată din 5 bolți susținute de 54 pilaștri de o grosime de aproape 2 metri în diametru și de o înălțime de cel puțin 30 de metri. Acești 54 de stîlpi împart biserica în un-spre-zece compartimente în direcțiunea transversală boltelor. Fie-care compartiment este de mărimea mitropoliei celei nouă de la Iași, cea mai mare biserică din Romîni, încît încăperea domului din *Milano* răspunde la de 11 ori acea a mitropoliei reșene! Într-o parte a acestei urieșe zidiri erau ocupați vre-o cincî-zeci de oameni la niște reparațiuni, cea ce nu jgnea întru nimic serviciul religios care se făcea în altă parte a ei. Cupola cea mare de la mijloc, înaltă de 49 de metri, este, lucru de admirat, lucrată în ajur, în cît învoește luminei a pătrunde prin ea în lăuntru!

domului Pe din afară biserica e nu mai puțin minunată. E lucrată toată ca în filigrantă, greutatea pietrei pare a se nimici, și impresia ce-ți o face pare a suprima materia din care este alcătuită, spre a-ți lăsa numai întipărirea formelor ei elegante și ușoare, ca și când ar fi un castel forfecat din hirtie. Și cu toate acestea poate nu există pe pământ o construcție mai solidă decît această catedrală. Lucrată toată din marmoră albă pîna și acoperemîntul, care este format din lespezi de același material, îmbinarea pietrelor și alipirea lor una de alta este așa de desevărsită încît îți pare că întregul monument e turnat dintr-o singură bucată, din creștet pînă în temelie. Pentru a cuprinde cu ochiul într-un chip mai amărunt construcția domului pe din afară, e neapărat să te urci în turnul său, din care poți vedea de odată toată nesfîrșita bogăție de forme ce face să treacă treptat imensa masă a catedralei în turnul său subțire și elegant. Înălțimea lui este de 109 metri și te urci în vîful lui pe 492 trepte, toate de marmoră. La început, cît timp suî în lăuntrul edificîului, simți oare-care oboseală, de îndată însă ce ai trecut de acoperemîntul corpului principal și începi a urca în regiunile superioare, de unde descoperi una cîte una toate părțile clădirii, uși de oboasă și o înmînunare din ce în ce mai mare te cuprinde, cu atît mai mult că orizontul mărîndu se necontenit, ai dincolo de biserică o privire tot mai întinsă asupra orașului, a înconjurîmii sale și pînă în crestele acoperite cu vecinice zăpezi ale Alpilor. Nu știu ce să privești mai mult, frumusețea monumentului său aceea a tabloului măreț pe care înălțimea ți-l desvălește. Dar singur faptul că catedrala este în stare să-ți detragă asupra ei ochii de pe întinsul orizon ce se desfășură în jurul turnului, dovedește cît de măreață trebuie să fie această construcție, ca dînsa să poată lupta, și chiar învinge în luptă, frumosul tablou al naturei încunjurătoare.

Afara de dom mai sunt de însemnat în Milano, între monumentele arhitecturale, pasajul coperit cu sticlă de lîngă strada Vittore Emmanuele, cel mai măreț din lume. Apoi arcul de triumf ridicat de Napoleon cel Mare la Poarta Simplonului, precum și mai multe palate private.

Pe la 10 oare vizităi galeria de tablouri de la Brera, bogată în producții ale școalelor italiene, dai aproape cu totul lipsită de acele ale altor școli.

Fînd-că pictura italiană a fost aproape exclusiv religioasă, apoi întiparirea Breiei este ceva monotonă. Părea mulți sfinți, pentru timpurile noastre cele atît de puțin cucerite. Această inferioritate a muzeelor de pictură italiană asupra celor din Germania și Franța, cred că se poate întinde chiar și la cele mai bogate colecțiuni din această țară, precum la cele din Roma sau Florența. Pretutîndeni nu întăleşti de cit pe Isus Hristos, fecioara Maria, apostoli, ingeri, sfinți, aproape nicăiri lumesc ceva afară decit în tablourile mitologice ale lui Correggio sau Rafael. Cu cit mai bogată ca varietate, este galeria din Munich sau cea din Dresda, unde pe lingă tablourile religioase ale maeştrilor italieni, întilneşti admirabile creațiuni atît religioase cît și profane ale celor olandezi și flamanzi, scene de janru, cîmpeni, pictură istorică și nu tot una și aceeași temă, repetată la nesfîşite pînă la obosirea privitorului. Brera însă posedă cite-va neprețuite gîuvaeruri de Tîțian, Tintoretto și mai ales vestitul tablou al lui Rafael *Logodna Mariei cu Iosif*, într adevăr admirabil prin ordonanța cea atît de armonioasă a figurilor și coloritul seü cel dulce și caracteristic.

Alta celebritate a Milanului este mănăstirea sf. Maria della Grazia, în care se află tabloul lui Leonardo da Vinci, *Cina cea de taină*, zugrăvită de vestitul pictor pe păretele sălei de mîncare, spre desîtarea sfințului părinți din această mănăstire.

Tabloul care după cum se ştie a fost foarte daunat prin mai multe împrejurări, este încă un obiect de admirație prin măestria compoziției lui și expresiunea cea atît de variată a celor 13 figuri ce conține. Aș mai fi putut vizita încă multe lucruri în vechiul oraș italian, dacă căldura tropicală care mă alungase de pe marginile lacului de Como nu m-ar fi îndemnat să-mi iaü cit mai curînd înapoi calea spre Elveția.

Mă îndreptai cu diumul de fer cătră Arona la capătul inferior al lacului Maggiore, de unde luăi batelul spre a străbate în toată lungimea lui acest lac care, ca mărime, întrece pe acel de Como, și în fi fumusețe nu-i stă mult îndărăt. Ba chiar pe alocurea, precum pe la insulele Boromee, este mai măreț și mai impunător decit fratele său oriental. După cincî ore de o încîntătoare călătorie ajunsei la *Locarno*, unde petrecui noaptea în splendidul otel Lo-

caro, pentru ca a doua zi să apuc pe drumul de fer prin tunelul sf Gotthardului, care să mă ducă înapoi în țara munților

VII

Drumul de fer al St. Gotthardului

Dintre toate minunatele construcțiuni industriale ridicate de timpul nostru, nici una nu se poate măsura cu drumul de fer ce străbate muntele St Gotthardului, care s-ar putea numi cea mai îndrăzneată concepțiune a genului omului din cele realizate pînă acuma de muntele Masivul St Gotthardului, de și foarte înalt, este rîpos de ambele sale părți și nu înfățișază o desvâlire de cline așa, ca să faci cu puțință trecerea peste el cu calea ferată. El a trebuit să fi străbătut prin un tunel, cel mai lung din lume, 14,912 metri, al căruia construcțiune a ținut aproape 10 ani de zile, costînd numai perforarea lui fără lucrările de zidărie și cele-lalte, 2,800 de lei de metru, adică în total 41,853,600 de lei.

Să nu se creadă însă că partea cea mai grea a lucrării a fost spargerea vîfului muntelui. Toată chestiunea era tocmai cum să ajungă la el, pe un loc așa de puțin desvâlit ca ambele laturile sale, păstrînd totuși înclinarea neapărată pentru mersul trenului? Sușul era așa de repede pe alocurea în cît era peste puțință de îndeplinit această condițiune esențială. Se recurse atunci la următoarea ingenioasă construcțiune pentru a urca pînțele de tot abrupte, se închipuiră niște tuneluri în spirală, care învîrtînd sușul pe loc, putură să lungească cîlna și să o domoale. Aceste tuneluri în spirală produc efectul cel mai curios. Ele se ridică une ori chiar perpendicular asupra punctului de intrare în munte, și într-un loc chiar se vede repetat lucrul de două ori, în cît trenul îți face efectul de a fi sut la catul al treilea, cel întîiu și cel al doilea pe unde ai trecut, vîzîndu-se adînc sub acel superior. Vezi cu ochii și nu crezi, cum ai putut urca cu greaua mașină muntele deadreptul ca pe o scară, ba încă nu numai odată, ci de două ori! Explicarea se găsește în drumul subteran, constînt în spirală, și care

esă tocmai deasupra punctului de intrare, dar de care neavînd conștiință, din cauza întunecului prin care străbați, vezi deodată rezultatul, fără a-ți da samă și de mijlocul întrebunțat spre a-l aduce. Greutatea acestor lucrări și o poate cine-va închipui, fiind vorba de a lucra în întunecul muntelui fără nici un mijloc de orientare, o spirală incolăcită asupra ei însăși, în care bolta tunelului trebuie să se încalce și să iasă tocmai la punctul însemnat de mai înainte de traseul căii ferate. Putem spune că în aceste construcțiuni neasemănate, știința ingineriească a desvălit întreaga ei înălțime. Iși închipue cine-va ușor ce trebuie să fie podurile aruncate peste prăpăsturile muntelui din care poate nici unul nu înfățișază mai multe și mai înspăimîntătoare prin amețitoarea lor adîncime de cît St. Gotthardul. Podurile așternute pe asemenea prăpăstii sunt cele mai multe atîrnate, unele sprijinite la mijloc cu cîte un stîlp de fer care se razămă în partea lui inferioară pe vre o muchie de stîncă. Călătorii din tîen n-au conștiință de locul prin care trec, căci repezuinea cea mare a mișcării de abia le învoește a zări prăpastia, apoi ei nu pot vedea pe ce soi de pod trec ei peste o asemenea defundătură. Acela însă care vede zburînd trenul ce duce în el atîtea vieți omenești, pe acele poduri, ai putea zice aceluia, nu poate înăbuși un simțimînt de groază ce-l strînge inima, de și numai pentru o scurtă clipă.

Natura prin care treci este de o impunătoare măreție. Tablourile ce le înfățișază sunt aproape toate său salbatice său sublime, și trebuie să te aptopii de-o parte și de alta de vale, pentru ca peisajele să îmbrace o frumuseță mai puțin fioroasă. Ești în inima chiar a Alpilor, unde natura desfășură pe întrecutele toate bogățiile sale, înadins pare că spre a pune în umire pe călătorul ce îndrăznește a pătrunde în aceste tainițe.

Și atit e de măreață și de splendidă natura în aceste locuri, în cît ea întrece ori-ce putere a închipuirei. Ori cît ți ai încorda dinainte imaginația, spre a-ți închipui impunătoarele privileștii ce te așteaptă pe St. Gotthard, cînd le vezi în realitate, răspindite în toate părțile cu cea mai mare dărnicie, trebuie să recunoști că imaginația cea mai bogată rămîne stearpă față cu bogăția naturii.

Imaginația noastră departe de a putea întrece mă-

surile și proporțiile naturii, nici nu este în stare să le ajungă. Să se încerce cine-va a-și închipui mărima pământului și va vedea cât trebuie să rămână concepțiunea sa îndărătul dimensiunilor lui! De aceea închipuirea omenescă trebuie să-și aleagă alt tărâm unde poate întrece natura, nu prin mărima formelor, ci prin armonia lor, și acest tărâm este arta care, într-un cadru restins, dă minții noastre o tot atît de deplină hrană estetică, ca și imensa natură și vastele ei tablouri. Natura și arta au două tărîmuri cu totul deosebite, și de aceea frumosul naturii și acel al artei se vor distinge tot-d-a-una puternic unul de altul. Precum natura nu poate fi artă, așa și arta nu poate fi natură și în această deosebire stă condamnarea definitivă a realismului în artă.

Dar să ne întoarcem la calea St Gotthardului. Acest drum minunat, care leagă acuma ambele laturi ale Alpiilor, mai că era să rămână numai cît o pripită încercare. Ca tot-d-a-una așa și aici socoteala din tirg și cea de acasă nu se potriviă și, după ce lucrările se începură, se văzu că devizul fusese greșit numai cu suma de 102,000,000 de lei! Te vezi unde să se ia această sumă colosală, cu atîta mai ales că mai multe intrigi locale se opuneau săvîrșirii întreprinderii, intrigi puse în lucrare de diversele companii de drum de fier, care aveau interes de a cîoi trecătoarea peste Alpi în regiunile deservite de drumurile lor de fier, și anume una trăgînd în spre Splugen, alta în spre Lukmanier. Suma de 102,000,000 care lipsia, fiind peste puțină de adunat, compania St Gotthardului era în ajunul de a da faliment, dacă nu ar fi fost sprijinită de statele interesate la crearea liniei. Totuși nici Italia, Germania și Svițera nu erau dispuse a acorda subsidii așa de mari care nu puteau nici odată să fie acoperite prin veniturile liniei. Se numi un nou inginer-șef, d. *Bridel*, care prin suprimarea mai multor linii laterale șvițerene, și prin o reducere însemnată în cheltuețile construcțiunei, redus deficitul numai la 40,000,000, din care 10 erau să fie date de Italia, cîte 8 de Germania și de Elveția, iar restul de 12 trebuia să fie găsit de companie. Ast-felul deslegarea greutății financiare înlătună pierderea nespusă pe care omenirea europeană ar fi încercat-o, dacă linia St Gotthardului ar fi trebuit să rămână numai cît o

zadarnică încercare Astăzi ea este terminată și călătorul poate să treacă, prin pîntecele Alpilor, pe molaticele canapele ale vagoanelor

VIII

Lacul celor Patru Cantoane. Lucerna.

Drumul de fier al St Gothardului se sfîrșește la Fluelen, în coada lacului celor Patru Cantoane Aici luăm vaporul, spre a vedea în toată liniștea frumusețile acestui lac, celui mai renumit dintre lacurile elvețiene Pentru a avea în toată puterea ei întipărirea acestor frumuseți, s ar fi cerut două condițiuni pe care eu nu le îndeplineam, întîiu să nu fi văzut lacurile italiene și al doilea să fi început străbaterea lacului de la Lucerna spre Fluelen și nu ast-feliu precum o făceam eu, căci părțile cele mai splendide ale sale se află către fundul său, unde încep masivurile de munți și nu către orașul Lucerna așezat mai în spre locurile șese Cu toate aceste condițiuni defavorabile, în care mi se înfățișa lacul celor Patru Cantoane, pot spune că întipărirea ce mi-a lăsat-o va rămînea neștearsă cel puțin alături, dacă nu chiar deasupra celei produse de lacurile Lombardiei Ceea ce face farmecul său deosebit este neregularitatea formelor sale, poate cele mai capricioase din toate lacurile pămîntului De micăirea nu-i poți descoperi întreaga lui întindere, vederea fiind împiedicată de numeroasele sale cotituri, de promontoriile ce se înaintază adese-orî pînă la o mică îndepărtare de malul cel-lalt și care de departe par a-l închide De la fiecare cotitură se desfășură însă alt tablou, fie-care mai frumos decît cel-lalt Grupurile de munți ce însoțesc malurile sale se adună tot mai compact la fie-care întorsătură formînd apelor o tot mai bogată cîngătoare oglindită în ele Pe tot lungul malurilor, e așternută o șosea minunată și deasupra șoselei trec pe partea stîngă, cum vii de la Fluelen, drumul de fier Adese-orî întîlnești două tuneluri suprapuse sau alăturate, unul prin care trec tîrșurile și altul prin care zboară locomotiva Aceasta contribuie nu puțin a da viață lacului, al cărui maluri de alt-feliu, cel puțin în partea lui superioară, sunt departe de a

fi așa de bogate în așezări omenești ca acele ale lacurilor italiene. Cu cât te apropii de Lucerna, cu atât malurile se coboară și munții se retrag mai în fund, măbind orizontul și micșorînd însemnătatea pînzei de apă ce nu se mai poate măsura cu el. O singură dată lacul pare a face o silință de-a domina înconjurimea lui, la așa numita cruce, de unde se văd deodată cele patru brațe ale sale. Dar aceasta ține numai un moment. În curînd promontoriile micșorează iarăși întinderea lui, și ochiul părăsește strălucitoarea lui oglindă, zburînd către culmile munților Righi și Pilatus, cei doi stilpari colosali, care par a deschide porțile lumii munților călătorului ce vine din cîmpii.

Lacul celor Patru Cantoane este renumit nu numai ca frumuseță naturală. El mai are și o însemnătate istorică. Pe malurile lui s-au petrecut cele mai mîndre din scenele neperitoare, care au întemeiat libertatea pe cîmpul pămînt al republicei în Europa. Lîngă orașul Brunnen, se află vestita piatră solitară, Mythenstein, ce se înalță în mijlocul apei ca un con ascuțit și pe care republica puse să se graveze o inscripție colosală în litere aurite, în memoria lui Friderich Schiller, nemuritorul cîntăreț al lui Wilhelm Tell, eroul libertății elvețiene. Ceva mai departe, se întîlnește cîmpia sîntă, *Gruetli*, un mic tîpșan de cîte-va sute de metri pătrați, încunjurat de maluri rîpoase, unde tradiția pune întîlnirile capilor conjurației din 1307. Fîind locul potrivit pentru construirea unui oțel, speculațiunea își pusese ochiul pe el, cînd un stîgăt de indignare se ridică în toată Confederația, se făcu îndată o colectă bănească, cu care locul fu răscumpărat și dăruit națiunii întregi, spre a-l păstra tot-d-a-una neatins și neprofanat. Mai încolo întîlnești o mică capelă ridicată în amintirea lui Tell, pe locul unde el, sărînd din barca lui Gessler, în timpul furtunei, o respinse cu piciorul în valurile înfuriate. Dacă te abați puțin de la Brunnen către malurile micului lac de *Louertz*, dai de orașelul *Schwitz*, capitala cantonului de aceeași nume, cel mai mic din toate cantoanele Elveției, însă acela ce avu onoarea a strămuta numele său asupra întregii confederații ce-și urzise începuturile sale pe frumosul său pămînt. Nu numai numele, dar și armele confederației, crucea albă pe

un fund roș sunt tot acele ale simbului din care ea a eșit

Astfelu pretutindenii fumuseșile, grămădite de natură cu o nespasă dărnice pe pământul Elveției, stau în legătură cu vre-o însemnată împrejurare istorică a poporului său. Cum deci să nu-și iubească poporul elvețian țara sa cea bine-cuvîntată, cînd din ea radiază pe lumea încunjurătoare nu numai splendoarea munților săi, dar și lumina vie a unei libertăți de mai multe ori seculară! Fericit este poporul care, fiind așa de mărunț, a putut să apese atît de greu în cumpăna progresului, și pe dînsul ar trebui totdeauna să-l aibă în vedere popoarele mici El le poate convinge, că mărimea lucrurilor omenești nu se numără, ci se cîntărește

Ajuns la Lucerna, găsi cu mare greutate o cameră, de oare-ce, fiind în dricul anotîmpului, afluența călătorilor în acest oraș era urieșă. Presimții aceasta încă de pe batel, cînd vedeam la fie-ce stație coborîndu-se și ucidu-se în el călătorii cu sutele Lucerna este un orașel de oteluri care toate împreună pot conține respectabila cifră de 20,000 de persoane și încă ele nu ajung de aceea se fac în fie-care an construcțiuni noue Monumentul principal de văzut aici este vestitul său leu Acest monument a fost ridicat de oraș, în amintirea celor cite-va sute de Elvețieni care formau garda personală a lui Ludovic al XVI-lea, și care periră aproape cu toții spre a-l apăra El reprezintă, prin o frumoasă alegorie, un leu dîndu-și sufletul, rănit de o săgeată Este sculptat în păretele unei stînci de sculptorul Thorwaldsen și încunjuat de o inscripție comemorativă La marginea orașului se află pensiunea Gutsch, așezată pe o înălțime, din care se desfășură o privire minunată pe oraș, pe lac și pe ambii munți ce-l domină, Pilatus și Righi Urcarea la această pensiune se face pe un drum de fer funicular, în formă de roată, cu două lanțuri, din care unul urcă cînd celalalt coboară Cîna este foarte repede, de 53 la sută

IX

Muntele Rigi și drumul său de fer

După ce stătui cîte-va zile în Lucerna, apucăi într-o dimineață cu batelul spre *Vitznau*, de unde pleacă calea ferată, care urcă în vîful muntelui Righi, 1800 de metri. Cîna liniei este mult mai repede de cum ai putea-o urca o trăsura, pe alocuia pînă la 27% și pentru a face cu puțință o asemenea urcare locomotivei, ea este înzestrată cu o roată cu dinți, care se prind în creștăturile unei șine, așezată la mijlocul celorlalte două, pe care merg roțile cele ordinare. Fie-care locomotivă duce un singur vagon încăpător pentru 60 de persoane, pe care-l împinge la deal pe din dăiăt, iar la vale îi merge înainte, și vagonul este așa întocmit, în cît la caz de pericol să poată fi desprins de locomotivă și să se oprească pe loc. Astfel s-a luat toate măsurile, spre a înlătui cu totul teama pentru siguranța personală, care ai putea jigni gustarea admirabilului tablou ce se desfășură sub privirile călătorului în tot timpul de mai bine de o oră cît ține sușul.

Problema sușului era însă mai ușor de dezlegat de cît cea a coborîșului, cînd trebuie împedicată tocmai o pîea repede pornire a trenului. Și aceasta fu rezolvată prin întrebunțarea aerului comprimat, care trebuind să fie alungat alternativ din cele două compartimente ale pistonului, regulează învîrtirea roților și le menține într-o repeziune normală. Este de admirat ușurința cu care și se pare că mașina împinge înaintea ei greoiul vagon, pe un pept de munte, ce adesea-ori se arată mai curînd ca o pedică de cît ca un drum.

De cum părăsești malul lacului și începî a urca, tabloul cîștiga neconținut proporții mai mari și devine mai fumos. Cotiturile lacului se desfășură cînd una, cînd alta, după acele ce le face trenul în a lui urcare. La unele puncte ele se împreunează în un tot mai întins, și apoi iarăși se rup și se fragmentează, pentru a se intruni iarăși mai sus într-un corp și mai mare. Cu cît crește lacul sub picioarele călătorilor, cu atîta îndepărtarea tot

mai mare de el, îl micșorează, în cit cînd dobîndești întregimea tabloului său, acest întreg este poate redus la mai mult de jumătate. Indepărtarea mai are însă și de efect a șterge toate unghiurile cele prea răsăritoare, a le da un contur molatic și dulce, a cupinde întreaga natură, peste care te înalți, într-o atmosferă vaporosă. Albastriul aer care colorează prin adîncimea lui bolta cerească, întepunîndu-se între ochi și tabloul îndepărtat, albăstriește puțin întregul ton al coloritului Munții, apele, padurile, de să fie-caie cu culoarea lor particulară, par a îmbrăca o mantie comună, stăvezie, țesută în urzală de undele subțiri ale albastrului aer și în bătătură de galbenele raze de foc ale ferbintelui soare. După vre-o jumătate de oră de uicare, treci printr-un mic tunel și la eșirea din el dai de o punte, ce și dînsa este înclinată, și care este sprijinită de două poprele așa de subțiri și ușoare, cit nu-ți poți închipui cînd o vezi de jos că va putea duce greutatea ce trece peste ea. Sub punte se deschide tocmai o vale prăbușită ce cade aproape perpendicular în lac. Înălțimea fiind foarte mare, peste 1000 de metri, te apucă amețala cînd privești direct în prăpastia pe lîngă care treci, și de sigur că impresiunea ar fi și mai mare, dacă ai putea avea conștiința, și de ușurătatea punței peste care te avînți. Cîind după trecerea punței ajungi la *Righi-Kaltbad*, unde este un mare stabiliment de idioterapie. După aceea ajungi la *Righi-Staffel*, stațiunea din care se desface a doua ramură a liniei drumului de fer ce coboară către *Arth-Goldau* de cea parte a muntelui Righi lîngă lacul de *Zug*, și în sfîrșit în virful muntelui la *Righi-Kulm*. Aici este un otel foarte mare, unde se grămădesc toți acei ce voiesc să aștepte răsăritul soarelui. Fînd-că barometruul căzuse de tot și muntele Pilatus își pîta briul său cel aducător de ploaie de aceea nu petrecuî noaptea pe Righi, ci mă coborîi către Arth.

Nu știu, sau condițiile atmosferice nu erau de tot favorabile, sau vederea de pe Righi nu este așa de frumoasă cum i-a făcut-o reputația lui, sau mai bine reclama, eu cred că, în orî-ce caz, această vedere nu poate fi din cele mai frumoase ale Alpilor și iată pentru ce. Este cunoscut că farmecul cel mai mare al unei priveliști de pe munți constă în desfășurarea orizontului, care se întin-

de ca o icoată împrejurul privitorului, care icoată este cu atita mai mare, cu cit punctul este mai urcat Regularitatea formeî orizonului nu jigneşte de loc impresia este-ticã, din pricina variaţiei tabloului conţinut Linia sfericã regulatã a orizonului face efectul unui cadru al tabloului, limiteazã în mod precis bogãtia formelor conţinute, şi le dã unitatea fãrã de care nu poate impresiunea frumosu-lui Pe Righi tocmai aceastã linie sfericã a orizonului pue a fi ruptã, pentru motivul cã, pe de o parte, vederea este mãrginitã de malţii munţi ai Alpilor ce se-ntind cãtue Sud, dinspre Nord, ea se-ntinde asupra părţii şese a El-veţiei ce vine cãtrã Zurich Vederea fiind mai limitatã cãtrã Sud de cit cãtrã Nord, rupe continuitatea şi unita-tea tabloului Aceasta nu împiedicã ca privirea asupra lanţului de munţi schinteitorî la soare prin tilvele lor pur-tãtoare de zãpadã, sã fie într-adevãr mãreaţã Pentru a o avea însã, nu este de nevoie a te urca pe Righi Nenu-mãrate alte puncte din Elveţia deschid perspectiva asupra munţilor sãi precum din Berna, din Geneva, şi chiar din Lucerna pe înãlţimea de la Gutsch Cei iertare vestitului Righi, cã eũ poate cel întuũ, îndrãznesc a aunca îndoialã asupra reputaţiei sale, dar nu m-am putut împiedica de a resimţi o desiluzie cind m-am vãzut pe culmea lui Pe cit de încintãtor fu suşul pãnã în virf, pe atita, odatã sus, tabloul perde din farmecul sãu Mẽ aşteptam la mult mai mult, de cit ceea ce vedeam, lucru ce de obiceiũ nu se întãmplã cu tablourile naturei, unde realitatea intrece în tot-d-a-una cea mai bogatã închipuire Pricina acestei nemulţumiri de care nu-mi dãdui pe deplin samã atunci, însãşi limpede în mintea mea mai tãrziu cind mẽ urcãi pe Pilatus ¹⁾ Tot atit de puţin interesant este coborâşul pe partea din spre Arth-Goldau, în cotro mergi mai tot timpul prin o pãdure ce nu învoeşte nici o vedere mai indepãtatã Numai cãtre vale, unde începî iarãşi a vedea ambele lacuri, acel al celor Patru Cantoane şi acel de Zug, începe iarãşi frumosul a te coprinde

Aici la Arth mã oprii puţin, spre a vedea urmele cum-platei supãri a muntelui *Rossberg* care, de şi s-a întãm-plat tocmai în 1806, aũ lãsat urme ce nu se voi mãi

1) Vezî *O suire pe Pilatus*, mai la vale

șterge în veci din acea localitate. În fiecare an la 2 Septembrie se face o slujbă în biserica din Arth în amintirea îngrozitoare catastrofe, care dărîmă aproape tot orașul și aruncă în mormînt vr-o 500 de oameni. Se vede foarte bine de jos partea muntelui care s-a rupt și nămolul de pietre și de bolovanii rostogoliți este înspăimîntător. Spre a da o idee de puterea ciocnirii, ne mărginim a relatea că coloana de aer, dislocată prin violența căderei, ridică pe lacul de Lowertz un val atît de puternic, în cît el acoperi cu totul orașul Sween ce vine tocmai la cel l-alt capăt al lacului.

X

Lacul de Zug. Căderea Rinului.

De la Arth luați vaporul spre a merge la Zug. Lacul de aceeași numire este unul din cele mai dragalăse ale Elveției. Este o miniatuă pe lîngă cele-l-alte, însă lucrat de meștera natură cu o deosebită măiestrie. El nu înfățișează frumusețile mărețe ale lacului celor patru Cantoane, ci este dulce și blînd ca o gingașă idilă. Și cu toate acestea, nici o dată să te increzi în perfida undă. Acest lac atît de grațios a provocat sunt acuma cîți-va ani, o mare nenorocire pe malurile sale. O parte din orașul Zug s-a surpat și a fost înghițită, cu mai mulți locuitori, de valurile sale. Malul lîngă Zug este foarte adînc și rîpos. Se vede că apa s-a infiltrat în niște straturi de pămînt poroase, care i-au rupt consistența și l-a făcut a se prăbuși în lăuntru al apei. Locul unde s-a întimplat sinistrul, înfățișează o îngrozitoare privesc. De la cheul, ce este rupt, apa lacului a înaintat ca la 50 de metri în lăuntru al uscatului. E partea unde s-a întimplat surparea. Casele de prin prejur sunt toate mai mult sau mai puțin răsturnate și chiar cele mai îndepărtate sunt pusti și nelocuite.

De la Zug apucați direct către Șafuza, spie a pune cununa tuturor frumuseților văzute prin acea a cădereii Rinului.

Tocmai în sara cînd ajunsei la Dachsen, stațiune de lîngă Șafuza, unde se află căderea, mi se spuse că în acea noapte catarața era să fie luminată cu focuri ben-

galice. Luași îndată omnibusul spre a merge înti-acolo. Un lucru îmi părea neexplicabil, anume faptul că, de și ajunsesem aproape de locul unde se afla cascada, nu auzeam de loc vuetul pe care mă așteptam să-l facă. Cînd ajunsei la castelul de Laufen, mi se spuse să mai aștept ceva în otel, căci ușa încă nu-i descuiată. Fîind noapte nu-mi putui da seama despie această ghicitoare, ca să ai nevoie de a tiece pîntr-o ușă pentru a vedea maiestoasa cascadă. Intr-aceste suna un clopoșel, și toată lumea care era adunată se repezi, îmbiîncîndu-se unii pe alții, spie a vedea iluminația, a căreia foc începuse a se zău. Tiecurăm dintr'o cuită închisă într'un coridor lung, de acolo înti-o odare din care, coborînd cite-va tiepte, eșirăm înti-un balcon cu ferestrele înguste, și acele închise. Lumea se repezi la ele deschizîndu-le cu violență, și numai aceia apucau să vadă ceva, care prinseiă mai înainte locul la ele, sau care erau înzestrați de natură cu o talie mai presus de comunul muritorilor. Din cele ce putui vedea nu-mi facui o mare idee despie frumusețea cascadei, și într-adevăr mă întorsei cam desilusionat de la această priveliște. Inșă fui nedrept, căci a doua zi îmi dădui samă despie toată frumusețea ei, cînd putui s-o contimplez la lumina soarelui în toată întinderea ei, și nu numai în parțile acele pe cari cădea lumina artificială în sara de mai înainte.

A doua zi trecui iarăși prin aceleași încăperi pentru a ajunge la cascadă, și atuncî avui esplicarea poșei pîn care tiebue să treci și a francului ce tiebue să-l plătești pentru a vedea cascada. Nicî mai mult nicî mai puțin, oamenii au pus stăpînuie pe acest admirabil spectacol și au făcut din el un obiect de speculație, lucru care jicnește mult impresiunea frumosului, cînd ea se imbinează cu asemenea mizerii omenești. Frumuseța cascadei este inșă stinghirită și din altă împrejurare anume cascada este împrejurată pe ambele sale maluri de zidiri, fără de care exploatarea ei ar fi fost peste putință. Ea pare a cuge deci într-o casă, și inconjuruimea cea frumoasă a naturii libere și neîncătușate lipsește splendidului fenomen.

Cu toate aceste neajunsuri, efectul produs de cataractă este uriaș, mai ales cînd te cobori la piciorul ei și privești apa cum se piăbușește în jos cu o putere și un zgomot infernal. Acest vuet este împedicat a pătiunde

mai departe din cauza înaltelor zidiri care înconjoară cascada Și aici se găsește mijlocul de-a scoate din punga călătorului 50 de bani, prin oferirea unui mantel impermeabil, care să-l ferească de stropiturile cascadei În asemenea momente, cînd mintea-ți este perdută și inima îți bate cu o repejune îndoită în fața răpitorului spectacol, a viii mîna în buzunar este atît de deprimătoai, în cit îți vine să dai dracului pe toți Elvețienii. Dar ce să le faci ? Sunt oameni, și caută să tragă folos din toate priveliștele pe care le înfățișază frumoasa lor țară

De la Dachsen, după 10 minute de călătorie cu drumul de fer, ajungi la Șafuza, de unde poți merge la Constanța și pe batel Alesei acest mijloc de transport, însă călătoria pe Rin nu prezenta în aceste părți nici un interes, cu atît mai puțin pentru mine care văzusem tablourile admirabile desfășurate de lacurile de Como, Maggiore, al celor Patru Cantoane și de Zug Tot atît de palidă este străbaterea marelui lac de Constanța, care nu se deosebește prin nimic alt ceva, decît prin însemnata lui întindere, care pe la mijlocul său, unde ambele sale maluri se pierd aproape din vedere, îți face efectul unei mări Acest efect fu cu atît mai pronunțat cu cit ridicîndu-se un vînt puternic, avui pe vapor și spectacolul nu prea producător de apetit a boalei de mare În sfîrșit după multă scuturătură, ajunsei la Lindau, de unde în 7 ore trenul mă puse în Munchen

Aici stătui cite-va zile spre a vizita bogatele galerii de pictură și de sculptură, și după aceea plecai la Ischl pe care îl părăsi după zece zile de ploaie aproape continuă, spre a mă întoarce în țară

Lacul celor Patru Cantoane

Văzusem în mai multe rînduri Lacul celor Patru Cantoane, supranumit nu fără cuvînt regele lacurilor svîterene, dar în tot-d'a-una mai mult din fugă, fără a putea gusta cu deamăiuntul înaltele lui frumuseți. În anul 1893 gasîu răgazul trebuitor spie a da fință unei dorinți de mult hrănite. Vroisem întăi să mă așez pe Burgenstock, poziție înălțată ca de 600 de metri deasupra lacului, pentiu a-mi putea sătura privirea de întinsa oglindă a apelor sale, dai negăsînd acolo nici o locuință, mă hotărîu a rămănea în Lucerna. Aici însă făcînd centrul preumblărilor mele, nu lăsam să treacă o zi, fără a întreprinde cite una în incîntătoarele lui împrejurimi. Dimineața, puțin după răsăritul soarelui, apucam cu piciorul pe drumurile său călăriile ce șai pusesc pe malurile apei, iar după gustare, cînd căldura începea să ardă mai viu, luam vaporul spie a cerceta stațiunile înșirate pe incunjurul lui, său tîsăua pentiu a mă afunda în frumoasele cîmpenii ce-l încunjoară. Sara o preumblare în barcă său cu un vaporeș în miniatuă, incheia o zi plină de neutate întipăriri. Fie cae din aceste moduri de strămutare avea farmecul său, și din fie-care am cules cite un șir de amîntri ce lucesc și vor luei de a puruica, ca niște icoane luminoase, în întunericul vieței de toate zilele.

Cum să spun eu însă, cele ce am văzut, cum să descriu, în cuvintele sărace, minunata bogăție a viei realități? Limba are doar în primul loc de țintă a transmite ideile, și dacă ea trezește icoane, aceste trebuie să se afle de mai înainte în conștiință. Ideile nefiind decît o răsfrîngere a lumii din afară în mintea celui ce le încheagă, cu cît mai palidă trebuie să fie această răsfrîngere în mintea celui cărui le transmite, și cît de slăbit trebuie să fie acest al doilea răsunset al aievei celei mîndre și impunătoare! De aceea simt că, de și gîndul meu înfierbîntat pare că vrea să sfărîme înguste formele în care ie nevoit să se înghezuască, rețeaua de fier a limbii îl ține pe loc și nu-î dă voie să desfășoare largile și puternicile sale aripi.

Dar e așa de dulce a reproduce prin scris gîndurile ce-ți înămintă mintea! O cugetare scrisă te privește par-că de sub umeda cerneală, cînd o ștergi, o refaci și o poleești, ea samănă a lua o formă tot mai deplină, și cînd în sfîrșit o vezi țîrîrită, ea pare a-ți suide ca portretul unui prieten din privazul ce-l cupînde. Cînd vor trece aceste rînduri, pe sub ochii celui ce a văzut lucrurile descrise, se va întimpla poate ca un cuvînt fericit, o înlăntuire de gînduri potrivită, să recheme, ca prin lovitura unei vîrguți năsdîravane, în mintea cetitorului, încîntătoarele tablouri ce aă lucit cînd-va sub ochii lui la lumina soarelui, sau aă licînit pe sub genele lui, la zarea amurgitoare a visătoareii luni. Cel ce nu a avut fericirea de a le vedea, va fi adus cel puțin a visa fîmusețile descrise, și de cîte-ori visul nu ține el în viață, chiar locul lumii aievei!

I

Inti-o dimineață apucăiu pe coasta stîngă a lacului, peste podul cel mare, pe drumul ce mergea spre Kastanienbaum, una din stațiunile cele mai apropiate ale vapoarelor ce merg prin brațul de Alpnach. Soșeaua, netedă ca palma, se așternea acoperită cu un praf alburiu, întie două tapșane, de un verde de smaragd, zmălțuite cu flori de cîmp și presurate cu pîlcuri de copaci de deosebite soiuri, mai ales brazii sau pini, care pe partea dinspre lac își dădeau mina în o pinză aproape neîntreruptă. So-

șeaua cotigea lacul, cînd mai pe mal, cînd mai pe departe, și scripuea valurilor, luminate de soarele ce se urca necutenit, pătrundea cînd mai viu cînd mai slab, pînă deșișul frunzișului. Nu este mai frumoasă priveliște decît vederea unei ape prin pinza unei păduri. Tîmniul undelor, însoțit de scînteierea soarelui pe gingașul lui joc, se strecoară pînă mreaja țesută de frunze, ca prin un painjiș interpus între ochi și tabloul la care privești. Formele ast-feliu zărite parcă ar fi din altă lume și ar tîmni numai resfringerea lor, în aeeva ce ne incunjură, pare că le-am visa, de și le videm cu ochii, său mai bine, pare că am privi, în zăea minței noastre, icoanele unui trecut cu atita mai îndepărtat, cu cît mreaja e mai deasă. Cînd pînza de pădure se îngișea, rîpîndu-mi cu totul vederea lacului, pare că diagile icoane, ce fusesse cînd-va, dispăreau în întunericul uitărei, și apoi iar se făcea o lumina pînă țăsătura frunzelor, și acele icoane iar păreau că se aiată pe orizontul minței mele. Dar cu cite alte amintiri adevărate nu impoporam eu vedemile dintre frunze? Trecutul întreg se trezea în mine, mai apropiat său mai îndepărtat, tot-d'a-una însă plin de acel farmec de melancolie răspîndit peste lucrurile ce au fost cînd-va — și care nu au să mai fie. Dulceața amintirii și durerea pierderii se amestecau în suflet în o măeastră îmbinare, dînd naștere unui simțimînt nedefinit, al căruia cumpănă însă atîrna mai mult pe partea tristeței.

Ast-feliu pierdut în gînduri, eram dus de picioare, fără cuget și fără voință, și numai prin o îmboldire instinctivă, rodul voinței inițiale.

Ajungînd la Sanct-Niklausen, fost sat de păscarî, prefăcut în o împreunare de vile pentru călătorii ce doresc singurătatea, di umul aici eșia chiar pe marginea lacului, apucînd pe o limbă de pămînt ce înainta puțin în el, lăsînd în dreapta pînza de pădure. Se desfăcu de odată inaintea mea o vedere de o nespasă măreție, care mă opri pe loc. În fața mea se întindea lacul, de o culoară galbănă aurie, răsfiintă de undele sale din văzduhul întreg ce părea scaldat în o pară aizătoare. Soarele cu cît se urca, cu atita lăsa să cadă pe pămînt o ploaie de raze dogoritoare. Intreg orizontul era aprins, și nesfirșita întindere părea un cuptiol unieș ce avea, diept boltă, rotunda tîmni. De ceea parte de apă

se ridică o grămadă nesfirșită de coline, dealuri și munți ce se urcau, unele după spetele altora, ca niște trepte urieșe ce duceau cântă ceriul. Cei de pe marginea lacului, acoperiți cu păduri de un verde catifelat și infibgînd puică adîncile lor rădăcini până în fundul apelor în care se răsfingeau, păstraū aspectul viu al nemijlocitei realități. Cu cît însă se îndepărtaū, cu atita formele lor deveneau mai vapoioase, mai aeriene. Trupurile lor se arătaū ca învălitate în o ușoară gaza de aburi luminoși, iar piscurile ce pluteau pe deasupra, păreau țesute din o urzală de raze din ce în ce mai străvezie ce se perdeau către orizon, în oceanul de lumină ce inunda totul.

Pămîntul întreg se părea prefacut în arătări ale văzduhului, totul era așa de limpede, așa de ușor! Munți urieși, păduri întunecoase, prăpăstii înfiorătoare, ghețarii reci, cascade spumoase, totul era învălit în una și aceeași mantie de lumină tremuătoare, păreau niște fine închegări aeriene ce trebuiau să dispară la cea d'întîi adiere, desfăcîndu se în eterul din care ele se țesuse.

În stînga, departe, muntele Righi se ridică lin și trăgănat, iar în dreapta, Pilatus desemna pe cei capricioasele lui creștături, drept în față înălța Stanserhorn către soarele ce ardea de-asupra-î, conul lui cel ascuțit. Lacul trimitea către ceriul aburul undelor sale, munții își descopeau capul învălit până atunci în comanacele de neguri care se desprindeau de pe ei în forme fantastice. Unul părea că încunună un pisc, ca fumul unui vulcan altul ca se clatină la vînt, ca uriașa pană a unei uriașe pălării altul pareo o luntre mare ce se desprinsese de pe un virf pentiu a luneca spre un altul. Și nu apucaî bine a prinde pe una cu ochii, că cele l-alte se schimbau, se prefăceau în mu de chipuri, tot atit de repede pe cît de nesimțit, pentru a se sînge apoi și a se topi în noianul fără fund al luminei. Sub căldura învietoare a soarelui, biazii de pe lingă lac păreau că pîrîie sub năvălirea sevei ce-î hrănea, auziaî pare-că cum creștea iarba de pe marginea drumului. În întreaga natura sus în ceriul depărtat ca și jos pe pămîntul pe care stăteam, viața circula cu o putere uriașă, grăbindu-se a trăi măsuratul traiu al veiei. De și nici o frunză nu se mișca pe aiburî, de și nici un val nu plesnea pe lac, de și nici o pasere nu ciripea în crenguși, totuși

credeam că aud tăcerea șoptindu-mi în urechi, și din întregul imens orizon par-că se ridică o mare simfonie pentru a serba pe Dumnezeu a tot ce există, pe dătătorul binelui, al luminei și al vieții pe pământ, strălucitorul soare

O răcoare adiere venita de pe ape umplu văzduhul cu mireasma îmbălsămată a brazilor pînă la cîrora frunziș se răsfirea. Sufletul era transportat în regiuni superioare, se desprindea de trup, pentru a zbăia cîtiță acele sfere limpezi și curate, unde se zămislea lumina, părăsind greoiul lui învăliș de carne și de oase, și devenind numai suflare curată, țesătura de rază, căldură invietoare. Uitam că trăiam, ființa mea se făcuse una cu totul ce mă încunjura, și cu toate acestea, în adîncul umne, simțeam răsunînd o notă melancolică: simțeam o dorință nelămurită, ceva care îmi lipsia, ca o durere ascunsă

Prin o reacțiune firească, conștiința existenței mele proprii se desfăcea din sinul naturii, în care pentru un moment se afundase, o notă zbîrnăitoare răsunase în armonia naturii, ca o coardă ce s-ar rupe la o harfă. Tocmai cînd mai puternic bate valul vieții, simți ca prin instinct și fără a te gîndi, că totul pentru noi este trecător, că în curînd se va așterne o pătură de țîrnă pe ochii înminunați de frumusețile naturii, că moartea va veni să stingă pentru noi strălucirile ce ne încintă. Simțeam mai mult de cît îmi dădeam lîmpede samă, că acei munți fiu-moși, acele dîmburi colțorate, acea pinza de apă în care se oglindiau, acea țesătură de aer și lumină, vor rămănea pentru vecie, pe cînd ochiul ce le resfrîngea se va cufunda în noianul mormintului. Se trezise în adîncul ființei mele, simțimîntul nimicniciei omului față cu formele vecinicei naturi

Trebuî însă să mă zmulg din contemplația tabloului fermăcător, căci carnea care și ea părea a fi fost înlăturată din alcătuirea ființei mele, începu a cere cu putere dreptul ei la trăi. Preumblarea în aerul curat al dimineții avuse efectul său neapărat și asupra stomahului. Cu toată rușinea mea, trebuî să-mi măituiesc că-mi era foame. Văzînd la fereasta unei case, pe care nu înțeleg pentru ce am luat-o drept un but, o fetiță scuturînd cu mare putere niște covoare, o întrebău dacă nu mi-ar putea da un păhar

de lapte? „Cum nu, zise ea, rog să așteptați puțin pe acea bancă“. Mă așăzaiu jos cu privirea pe lac, în adăstarea băuturii răcoritoare După vr-un șfert de oară, văzind că nu mai vine, întrebaiu o femeie din casa de alătura Ea imi răspunse că degeaba așteptam, căci acolo nu ar fi os pătărie, ci o vilă particulară Ea imi arată unde ași putea găsi ceea ce doriām Cînd mă depărtam înspre locul arătat, văzui pe diavolul de fată împreună cu o altă, rîzînd din toată inima, după o poartă și arătîndu-mă cu degetul „Ei dar laptele, o întrebaiu?“ — Nu aū venit încă vacile, — răspunse ea, și o rupse de fugă pe niște scări în sus, împreună cu tovarășița ei, de părea că se năruesc casele sub picioarele lor Tîneręta fericită, imi zisei eū surizînd!

II

Altă dată, apucăiū pe malul sting al lacului în spre Meggen În loc însă de a merge pe drumul ce lungęste chiar marginea lui, luăi un altul ce ducea mai pe deal și care, cînd uica, cînd coboria, trecînd pe la deosebitele vile presurate pe malurile apei Schimbărea neconținută a înălțimeii de la care cătam la tabloul ce se desfășura înainte-mi, dădea pîveliștei un caracter neconținut schimbător. Cînd uicam pe un dîmb, lacul părea că se coboară și împreună cu el și dealurile ce-l mărgineaū din partea cealaltă, pentru a se sui iar, cînd eū mă coboriam Cu cit mă înalțam, cu atita colorația apei se schimba, luînd un ton mai albăstriu, pîvelișteea părea că pierde din via sa natuă, pentru a îmbiăca formele inchipuirei, ale unei lucrări de artă. Nu mai auziam clăpocitul valurilor, nici sîrîntul roatelor vapoarelor ce strătăiaū suprafața apei, nu mai videam pești saltînd în văzduhul inflacarat, pentru a se juca oare-cum cu moartea și apoi a cădea iar în elementul ce le dădea viața, nu mai uicam cu ochii mișcarea brațelor și a corpurilor luntrașilor, în legănarea ei cadențată, cu care împingeaū spîntenul lor vas Zariam numai dunga lăsată în urmă-le de vapoarele ce păreaū luntri, de luntri ce sămănaū coji de nucii, din săritura peștilor sclipea numai o ploaie de scinteii pe suprafața lacului, iar legănarea mută a valurilor se insamna numai pîn răstrîngerea ra-

zelor solare pe jocul vecinic acelaş al crestelor lor Lăsam pleoapele să se apropie unele de altele şi prin tremurul genelor, priviam la încântătorul tablou ce lua tot mai mult forma unei vedenii zărite prin vis, apoi închideam ochii de tot, pentru a-î redeschide numai prin clipite Părea că-mi străfulgerau prin minte dragele icoane, pentru a se ascunde apoi iarăşi sub întunericul pleoapelor mele Nu este mijloc mai minunat de a te bucura de frumuseţile unei privelişti, de cit a o face să treacă în așa scurte răstimpuri prin lumina conştiinţei Acelaş metod aplicat la lucrările de artă, le face să învie înaintea minţii, de oarece formele lor înţăpenite par a executa într-adevăr, în scuita clipită, mişcarea ce o înfăţişază, schima pare a se îndeplini, piciorul a păşi, gura a suride Contrastul între mişcarea arătată şi incremenirea formei dispore pentru un moment, şi crezi a vedea forma a ceea, în loc de reproducerea ei fixată pentru vecie Acuma căutam însă, prin privirea întreruptă, să ajung la un rezultat tocmai opus, să fixeze pentru un moment natura vecinic schimbătoare, să statonicesc pentru o clipă formele ei cele puuiea în mişcare, să prefac natura în tablou, după cum alte daţi înaintea concepţiilor artistice, vroiam, prin acelaş mijloc, să prefac tabloul în natură

Intre artă şi natură e o apropiere atât de mare, încit amestecarea uneia cu cealaltă ne pare luciul cel mai firesc Arta nu e frumoasă decit atunci cind poate fi luată drept natură, dar nici natura nu e frumoasă decit atunci cind îmbracă forme artistice Trebuie oare deci ca arta să fie realistă? Ce vra să zică aceasta? Să culeagă ea toate mudiunile acestei vieţi şi să le incorporeze în formele sale, spre a scoate din ea tabloului? De sigur că nu ci după cum natura, nu poate tot-d'a-una să ne dea întipăriri plăcute, așa nici arta nu trebuie să reproducă din natură, decit a-cele părţi ce pot îmbrăca forme estetice

În curînd, altă privelişte a lacului me întam încă şi mai mult în această cugete de gîndiri Ajunsesem la un loc, unde drumul lungea pe o îndepărtare destul de mare, marginea lacului pe sus Soşeaua era plîntată de ambele ei părţi, cu nişte puternici arbori de tei, aşezaţi la o egală îndepărtare unii de alţii, şi ai căror coroane aproape atingîndu-se, tăiau în spire partea lacului, nişte bolţi sime-

tuce, prin care se prevedea priveshrea lui Bolhile cuprinse
între aibori alcătuiău niște zdevăiate privazuri, care, țar-
muind nesfușitul măcar pe laturî, adîncea încă frumusea
incunjurată. În măgînirea din care resărea împunătoare
natură, ea părea mai vie, mai frumoasă, mai strălucitoare
Îngustarea era răscumpărată prin tăria întipăririi Par-că
vedeam tabloului unase, atrnate de cuie nevăzute, pe ne-
sfrîșitul tăriei

III

În o zi plecaiă spre Fluelen, stație din capătul opus
al lacului, cu scopul de a rămînea acolo peste noapte Cu
mine se sui pe vapor, un englez bogat cu care făcusem
cunoștință la Sweizerhof, cel mai mare și mai vestit otel
din Lucerna După el mergea un groom purtînd pe braț o
încărcătură, de care nu-mî dădui samă ce putea sa fie
Pe vapor adîea un vînt cam răcoare Cum puse piciorul
pe vas, Englezul grăi cîte-va cuvinte cătră sluga lui Acesta
scoase un termometru din buzunari și îi răspunse ceva
Văzuî pe Englez căutînd în buzunar un portofel și dupa
ce îl răsfoi, spuse grabnic cătră sluga lui alte vorbe, pe care
nu le auziă bine, dar pe care chiar dacă le-așî fi auzit, poate
nu le-așî fi înțales. Văzuî pe groom punînd încărcătura pe o
bancă și căutînd cu răpejune în ea În acest răstimp Englezul
se desbiăcase de haina lui de deasupra Sluga desfăcu un
moiman de paltoane, blăni și pardesiui și căuta cu mare
grabire, dar nu găsia, repetînd mai multe *goddammuri*
neapărate Englezul meu începu de-odată a strănuta, și în-
toicîndu-se cătră mine, imî spuse cu amăiașune „Toate
mișloacele le întiebuințez spre a menșinea în jurul meu o
temperatură statornică și a nu iăci, și mă vezi că am că-
pătat iarăși un afurisit de guturaiă!”

Cum ajunseiă la Fluelen, mă hotărîă ca să fac pe jos
o pîeumblare pe șoseaua Axenului, care se întinde pe malul
lacului înapoi spre Brunnen Cum ieși pe ea din Fluelen,
începe a urca, trece *peste* un pod, *pe sub care* cuige un
șivoiu de munte ce da în lac, zbuînd înpumat *peste* un
tunel, săpat *pe sub* fundul lui! Drumul pe aici, apropiîndu-
se mereă de lac, începe a fi apăiat dinspre el, cu niște
bîne, mai apoi cu stîlpi de piatră, care de la un timp se

prefac într un meterez neintrerupt, clina rîpei dinspre lac devenind din ce în ce mai înaltă și mai prăpăstioasă. De la o vieme ajungi la un colț ce esă asupra lacului, ca un balcon uriaș. Drunul e tăiet, aici în pîntecele stîncei, a căreia cap pare a se pierde în nourî, iar picioarele se a-fundă adinc dedesupt în lac. Cînd te întorci spre pîretele de piatră, te apucă groaza, văzînd acele tînurî uriașe ce se ridică sus, tot mai sus, și care numai, prin tăria materialului lor, se mai țin în picioare, căci după legile greutăței, ar trebui să se prăbușască peste îndrăznețul călător, ce se încumătă să se apropie de ele, și să-l îngroape sub dărămăturile lor. Apleci capul pe spate, pînă ce te apucă amețala, și nu parvii a vedea crestele stîncilor. Trupul gol al pietrei iesă pietutindene la iveală, lipsit de cămașa de iarbă, cu atît mai mult de haina, mai acoperitoare încă, a arborilor. Unde și unde vr-un biet brad rătăcit și-a găsit locul să crească pe un colț mai răsărit, din cremenea cea moartă. Cum ai întors spetele de la această priveliște îngrozitoare și te uiți spre lac, te cupinde o încîntare fără de samăn. Adinc sub locul pe care stai, se așterne ca o oglindă, apa cea mindră. Munții se prevăd în fundul ei, colorîndu-î pinza cu cele mai bogate răsfrîngerî. Liniștea ei atît de deplină se coboară și în suflet, par-că o mină iubită te-ar desmierda pe frunte. De-o parte frumosul, în toată a lui strălucire, de alta sublimul cu impunătoreea lui măreție. Și-ți stă pe deplin în voie să treci de la o simțire la alta, să aduci în suflet saũ tremurul saũ încîntarea. N-ai decit a-ți strămuta ochii, cînd pe munte, cînd pe apă.

La colțul întorsătorei, cade stîncea așa de diept în lac, încît a trebuit ca șoseaua s-o spargă prin un tunel, spre a-și urma calea. Tunelul înfătoșază spre lac, mari deschizături în formă de uriașe bolți care pînd iarăși, ca și în arcurile dintre tei, frumuseța nehotărită a naturei în privazul unor mărețe tablouî. Stătui acolo pînă în sară. Aruncam pietre în lac și măsuram timpul ce trecea între vederea roților de valuri, provenite din atingerea apei, și sunetul ce-mi lovea urechea. Il găsiu în mijlociũ egal cu 5 secunde. Imi aduseiũ amînte de formula matematică, pentru calculul înălțimelor din căderea corpurilor, care este

$$S = \frac{R}{2} t^2$$
, adecî spațul este egal cu repejunea mijlocie,

înmulțită cu pătratul timpului, și aducîndu-mi aminte că, replegiunea în prima secundă, este apronpe 10 m, și aplicînd-o, aflăi că stam de-asupra lacului, la înălțimea de 125 de metri Oare de cit de sus priveau la mine virfurile stîncilor? Iată lucru ce de sigur niminea nu l-ar putea măsura, prin metoada întrebunțată de mine, căci picior de om pămîntean nu cred să fi atins saŭ să atingă vre-o dată feciorelnicele lor înălțimi

Puntul în care stam deasupra apei îmi părea cu atita mai înalt, cu cit adăugeam în gînd la a lui îndepărtare, adîncimea cea însămnată a apelor, care în acest loc întrece 300 de metri Și cu toate aceste hăul înfricoșat era acoperit și tainuit de un învăliș atît de fermecător! Afundurile erau ascunse sub valul cel moale al apelor, colțurile stînceloi dispăreau sub perdeaua ce le acoperea Vedeam o oglindă lucie ce, ca un ochiŭ plin de magnet, te fermeca și te atrăgea spre el, auziam numai tactul liniștit al valurilor ce se frîngeau de mal și ca o voace dulce străbătea în sus, monotonul lor cînt, îmbundu-mă pai-că îndată să cobor în răcoroasele lor adîncimi Păreau că îngîină diaga cîntare a zinei apelor lui Goethe.

Ah! wusstest du wie wohlîg's ist
Dem Fischlein auf dem Grund
Du stiegst herein so wie du bist
Und wurdest erst gesund.

Ah! de ai ști tu ce desfătat
Stă peșteles pe prund,
Te ai cobori așa cum ești
Spre sănătate-n fund

Și într-adevăr, ce ar trebui pentru a pune un capăt și frumuseților, dar și zbuciumului acestei vieți? Un salt peste meterezul apărător Cite-va secunde te-ai învîrti prin aer apoi o clăpocire în apa ce s-ar deschide, spre a te primi, ciți-va stropi aruncați în sus și recăzuți înapoi Peste cite-va minute și cercurile trezite pe suprafața lacului s ar stînge cu incetul, valurile, o clipă stingherite în legănatul lor, ar reîntra în el, și totul ar fi zis! Și lucru curioz, cînd te uși mai mult timp spie adîncime în lac

îți vine par-că aceasta poftă îngrozitoare, și cu toate că te reține tremurul fricoasei cămii, mintea par-că te împinge a face pasul cel fatal. De unde să provină oare această atragere a abuzului, fenomen atât de cunoscut, dar atât de puțin explicat? Este o îndepărtată urmare a legii gravitațiunii. A sta sus, nu este o așăzare înescă pentru corpurile grele. Ele trebuie să tindă tot mai mult spre partile joase, spre a se apropia de centrul pământului. Materia neconștientă se supune orbește acestei legi neinduplicate, în sufletul conștient ea trebuie să se prefacă în o tendința intelectuală, care nu poate fi altă ceva de cit vroința de-a executa ceea ce corpurile brute îndeplinesc fără de vroință, și dacă rațiunea nu ar veni să rețină pe om el ar trebui chiar să ascultă de acea fatală lege.

Inoptase și tot nu mă puteam deslipi de farmecul ce mă cupinsese. O pinză tot mai groasă de umbre se așternea pe toată natura. Lacul părea că dispăruse spre a lăsa în locu-i o groapă cumplită, o prăpastie în a căreia neașă văgăună se stingeau silințele vederii. De-odată zării sub mine o stea, apoi alta, și alta, constelațiunii întregi, apoi calea robilor, ba o stea chiar tăia o dungă pe cerul subpământean ce se întinsese la picioarele mele. Lacul refleta, în limpedea lui oglindă, spațiurile fără fund, și eu nemernicul, fiul de nășip, stăteam cuprins între două nesăsituri.

De od. tă niște sunete armonioase păură a-mi atinge auzul. Ce să fie? Erau așa de dulci și păreau că vin de la o așa de mare îndepărtare! Par-că se suiau de pe lac spre mine, și iarăși pare că se coboriau din înălțimele văduhului. Un moment avui iluziunea că era *armonia sferelor*, răsunetul noatelor adânci și a acoardelor ce rasau din învățirea mihoanelor de corpuri cerești ce umplu spațiul nemărginit! În curind însă mă convinseu că acele sunete aveau o origină pămîntească. Un punct luminos apărea pe lac din spre Brunnen. Mergea iute, apropiindu-se și crescînd mereu în proporțiunii. Era ultimul vapor ce venea din Lucerna spre Fluelen și care aprinsese fanarele lui în întunecul nopței. Pe el se afla o bandă de muzicanți iătăcitori ce desfătau pe călători, cu bucațile cîntate de ei. Luceu curios, mi se păru că bucata ce o executau, tocmai cînd treceau pe sub înaltul balcon, unde eu mă aflam,

avea un caracter românesc, și cu toate aceasta, era un vals Cunoscuți îndată însă, că era *Gangurul* lui Schelety, care se cântă la Viena și în Austria, și fusese învățat și de muzicanții de pe vapor.

Cu cât vaporul se apropia, cu atita se facea în jurul lui o sferă mai mare de lumină. Vazut întâi prin cap, el arata tot mai mult coasta pe care se înșirau fanalele lui colorate deosebit. galbăn, roș, albastru, verde. Cu cât înainta mai spre mine, cu atita se desfăcea câte o lungă diură de lumina corespunzătoare, în valurile peste care trecea. Când fu drept în față, se coboriau din el pînă la adîncimi ce păreau nesfîșite fașii de lumină colorată, pe care neagria lui cutie părea că lunecă înaripată. Muzica atunci lovind în plin urechile și ochii fermecați de încîntătoarea privești, stăteam pe deplin sub imperiul fumosului, ce mă cuprîndea pe ambele căi pe care el poate strabate către suflet, prin vîz și auz. Eram subjugat de puterea întipăririlor simțurilor. De gîndit nici vorbă nu era, tot ce era abstract în mine dispăruse, și mă prefăcusem par-că în o mașină foto și fono grafică ce răsfrîngea în ea vedenurile și înregistra sunetele, cu deosebire numai ca era o mașină vie, care pricepea și simțea ca fumos întipăririle din afară.

Cînd mă întorceam, fui ajuns din urmă de o companie întreagă de velocipediști ce coboriau clina șoselei, ducîndu și de căpestre caii lor de frîe. Al diacului Romîni! imi zisevî, nici muntele nu scapă de ei. Și apoi pare că nu văzusem într-o zi un velocipedist pe apă. Pe apă? Cum se poate. Prea bine. Era calare pe un velociped, care în loc de a mișca toata cu cauciuc, învîrtea o roată cu lopeți ce, batînd în apă ca acele a le unui vapor, făcea să înainteze barca cu o mare repegiune. Se înțelege că ea mai mică aplecare a lui în o parte sau în alta, putea să răstoarne calăria, făcîndu-l pe el cal și pe luntie călăreț, nu spre mai marea lui mulțămire, dai naiba de om se ținea țapîn, ca și cînd ai fi înghițit o frigare și zbuta pe lac ca un ticoliciu.

IV

A doua zi, după ce trecuți încă-odată tunelul muntelui St Gotthard, și luăi dejunul la Airolo, mă oprii spre a lua

prinzul la Goscheneu și ajungînd la Fluelen înapoi, mă urcăm pe cel de pe urmă vapor, care trebuia să mă pună noaptea în Lucerna

Puțin timp după plecare, soarele se coborî după munți ce veniau pe dreapta Umbre din ce în ce mai lungi se așterneau pe apă, până ce treceau din colo de ea, și se urcau pe cîna malului opus, ca niște balauri mîncători de lumină De și vaporul nostru mergea în umbră, sus în văzduh, se vedea că soarele era încă deasupra orizontului, căci razele lui strălucitoare îl umpleau încă Căldura lui se simțea că pătrundea încă din înălțimi către noi, prin pătura interpuselor umbre Piscurile de pe malul din partea răsăritului înota încă, până la jumătate, în roșetica lui lumină care părea că lupta cu valul necontenit crescător al umbrelor ce se urcau din adîncile văi Ca o apă neagră, ele păreau de-odată că se înalță și acopăr un colnic în-sorit, ștergînd de pe a lui frunte strălucirea ce-l învălea, și acolo unde umbra pusese piciorul, nu mai da îndăpt Urmăream cu interes această luptă între lumină și întunec, luptă ce trebuia să se sfîrșască prin izbînda celui din urmă, pentru ca a doua zi dimineață să fie la rîndul lui răpus, alungat și silit să ascundă prin peșteri și văgăuni Tre-cusem colțul de la Brunnen, cînd și pricurile cele mai îndepărtate și înhobotau în negru Soarele asfințise nu numai pentru lac, ci și pentru toată lumea din acele regiuni. Numai în văzduh, sus, către bolta învinețită, se mai vedea un stol de raze aurii pierzîndu-se către înălțimea cereștii Erau să dispară și ele, aprinzînd par-că pe cer mulțimea stelelor ce izvoriau tot mai numeroase din noianul nesfirșit

Inoptase

Vaporul își urma calea cu repejune bătînd apa cu roțile sale, cum bate paserea aerul cu aripele ei Cu cît se stinsese lumina, cu atîta părea că se string mai la o laltă călătorii de pe vapor Se formau tot grupuri cunoscuți între ei sau necunoscuți închegau convoi bîri, schimburi de idei Eă stăteam la partea dinainte a corăbiei, singur, dus pe gînduri Auziam în liniștea nopții sforăitul mașinei, lovirea repede a lopeților de la roți și clocotirea apei tăiată de ele Imi părea că mă duc către altă lume, că în curînd vaporul o să se prăbușască în o văgăună fără fund, cît acea ce-mi apăruse de pe soșeaua Axenului în sara de

mai înainte Nu știu pentru ce, dar acest mers iute și sfărăitor al vaporului, pe unda înegrită de funinginele nopții, avea ceva înfiorător Omul însă cu toate se deprinde și dela o vreme scăpău de aceste cugetări apăsătoare și lăsam să-mi rătăcească ochii prin întunerecul ce mă încunjuia De și noaptea era adincă, totuși era prevăzie, și prin zarea ei, se răsflira întreaga natură înconjurătoare Dar ce privește strane oferea ea ochilor ce sorbiau cu lăcomie slăbite licăruri ale stinsei lumini? Bogăția formelor dispăruse, umflăturile și colorația deosebită a stincelor, aspectul și vâpselele vegetației, deosebirea între aproape și departe—totul se ștersese, pentru a lăsa numai liniamentele mărginitoare ale ridicăturilor pământului pe zarea mai prevăzie a cerurilor Figura malurilor părea desemnata cu cărbuni pe o lungă pinză, ce se întindea de ambele părți ale lacului Aspectul ce-l avea dispăruse odată cu bogăția și colorarea care-i dădea viața Răminea numai scheletul formelor arhitectonice, fără nici o poboabă învietoare Toate dealurile, toți munții, chiar și în depărtare colțoratul Pilatus pierduse proporțiile lor erau cu toții mai mici, mai neînsemnați, pare-că treceam prin o decorație maestrată, tăietă din carton negru, alipită pe un fund mai deschis

De-odată mi se păru că creștăturile desemnate de maluri pe vinețala pinzei văzduhului se întunecău tot mai tare și că fundul pe care ele răsăriau, devenia mai împede, mai străveziu Incepură să se zărească pe firmament jărbii de raze, ce izvorau din un centru nevăzut încă, dar care umpleau tot cu mai mare vioiciune bolta cerească Înțelesău că luna trebuia să răsară, și de-odată la un colț mai puțin înalt al malului, care lăsa să se deschidă o adincă perspectivă asupra lumei munților, văzui în prisloapa a două piscuri coperite cu gheață, o lumină scinteitoare ce părea a-și trage focul pe de-desubt Puțin timp după aceea o geană ca de flacări apăru în fundul prisloapei, care geană se tot măli, rotunzindu-se, până de-odată ea sări din luma cea-l-altă, de unde venia, pe orizontul acestui pământ. Luna răsărise, umplind întregul firmament cu blinda ei lumină. Ea se înalță destul de repede asupra munților din care se desfăcuse, mulțumită par-că de a se fi desprins din coaja pământului Se ridică tot mai sus, legănată de

propria sa cumpenire, ușoară ca un glob de foc, ce arzura cătă nefirșit. De cum apăru astul nopței, tot aspectul naturii se schimbă ca prin minune. Malurile pîn-tie care trecuseră pînă atunci ca pîn-tie niște decorații zugrăvite întunecat, luară iarăși formele lor depline, aeve, de dîmburi, colnici și munți, copeiți cu verdeață, colorația stîncelor plîntate cu păduri se desemnă din nou ochiului, obosit pînă atunci de umbra cea adîncă, natura reluă iar formele sale depline, cuprinse de tîei dimensiunii, în locul unei cîestături de umbre mai negre pe umbra mai clară a cerului, ea reciștigă iar trupul său firesc, ce apăsa asupra unei temelii și nu mai părea numai niște jocuri ale fantaziei, cîoite în văzduh.

Toate aceste forme însă, de și aveau, greoaie și pline, luaū, sub lumina dulce și misterioasă a lunii, un aspect fantastic, ele păteau mai mult visate decît văzute, și în visul cel treaz sub imperiul cărui te aflai, și se părea că o lume din altă timpuri se știămutase în ale noastre. Mă apropiam de partea lacului unde puternicile metereze ale Bugenstockului înaintează în el. Cîmpenile închipute din vremile geologice păreau că se intrupează înaintea ochilor. Animalele uriașe ce împopoiău pe atunci pămîntul, le vedeam îngîmădite în jurul frumosului lac. Malurile lui, capricios îngheboșete, luaū sub pînza de lumină, pe jumătate străvezie, aspectul unor mamuți, mastodonți sau vierii uriași ce venise din lumea munților să-și ude labele în undele adînci și se umple vastul lor pîntece cu apa răcoritoare. Parcă-i așteptam, la apropierea vaporului, să-și ridice în aer uriașele lor trompe, și dînd niște țipete înfiorătoare, să rupă de fugă înapoi spre creștele munților, făcînd să se cutremure pămîntul sub tropotul copitelor lor. Dar cu cît mă apropiam de formele încântătoare, imbrobodirea lor fantastică dispărea, pentru a redeveni ceea ce era într-adevăr, blocuri uriașe de piatră fixe și nestrămutate, plîntate în adîncimea lacului. Apoi vaporul se îndepărta de ele, iar le învălea lumina visătoare a lumii, iar se înhobotău de negura nopței, și aspectul lor fantastic copleşia iarăși mîntea înmărmurită de atîta fîmuseță, de atîta incîntare.

Cînd mă apropiam de Lucerna, un vuet și o mișcare neobicinută îmi lovi auzul. Se dădea o sărbătoare nautică. Lacul era cutierat în toate părțile de o mulțime de

bărci și de vapori pline de lumină de deosebite culori, marurile lui, încovăete în forma de potcoavă, de la un capăt la altul, părea o pânză bătută de fanare, lămpi, lampioane și focuri bengalice. Toate otelurile, așezate pe munți, de pe Gutsch, Buigenstock, Stansehorn, Righi și Pilatus aprinsese cite un soare electric ce luminau din depărtate ca niște mari lucefuri coboriți pe pământ. Pe Stansehorn al căi uia dium de fier funicular trebuia să fie deschis chiar zilele acelea, întreaga cale de sus pînă jos, era iluminată, și tremurul flacărilor se părea corpul unui lung balaur ce se zbătea pe coasta muntelui. Lacul răsfrîngînd în sinul lui, aceste lumini de deosebite culori, putere și apropiere, părea a aprinde sub marea de apă, o alta de foc.

Și așa trecea zilele una după alta simțeam repede lor curgere, tot mai piăpăstioasă, cu cît se apropia timpul cînd trebuia să părăsesc acest izvor vecinic de nesfîșite emoțiuni. De și viamea părea că se oprește cit timp stăteam sub faimecul lui, ca pleca și mai repede la goană, după aceea, de îndată ce mintea mea reîncăpea sub imperiul cugetărei. Frumosul are doar acest efect minunat asupra sufletului, de-a face sa dispară concepția timpului cu care e îmbinată curgerea și sfîrșitul, și a face să apară lucrurile în forinle lor vecinici și neperitoare. Cugetarea rațională din potrivă îți readuce aminte lumea a avea ce nu stă nici un moment pe loc, ci se schimbă și se preface necontentit, îmbrăcînd să fie la moment o formă, spre a face din ea să învie altele. Dar frumosul este numai o înșălare și un vis. În curînd realitatea se însărcinează să te deștepte din el.

O suire pe Pilatus

Pilatus este un munte, așezat aproape de Lucerna, pe malul Lacului celor patru Cantoane. E mai înalt de cât Righi cu vr-o 400 de metri, mult mai drept însă și mai răpos decât el. De cit-va timp s-a făcut pe Pilatus un drum de fier cu roți dintate, spre ucare în vârful lui, aici se află un otel încăpător și prea bine întocmit, unde poți sta peste noapte și chiar petrece mai mult timp, dacă te pînde gustul a privi la noui și pe partea lor de deasupra.

Drumul de fier care te urcă pînă în vârful muntelui, este mult mai repede decât acel de pe Righi, cîna lui ajunge adese ori plecarea maximală de 48%, mai pe jumătate apropierea de verticală, construcție de o îndrăzneală ne mai pomenită. Calea este tăiată mai toată în stîncă, și adese ori nu este mai largă decât a fost de nevoie pentru așezarea șinelor, cuprinsă fiind între un părete urieș de piatră și prăpăstii înfricoșate, cu adîncimi ce trec une-ori peste 1000 de metri. Vagonul, fiind mai lat decât osule roților îmbrucate în șine, cînt te afli în el, nici nu vezi pămîntul ce te susține, ci pînă ferestile vagonului privirea se cufundă de odată în noianul prăpastiei. Tot timpul ai întipărirea că străbați o punte, așezată la o a-

meștoare înălțime deasupra văii peste care treci, și viind nevrind, trebuie să îți pierzi liniștea sufletească. Cu toate acestea, nici un pericol real nu te amenință, căci mai întâi roțile cu dinți se îmbucă orizontal în scripetele de oțel, și nu vertical, așa că fac cu neputință o eșire a vagonului din șine, apoi la cea mai mică scintilă a mașinei, niște popișori puteșnici stavilesc vagonul pe loc. Increderea deplină a călătorilor în siguranța căii și face de asemenea sușurii pe roți dințate se răspindesc pretutindene, atât în Svițera cât și pe aiurea. De la 1871, când s-a deschis pentru prima oară un drum de fier cu dinți pe Righi și pînă astăzi, nu s-a întimplat nici aici, nici nicăieri aiurea vre-un accident. Ba numai odata s-a întimplat așa ceva, cu ultimul tren ce coboria de pe Righi în Octombrie 1883, și care ducea spre vale mai multe obiecte de la oțelurile de pe culme, ce trebuiau închise în timpul iernii. Vagonul fiind prea încărcat, peste greutatea regulamentară, se rupseră frinele, și vagonul cu locomotiva apucară la vale cu o răpejune furtunoasă, se dădura peste cap, sărind din șine în prăpastie, unde se zdrobii în mii de bucăți de ascuțiturile stincilor. Mașinistul avu timpul să sară. Numai un bucătar sărmanul ce aducea poștia casnică de la oțeluri, își pierdu viața în această nenorocie.

Sușul pe Pilatus ține mai mult de o oară, uicarea ne facindu-se decît cite un metru pe secundă, și tot așa și coborișul. Puțin timp după ce ai părăsit stațiunea Stanstadt, așezată pe marginea lacului, pierzi din vedere pinza de apă, intrînd în lăuntru muntelui, pe unde singur a fost cu putință a se tăia calea. Rar numai și pe apucatele se mai zărește cite puțin umeda cîmpie, peste care te înalți, și în tot timpul sușului nu vezi aproape decît stînci uriașe, piăpăștii ameștoare, păduri seculare sau treci prin tuneluri—șapte în totul din care unul în destul de lung. În deobște, drumul îți face o întipărire cam apăsătoare, fiind că ai înainte numai grozăvia muntelui, fără ca ea să fie întovărășită, ca în calea de pe Righi, de desfășurarea unei priveliști încintătoare pe fața lacului și pe cîmpenia mai îndepărtată. Acolo sufletul ți-e împărțit între teama instinctivă a urcării în aparență primejdioasă, și încintările aduse prin întipăririle frumosului. Pe Pilatus

drumul pîrind mult mai primejdios, simțimîntul conser-vărei individuale este mai adinc răscolit, el ar juși pro-babil chiar întipăiri frumorse, dacă ele s ar arăta ochiu-lui îngrijit, acesta neavînd înaintea decit partea infio-rătoare a muntelui, fără al său farinec liniștitor, nu se naște în suflet o luptă între frumos și frică, ci întipăiri-rei grozavului adăugîndu-se cătră acest din urmă simți-mînt, toropește mințea și o nemulțamește Cînd ai ajuns sus răsufli cu putere și, dacă ești credincios, îți faci o cruce as unsă, că ai scăpat teafăr Suișul pe Pilatus nu are nimic fermecător, și după ce îți mulțamește curiozi-tatea, nu dorești să-l reincepî

Otelul este întors cu fița spre valea închisă prin ca-re ai urcat, așa că vedetea din el este țămurită de niște stînci urieșe și goale și de niște prăpăstii ce par fara fund Aceiași întipăire întristătoare avasă asupra sufletului, și după ce te afli în siguranță la ferestruile camerei Numai din dosul otelului se atfă o terasă, de pe care se deschide un orizon nemărginit și de unde ochiul poate să se afunde deodată și aproape vertical în jos spre baza muntelui, la o adîncime cam de 1500 de metri Une ori un nour mai le-neș se tirie trăganat pe sub ochi, interpunîndu-se între ei și valea adîncă, și apoi încet, încet, trăgîndu-și man-tia zdrențuită de vînt, descoperă cînd uî, cînd colea, cite o parte a tabloului ascuns de el Drumurile ce șer-puesc la baza muntelui prin verdele cîmpiei, par niș'e fi-re de ața și dacă trec pe ele cară, caî său ormenî, aceș-tia samănă a fi numai niște punte mișcătoare

Privînd în jos de pe ameteitoare înălțime, mi am pus o întrebare Pentru ce oare lucrurile văzute de sus în jos, de la înălțimi, par mai mici decit privite la aceeași dis-tanță în plan orizontal? Acesta este un simțimînt obștesc, și nu se va intîlni un om care, urcat la o înălțime chiar nu ptea mare, bună-oară un turn să nu să mire de cit de mici îi par lucrurile de sub el

Chestiunea nu poate fi explicată numai pe calei fi-zică a opticeî, prin aceea că unghiul vizual sub care se vîd obiectele s-ar micșura, cînd privim la ele în direcți-unea de sus în jos, caî aceasta poate să se întimple nu-mi pentru obiectele ce stau vertical față cu pămîntul, nu pentru acele ce au o întindere paralelă, orizontala, și pen-

tiu ca e privirea de sus nu micșorează unghiul vizual. Se înțelege bună oară, ca un copac văzut din înălțime să ne pară mai mic, decît văzut de pe planul pe care el se află, intru cit îl videm tot mai mult pînă creștetul său, dar nu înțelegem pentru ce am vedea mai mic un car, o grindă, un om culcat, și așa mai departe.

Credem că explicația acestui fenomen trebuie căutată și în partea psihologica, și nu numai în cea fizică a întipăirilor. Ochiul nostru este deprins a măsura proporțiile obiectelor de la distanțe orizontale, și cînd e adus a o face pe linie verticală, este strămutat pe un cîmp pe care nu e deprins. Dar nu numai atita omul e învățat să trăiască pe pieptul pămîntului, și ori-ce episușie a nivelului obicînit este întovărășită de o întipăire de neliniște, chiar în cazul cînd înălțimea nu s-ar putea îmbina cu teama pentru conservarea individuală. Din această cauză se explică amețala de care sunt cuprinși acei nedepinși cu urcarea înălțimilor, chiar ale celor mai sigure. Ori ce înălțime, pusă sub un om, îl scoate din siguranța sa personală și-l inspiră teama, fie ea cit de nerațională, că ar putea cădea. Distanța de sus în jos inspiră omului frică. Acest simțîmint are însă de efect mășirea cauzei ce l produce. În cazul nostru, distanța pare mult mai mare decît este în realitate, și, ca o urmărire, obiectele văzute la acea distanță se par mai mici.

- În cuînd însă, cugetarea mea fu răpită cațiă un alt curs de idei ce se raportaū mai mult la o interesantă întrebare estetică, anume la efectul pe care-l are înălțimea, de unde stai, asupra frumosului natuei.

Este de netăgăduit că o înălțime moderată sporește frumecul unei cîmpenii, și nu este anevoie să ne dăm sîmă pentru ce. Mai întăi, ori-ce înălțare din regiunea unde se desfășură viața omenească, te subtrage de la a ei mișurare, te pune în fața natuei ca o oglindă ce răsfrînge numai razele frumosului, fără a se împărtăși oare cum la viața pămîntului, și-ți dă acea liniște și acea seninătate sufletească ce te fac mai în stare a gusta întipăririle estetice. Aceasta pe partea subiectului.

Pe acea a obiectului, cîmpenia privită de la o înălțime oare-care, se desface înti-o mai mare întindere, părțile deosebite din acător întioloaie frumosul se alcătu-

este, se grupează mai deplin spre o totală întipărire, și cele mai depărtate ieau rolul de cadru pentru cele mai apropiate, un privaz el însuș frumos Cîmpenia văzută de sus ie aspectul unui tablou zugrăvit, mai mult decit acel al unei vedenii aeeva. Se adaugă cătră frumosul neasămănat al naturei și acel farmec al frumosului artistic care are puterea de a prinde cerul, luna, stelele, marea și chiar infinitul în privazul îngust din părete. Cu cit decî mai puternic, mai impunător, trebuie să ne atingă însuș natura, cu proporțiile ei cele vaste și mărețe, cînd ea însași este prefăcută în un imens tablou înaintea ochilor noștri ?

Lucrul se schimbă cu totul de pe înălțimele cele mai, precum de pe Righi, mai mult încă de pe Pilatus. Lacul celor patru Cantoane, regele celor sviterene, cea mai frumoasă îmbinare cu puțință de munte și apă, ne apare de pe uineașă statură a lui Pilatus ca o baltă lătită, în mijlocul unor moșinoaie și încunjurată de un tufăriș de ierburi apatice. Forma lui cea atit de frămîntată și care încînta ochiul prin neașteptatele schimbări de întipărire, văzută din o singură ochire și desbrăcată de privazul cel frumos al munților ce o încunjuă, ie aspectul uricios al unei cracatițe desmădulate. Orașul Lucerna și toate încunjurimile, atit de încîntătoare cînd treci prin ele, se prind în monotona uniformitate a unui șes ce nu mai înfățoșază mai nici o variație în formele sale. Frumosul s-a șteis cu totul de marea îndepărtare și, din regele lacului sviterene, a rămas numai o caricatură.

Pricina pentru care frumosul trebuie să dispară la o îndepărtare mai mare, este iarăși ușor de găsit. Întipărirea frumosului provine mai ales din bogăția formelor și din contrastul armonios între tonuri și colorii, într-un cuvînt din nesfîrșita varietate a naturei. Aceste elemente ale frumosului nu pot fi însă percepute, dacă îndepărtarea din care sunt privite, întrece o margine oare-care.

Pe cînd aceste cugetări se resfirău în gîndul meu, auziam necontentit pe lîngă mine înmîmînări asupra frumuseței tabloului ce se desfășura la picioarele noastre. Căruia simțimînt răspundea oare aceste exclamațiuni, și cine avea dreptate, eu sau mulțimea ? Cred că acei ce admiraū priveliștea, amestecau două simțimînte cu totul

deosebite, dar care pentru mințile nedepriuse cu caracterizarea mai fină și mai precisă a cutremurilor sufletești, pot ușor fi luate unul drept celalalt. Cugetele mai pe de a întregul nu vor deosebi decât simțimintele cu totul potrivnice, bună oară nu vor amesteca nici odată ura cu iubirea, dar invidia sau dorința de răzbunare va fi ușor lăsată drept ură, și de aceea cu atâta mai ușor vor amesteca ele simțimintele mai nepersonale, de îndată ce vor înfațoșa afinități și asemănări. Simțimîntul frumosului era amestecat de acei ce se înmînau de *frumusețea* tabloului, cu alt simțimînt analog dar cu toate acestea cu totul deosebit, acel al sublimului. Căci cine poate tăgădui, cu toată dispariția formelor incintătoare ale Lacului celor patru Cantoane, că privirea de pe Righi sau de pe Pilatus nu produce cea mai puternică întipărire asupra sufletului, și pentru a putea judeca în toată întinderea ei această covârșitoare întipărire, voi încerca să schițez un răsărit de soare văzut de pe Esel, o stîncă uriașă ce se înalță încă cu 300 de metri peste locul unde este așezat otelul de pe Pilatus.

Noaptea începea a și retrage mantia ei de umbre, de peste cercul întins al orizontului și într-o parte a lui, spre răsărit, țesătura întunericului era parcă spartă de un sul de raze necontentit crescător. De sub cupola imensă, răzmată de marginea pămîntului, izvorau tot mai departe, cu cît lumina înainta, cînduri nesfîrșite de munți, grămăditii unul peste altul, care păreau că înaintează spre răsărit, îndesîndu se tot mai mult spre poizile luminei. Unii din ei apăreau, din umbra ce-i acoperea încă, îmbobolîtiți cu o maramă de zăpadă ce albea chiar din întuneric, alții, lipsiți de atare podoabă, stăteau mai negri și mai posomoriți lingă frății lor. O grupă de nouri, cu formele fantastice ale unor zmei din povești, stăteau de strajă la poarta raiului, pe care era să iasă, din adîncimile în care era cufundat, strălucitorul soare. Pinza de lumină se țesea tot mai bătută pe țana cerurilor, învîlînd în albeața ei străvezie, pinza umbrită a nopții. De odată colțul unui nour sus așezat se coloră cu o vie roșată. Era primul săgeată aruncată de arcașul zilei, prevestitoare a proprietății sale sosiri. Curînd gurile bălaurilor nouroși se acoperiră cu carmin și cu ocu, ca și cînd ar fi lăsat din

corpul lor cel plin, să le curgă singele cu care se hănisé, apoi trupul lor întreg începu a arde, ca în o văpae din ce în ce mai fierbinte

Pe partea opusă a cerului, departe, mult departe, la mărginile Apusului, începuiă unul câte unul munții a se colora, mai întâi în galbăn, apoi se aprindea pe fruntea fie căruia din cei înhobotați cu năfame de gheață câte o ștea strălucitoare ca un diamant ce și l-ai fi pus în frunte, spre a saluta pe astrul zilei. De și mult mai îndepărtați decît noi — mai departe cel puțin pentru noi, căci pentru soare ce deosebire era? — ei îl văzuseră mai întâi, căci erau mai înalți decît piscul pe care stăteam, și-l salutaă cu o scînteire, în solemna lor mușue. Fașii mari de lumină începuiă a aprinde întregul răsărit și curînd după aceea izbucni clocotirea unei mări de foc ce părea că via să se reverse peste orizon. Peste câte-va momente globul de aur topit își arată muchea în prisloipa unui munte, apoi se desfăcu repede de pămîntul ce voia să-l rețină, și se înălță în cerului, strălucitor și mîndru. Soarele răsărise, lumina se revărsase pe pămînt.

Asemenea întipăiri nu aparțin domeniului frumosului. Insoțite de o teama, de un cutremur al întregii noastre ființe, ele trezesc în noi, prin contrastul între mărirea firei și nimicnicia noastră, conștiința personalității care tocmai dispore în contemplarea frumosului. De și această trezire se face într-un chip întunecat și de care nu ne putem da bine samă, ea nu există mai puțin puternică și vie, omul se simte zdrobit față cu mărirea privilegiului ce se desfășuiă înainte, și prin instinct el simte cutremurîndu-se în el legătura adîncă care l unește cu totul ce-l încunjuiă. Pe cînd frumosul te face să uiți personalitatea, să te cufunzi desăvîrșit în a lui contemplare, uitînd chiar că mai trăiești sublimul încordează pînă la gradul cel mai extrem simțimîntul existenței personale, nu însă ca existența egoistă, în practica acestei lumi, ci ca un element transcendent în sinul naturei însăși. Omul răsfrîngînd neînțeleasa natură, se răsfrînge asupra propriei sale neînțelese fapuri, el se simte ca făcînd parte din totul acel imens pe care în zadar se fiămîntă cu mintea ca să-l pătrundă. Se cutremură ființa lui înainte necunoscutului, dar în loc de a se cutremura de groază se cutremură de faiméc.

Acest simțiment al sublimului ne cuprinde și atunci, cînd cerul inflăcărat, biăzdat de mii de fulgere, străbătut de trăsnete ale caror sunet se repercutează de imitul ecoi al nouilor, revarsă un potop de apă pe pămîntul inecat, său cînd privim pe fața liniștită a oceanului fără margini, acărui valuri moi și cadențate vin să mîngie nasul de pe mal, său cînd de pe stîncă înaltă ce l domină videm acelaș element înfuiat de biciuirea vîntului, izbînd cu uriașă lui putere stavilele ce i pun hotar. In liniste ca și în furtie, natura înfătoșază adese oîi priveliști ce trec peste marginile fumosului și, îmbînînd încîntarea sufletului cu teama de necunoscut, preface acest simțiment în acel mai adînc al sublimului.

Cînd mă coboram de pe Pilatus, văzuî o floare de măze-riche ce creștea pe marginea drumului. Intinzînd mina din vagon, o culesei. Uscată, ea îmi va aminti pentiu tot-deauna momentele petrecute pe Pilatus. De ce este oare viața omului atît de scurtă, cînd sunt atîtea lucruri frumoase de văzut pe pămînt !

In văile înalte.

Părăsînd Lucerna, am vrut înainte de a mă despărți de Svițera, să dau un ocol prin regiunea ei cea mai înaltă, spre a îndeplini o lipsă ce știrbise tot-deauna tabloul zugrăvit in mintea mea de întipăriile acestei neasămănate țări. Planul călătoriei ce-mi propusesem să fac, era următorul : să ies întăi cu trenul la Airolo, de ceea parte a muntelui St Gothard, și de acolo, luînd o trăsură, să trec înapoi peste acel munte pînă la Hospenthal, apoi să mă abat la Furca și să vizitez ghețarul Ronului, să revin la Hospenthal și de acolo prin Andermatt la Goshenen, la intrarea tunelului celui mare. De aici apoi era să schimb trăsura iarăși pe balaurul înaripat, ce ne duce peste pămînt cu repegiunea fulgerului, spre a mă întoarce in țară.

Trecuî pentru a patra oară, pe calea cea admirabilă ce urcă din Fluelen cătîă tunel, și o revăzuî poate cu mai mare interes, decît in dațile anterioare, căci cunoscînd-o, așteptam la sie ce pas să reapară înaintea ochilor

mei minunile neasemănate ale acestui drum. Aici găsiu prilejul a face cite-va observații asupra repetărei impresiunilor. Se spune adese ori, că reproducerea unei intipăririi ce a fost primită odată de suflet, produce mai puțin efect decit atunci, cînd pentru prima oară îl atinge. Se iostește ca de obicei într-un chip prea obștesc, un adevăr relativ și aplicabil numai în oare care împrejurări. Cînd impresiunea primită nu are vre o însemnătate deosebită, este învderat că reproducerea ei este percepută cu mai puțină plăcere decit întiaia oară. Așa vedem o operetă sau o comedie de intrigă sau o farsă comună este învderat că nu vom ținea mult a asista la o a doua reprezentare, chiar după ce un timp mai îndelungat ar despăți pe cea de a doua de cea d'intăi. Ea a ațîțat numai curiozitatea noastră și, odată aceasta mulțumită, nimic nu ne mai atrage spte a o videă din nou.

Cu cit însă valoarea estetică a intipăririi e mai mare, cu atita se va toci mai puțin simțul nostru pentru ea, și de cite ori se va înfătoșa prilejul de a reimprospăta în cuget icoanele ce ea le deșteaptă, îl vom îmbrătoșa cu plăcere. Cine poate spune, că de și a văzut pe Hamlet, pe Misanthropul, auzit o simfonie de Buthoeren, uvertura din Tannhauser, sau a cetit o poezie de Eminescu, n-ar vroi să le mai audă, să le mai vadă, să le mai citească încă odată și încă odată, și de 10 ori și de 100 de ori? Pentru ce? Pentru că aici nu mai e în joc numai mulțămirea curiozității noastre, dorința de a cunoaște ceva necunoscut, ci acea a unui simțimint mult mai adînc, mai vast și mai puternic, simțimintul frumosului care nu are nimic a face cu acel al curiozității.

Bucurarea sufletului nostru cînd vine în atingere cu el, nu provine numai din aceia că, videm ceva ce pînă atunci nu cunoscusem, incit *memoria* să poate înlocui actualitatea intipăririi. Ea își are pricina în mulțămirea simțurilor noastre, în plăcerer nemijlocită, deșteptată în suflet prin intipăririle văzului și ale auzului, sau prin tîrzierea icoanelor închipurei, și aceste efecte nu pot fi niciodată înlocuite prin facultatea mai mult sau mai puțin abstractă a memoriei, ba din potirivă, memoria aici în loc de a mulțămi mintea, o ațîță și o zădărește, și palidele figuri ce le putem revoca cu ajutorul ei din fundul con-

stunței, se grăbesc a-și îmborsăși și a-și reinvia puterea la atingerea cu pricina lor zămisitoare

Ajunși la Airolo de ceia parte de tunel după ce însărase, petrecui noaptea acolo. La cină mi se servi o butelcă de minunat vin italian *Asti moscato spumante*, ce înproască ca și șampania și aduce cu ea la gust Dimineață, la 6 oare, plecarăm către regiunile înalte. Trăsura ce trebuia să mă ducă era trasă de un cal de munte mic, dar vinjos, carucierul era un Italian inteligent și vorbăreț care în tot lungul drumului îmi atrase luarea aminte asupra mai multor lucruri interesante, pe care de altfel le aș fi putut trece cu vederea.

De și eram în August și soarele strălucea în toată puterea lui pe un cer în lîmpede ca cristalul, totuși aerul era îndestul de rece. Vîntul ce aluneca pe coastele ghețurilor, în jos către vale, aducea pe aripele lui răceala peste care sufla. Apucarăm spre munte, care înălță deasupra tunelului puternicile sale straturi de stîncă. Sușul era lîn și trăgănat, încovăindu-se drumul în toate părțile, spre a nu depăși cîlna hotărîtă de 6% pe care o păstrează în tot cursul sușului pe cît și a coborîșului pe cea laltă parte a muntelui.

Airolo așezat la 1100 de metri, este încă încunjunat de păduri puternice de brazi, dar mai sus, pe la 1700 de metri, vegetația începe a se micșura, apoi a dispărea în formele ei mai înalte, numai ierburii și florii singurate mai împodobesc pe ici pe colea sălbateca stîncă. Mă opream, din cînd în cînd, pentru a culege cite un exemplar mai frumos, mai interesant, din plîntele alpestre. Unele din ele erau de o delicateță de structura uimitoare, și te minunau cum putea natura să se întirzie a lucra așa de bogate în creștăturii în frunze sau a așterne atîta delicateță de colorit pe petale, acolo unde traiul verei este așa de scurt și moartea iernei atît de lungă! Natura devine din ce în ce de o sălbătăcie mai impunătoare, nici un vuet datorit vieței, afară de calcatul greoi și suflare a puternică a calului și din cînd în cînd cite o pocnitură a biciului și o încurajare din partea cărucierului. Cît despie mine eram așa de tăcut, că auziam parca în lăuntru meu cum furca vieței torcea firul ei din caerul morței. Toate sunetele ce atingeau urechea nu provineau decît de

la puterile mecanice ce se deslănțuiau neoprite și libere în această lume supra-pămîntească Vîntul vijia peste murchile stîncilor, tăindu-se ca un șuer de ascuțișurile lor ; pare că era o coasă ce fisia în ierburile uscate Ce glas sinistru ! Ce departe era el de a produce dulcea melancolie ce te cuprinde cînd îl auzi foșnind prin frunzarul pădurilor ! Acolo este plin de armonie, aducător de gînduri, trezitor de simțuri, aice pe recele înălțimi, pe golătatea creștetelor descoperite ale munților, el uscă parecă totul, și natura și gîndurile și simțurile Din cînd în cînd cite o detunătură, repercutată de ecourile însutite, ascunse în văgăunile văilor adînci, dădea o notă mai gravă în sălbatecul concert Erau bucăți de stîncă ce se rupeau din înălțimi și se prăbușau în prăpăstii, ridicînd în cădere lor lungi coloane de fum, datorite prafului dislocat de ele Păreau niște ghiulele slobozite cătră iad de giganții ce-l părăsise

Sălbateca natura prin care treci, coboară în suflet o adîncă tristeță Munții ce închid priveliștea din toate părțile, par a fi împietrirea unor forme monstruoase, ce au stăpînit cînd-va aceste locuri neumblate Unul pare un urieș așternut cu fața în sus, de a lungul creștelor pe care stă culcat, căscînd un ochi orbit cătră spațurile nefișite, altul samănă cu un vultur ce ar fi fost prins de stîncă în momentul cînd deschidea aripile, spie a se înălța în văzduh, un al treilea, cu un urs puternic, a cărui labă ar fi lipite de pămîntul invîtoșat pe ele Mai departe se înalță, pe creștetul unui pisc, o cetate măreață întinsă prin puternice bastioane, cu ferești și uși mai boltite în stîncă vie, pare că aștepta să iasă pe acele deschizături largi, popoare întregi de ființe fantastice, din alte lumi care să se prindă la jocuri și danțului pe tăpșanele goale ale muștilor, să-și răcorească diăreasca lor fire în recele ape ce se scung din ghețare, să trească apoi prin atingerea lor armecată ființele împietrite din stîncile muntelui și cu toții să înceapă o hoiă uriașă, călcînd și sfărîmînd blocurile de piatră, sub puternicele lor copite Cite nu-ți trec prin minte la vederea formelor capricioase ce le îmbracă goalele piscuri la fie-ce pas ! Și cu toate acestea, nici o așteptare nu se îndeplinește, formele înmărmurite rămîn astfel, lipsite de viață, și numai muntea

trezindu-se cu milioane de ani înapoi, impoporează aceste pustietăți cu funți dispărute acum, ce s-au desfășurat odată pe scoarța pămîntească

Ajunseiăm la un loc (2200 de metri) unde poposim spre a odihni calul Pe partea din stînga se desfacea un mare tăpșan așternut cu un mușchiu verde și des. În fundul tăpșanului se ridică o stîncă mare ce părea că-ută acolo din un pisc înalt ce o domina pe din dărăpt. Cărucierul îmi spuse să mă cobor, ca să-mi arăte ceva. Îi urmașii Calcăm pe covorul de mușchiu, ca pe o saltea din cele mai moi, unde și unde cite o mică floare de munte, iar monotonia fumosului verde. Ajunși la picioarele stîncei, călăuzul meu îmi arată o inscripție săpată în ea și care începuse a se șterge. Descifrăi următoarele: «1806 VIII SUVAROVII VICTORIOS»

Pe aice decii cu vr o 90 de ani în urmă, vestitul general rus trecuse Alpii și cînd te gîndești, că pe atunci nu se așternea minunata șosea ce șerpuește astăzi pe coastele lor, că natura era încă în toată a ei sălbătăcie, că Suvarovii trebuise să urce cu puterea brațelor soldatilor săi tunurile sale peste crestele munților, iamă înmărmurit înaintea unei îndrăzneți atît de supraumane. De aceea și ce rari sunt generalii care au îndrăznit să-și conducă oștirile prin aceste neumblate văgăuni! Annibal, Napoleon cel Mare, Suvaroff, iată singurele nume pe care istoria le pomenește.

Intreagă aceasta vale a Ticinului este presurată cu întărituri pe care confederația le-a ridicat în protiva Italiei. Ce păcătoase îți pari lucrările omenești, forturile și bastioanele ridicate de ei față cu acele ridicate de natura și ce ușor este de a întări o poziție așa de tare prin ea însăși?

Poposim la ospiziu, unde prinziu și mă mai încălziu puțin și apoi plecarăm spre vale

După ce coborim o bună parte din muntele St Gotard, ajunseiăm la Hospenthal, de unde însă, în loc de-a urma mai departe către Andermatt și Goschenen, apucăm iar la deal în direcția muntelui Furca, al căruia pisc domină ghețarul Ronului, una din minunile Șviteiei. Calea străbate iar prin un șir de cotituri pe marginea munților și se urcă încet dar statornic către regiunile superioare. După

vr-o două oare de mers, ajunsei la Realp, mic sat de munți, așezat în mijlocul unui tapșan de un verde închis și dulce Pină să adăpe calul, apucău pe jos înainte, nu pe șosea, ci deadreptul prin iarba deasă și mirositoare, presurată cu flori de munte din cele mai rari și mai interesante. În capătul tapșanului, unde se prăbușea de-odată o vale adincă și ripoasă de stînci prăpăstuite, pe marginea căreia șarpuia mai departe șoseaua, se ridica un pisc în formă de con drept și ascuțit, de pe care vederea se adîncește pînă în fundul văei așternute la poalele lui. De sus se vedea, în adîncă îndepărtare, un rîu format din apa ghețarilor, dar valurile lui nu se zăreau mișcîndu-se, păreau înghețate, lucru pe care erai plecat a-l crede și din pricina recei temperaturi. Cascadele ce se repeziau de pe coasta opusă a largei și adîncei vii, păreau și ele încetmente, vuetul făcut de undele lor nu se auzia, încît mișcarea apei nu mai era percepută nici prin văz, nici prin auz. Numai la o privire mai aștinută vedeai din cînd în cînd cîte o umflare a unui val mai puternic și ți se părea ca întreagă dungă de un alb cam suriu se mișcă asemenea unui balaur „cu capul lui în vale, cu coada între stînci”.

Cu cit urcam, cu atîta iar se sălbătăcia natuia și mă apuca iar acea tristeță și teamă ascunsă, de care eram aprins pe creștetul St Gotardului. Vîntul sufla din ce în ce mai vijelios, cerul se cam înouise și mă așteptam, de și era în August, să fiu surprins de vie-un viscol cu zăpadă. Din cînd în cînd întâlneau cîte un turist cu bățul lung de munte în mîni, cu pălăria împodobită cu pene la ceală. Fața tutuora era îngrozitoare. Nasurile roșii și umflate, obrazul beșicat, ochii ascunși după niște mai sticle verzi le dădea un aspect uricios și răspingător. În așa stare îi aduseseră recele vînt al ghețarilor, care are proprietatea de a ataca epiderma, ca o materie corozivă. Și cu toate acestea, îi vedeai coborînd clinele prăpăstioase, sărînd peste crăpăturii, dîndu-și drumul pe povîrnișele răpezi ale prăpăsturilor, de te cuprîndea groaza pentru primejdia vieții lor. Unul din ei stătea pe un pisc înalt deasupra șoselei, cu mantia fluturată de vînt, răsămat pe bățul său, în contra puterii orcanului deslănțuit. Părea că era zăul muntelui ce chema la el vînturile și furtuna. Admînam pe acești oameni ce-și expun chiar viața, numai pentru plăcerea de-a domina na-

tura, de-a pune piciorul lor aco'o unde nici căprioarele nu îndăznesc a-l pune pe al lor, numai pentru plăcerea de a și măsura puterea lor mărginită, cu acea a naturii cea mare și nesfârșită

După vre o alte patiu oare de suiș trăgănat, ajunseiū la otelul de la Furca, un mic otel de munte, destul de îndemănatc pentru locul unde e zidit, cu multe camere, însă mici și joase, pentru a încăpea cit de multe în porțurile lui restrinse. Cerui să-mi fiar be două ouă proaspeter mi se răspunse că nu sosise transportul cu ouele, și «la noi la munte știți găinile nu trăesc și apoi, chiar dacă ai trăi, nu s-ar oua, din cauza frigului Cerui un biftek Mi se răspunse „la noi la munte nu se află tot-d a-una mușchiū“. Cearșaful era cam întrebunțat, cerui un altul mai curat : „la noi la munte nu se pot spala rufele așa de des“ La fiecare observație saū cereii, mă așteptam cu vecinicul refien „la noi la munte “ și renunțai de-a mai arăta vre-o pretenție, hotărindu-mă a mă mulțumi cu ce mi se va da. Si într-adevăr, cind te gindești că otelul este așezat la vre o 3000 de metri și într-un loc așa de depătat de oi-ce așezare omenească, trebuie să fii mulțamitor, că nu ești nevoit să stai afară, să dormi în văgăuna vre-unei stinci și să măninci bureți și ciupeici Noaptea mi se păru că otelul întreg trebuia să zboare din loc, sub puternica suflare a vîntului In vis mi se păru că se desprinsese de pe stînca pe care e așezat, și că se ridica in chipul unui balon înaiupat peste munți și peste văi Vedeam sub mine spectacolul cel mai măreț Mi se părea că pluteam, la o mare înălțime, peste lumea minunată ce o văzusem la răsăritul soarelui de pe muntele Pilatus O mare întreagă de munți, cu valurile incremenite în formă de piscuri, se așterneau sub mine Văi de adincimi incomensurabile se afundaū între piapăstioasele lor înălțimi Vedeam sub mine lacuī ca niște ochiuri de apă, riuri ca dungī de matasă și înălțimea tot creștea mereū, mă urcam mai sus, tot mi sus, treceam de nourī, care, cind imi acopereau, cind imi descopereau incintătorul tabloū, dai și înfioătoarea prăpastie De-odată arca ce ne transporta se lovi de ceva, poate de-o planetă saū de vre-o stea, și începurăm a cădea cu o repejune din ce in ce iute, mai amețitoare Mergeam intiuū ca vîntul, apoi ca glonțul, în sfușit ca gindul. O strășnică

ciocnire, și mă tîzeuî diept în picioare, în mijlocul camerei Oblonul de la fereastra se desprinsese și, izbit de vînt, spărsese geamul și imprăstiasc faimăturuile pînă pe patul unde doimeam. Mă gîndiuî, de și tîzet în chip naprasnic, la fenomenul psihologic, nîcî astă-zî încă pe deplin explicat, al legăturcîi înapoi cu un lanț întieg de gînduri armonice, al celui adus încă în viața neconștință a somnului, pînă o puternică zguduire din afară.

Emoțiunea fusese așa de mare, că nu măi putui adormi, apoi era chiar ziua mare. Erau 6 oare. Avînd de gînd a vedea ghețarul Ronului și a măi întoarcer tot în aceea zî pînă la Goschenen, m-am sculat. Găsi pe căruțașul măi înhămînd calul. Puțin timp după aceea, urcam iarăși în pas între o cotitură de care îndată ce trecui, se desfașura înainte ochilor măi partea de deasupra a ghețarului, din care Ronul își iea obîșia. De la cotitură, apucărăm la vale spre a ne apropiia de un punct pe unde puteai să te coborî chiar pe ghețar. Acesta pare a fi o mare ce a înghețit în clipa celei măi strășnice a ei însurieri, atît e de colțoiată, de ruptă și de frămîntată a lui suprafață. Un Italian scobise în pîntecele unui urmeș dărab de ghiață, o peștere măestrită, de care ne apropiuăm pe o căiare stietăietă de o mulțime de pirăiașe provenite din topirea stratului de deasupra al ghețarului, atîns de razele soarelui. Mule de scurgeri se întinuesc toate la capătul lui de jos în una singură, care iea numele de Ron, și e menită a duce în caldul azur al Mediteranei, unda rece desprînsă din vîrfurile munților. Poate se va întieba cine va, că vata întielege ca ghețarul să deie naștere unui riu prin topirea lui dai iarna, cînd apa se solidifică, cum măi poate ea curge și hiăni întca lui? Raspunsul stă în o minunată chibzuire a naturei. Se știe anuine, că apa are cea măi mare densitate la 4° deasupra punctului ei de înghețare și că gheața se dilatează și este măi ușoară decît apa. De aici urmează, că apa, măi caldă decît ghiața, dai măi grea decît ea, cade la fund, iar ghiața, măi rece dai măi ușoară, se uică la suprafață. Apoi ghița sînd rău conducătoare de căldură, alcătuește ca o hamă pentru apa de desubt, nelăsându-o să se coboare temperatura și să înghețe și ea. De aceea, rîurile și în deobște apele măi întinse, în care răceala nu poate pătiunde și pînă

coastă, îngheață numai la suprafață, iar în lăuntrul lor rămân tot lichide. Dacă natura n-ar fi făcut excepție cu singură apă, la regula că toate corpurile se contractă la frig, viața întreagă a planetei noastre ar fi fost periclitată, apă ar fi înghețat în întregimea ei iarna, râurile n-ar mai fi curs, elementul lichid s-ar fi imputinat pe pământ: peștii n-ar mai fi putut trăi în fundul apelor, toate ființele ar fi fost lipsite de elementul neapărat al apei și existența animalelor și a vegetalelor ar fi fost pusă în cumpănă. Ce minunată prevedere a naturii, de a înfringe ea însăși legile ei—contractarea la frig—pentru a face cu putință înțelegerea vieții.

Când ne mai amintim de celălalt mare fenomen tot așa de minunat al armoniei între nutirea plintelor care înghit acidul carbonic și dau din ele oxigenul și respirația animalelor care înghit oxigenul și leapădă acidul carbonic, ne vine foarte greu de a primi teoria oarbei dezvoltării a puterilor naturii, și nu putem face altfel decât să admitem o finalitate în lume, o creațiune făcută de o mare inteligență care toate le-a făcut în chip înțelept spre a se ajuta și menținea viața pe pământ.

După o jumătate de oră de colorare a șoselei pe lină gheață de care te apropii prin partea lui mijlocie, la o cotitură se desfăcea de odată dintre munți marea lui faptură. Era un strat de gheață gros de vr-o 30 de metri deasupra pământului, pe o lățime de aproape un kilometru și o lungime de vr-o 5. Obârșia lui se ascundea în prisloapa adâncă formată de munții Gatterstock și Furca, și de acolo se cobora ca o limbă urieșă către valea care se prelungea departe sub noi, lăsând să se scurgă din vârful ei un puișuț ce nu era altceva decât fluviul Ron copil încă, barbat la Geneva, bătrân lângă Marsilia. Stăteam și mă gândeam cât timp trebuie oare valului ce se desfăcea din gheața, pentru a ajunge la marea către care pleca cu grabă și pare că cu plăcere. Poate că-l atâștea căldura Mediteranei, peste care trece așa de des fierbintele vânt al pustiului Șuea ei doară că unda lui va fi prinsă acolo de suflarea însătată a deșertului, spre a zbura iar cântă cerul cel înalt, spre a colinda iar văzduhul și a se duce să cadă cine știe unde, și apoi iar să se piardă în sinul mamei comune a tuturor râurilor—marea—. Dar u-

nele picături sunt nefelicite Pînse de ghețari și duse pînă tînuera lor în unele păiși umbrite, nici odată atinse de pîvirile soarelui, ele incremenesc acolo pe vecie și nu mai revăd nici oceanul cel vecinic mișcat, nici urcă în-a-poii treptele văzduhului Este nedreptate până și în natura neînsuflită!

Ghețarul are un aspect frămîntat, compus din blocuri adese ori urieșe de ghiață, rupte, slărămate, întoarse și răsucite în foamele cele mai strani, sub urieșa greutate ce-l coboară neconținut mai jos cătră vale, unde căldura mai mare îl topește și-l preface în apă Aritătea lui nu este albă, strălucitoare, ci necurățită adese-ori de lut ori de pămînt, rupt de el din frecarea lui de muchile stîncilor De vegetația mare nici vorba, ierburii însă de o nespusă fîmuseță cresc prin crăpăturile stîncilor ce-l mărginesc adese piciorul lor e udat de apa cea rece care le dă însă viața, în loc de a le omori

Mă coborîm, spre a vizita grota artificială de ghiață a Italianului, ce a găsit acest mijloc, spre a scoate ceva bani de la călătorii ce vin pînă acolo. După o ultimă — poate chiar în deplinul înțeles al cuvîntului, căci cine știe dacă voi mai revedea acele locuri — zic după o ultimă privire asupra măreței privileștii a ghețarului, mă urcăm înapoi în trăsura și, după ce ne întoarsetăm iarăși la otelul Furca, apucaim spre vale În mai puțin de 3 ore ajunserăm la Andermatt

Nu mă așteptam ca cele ce eram să văd aici, să întieacă în sălbătăcie măreață și în măreție sălbatecă urieșa natura pînă care trecusem, dar în Sviterra te poți aștepta în fie ce moment la surprinderi noue Cetisem anume în Baedeker — însă nu ca Englezul, cînd treceam chiar pînă acele minuni, ci înainte de a începe călătoria, măsură ce ar trebui îndeplinită de tot acel ce nu vrea să piardă timpul său să scape nevăzută o mulțime de lucruri interesante — cetisem zic, sfatul, că trebuie făcută pe jos călătoria de la Andermatt la Goschenen prin vestita vale a rîului Reuss ce hrănește lacul celor Patru Cantoane, întiind în el pe la Fluelen Valea aceasta e de o măreție nemaipomenită. Ingestată din ce în ce mai tare, între doi păreși urieși de o stîncă neagră și posomorită, în care soarele nu se vede de cît o oară sau două pe zi, ea pare a stînge în brațele ei vina

de apă ce se zbate și țîșnește furioasă, vroid să iasă din lumea întunecată către soare și lumină. Un vînt puternic stînit de curentul vijelios al apei, te împinge dîndărăt cînd cobori a ei cîlnă, sau te oprește pe loc cînd vrei să o urci. La un loc trebuie să treci o punte pentru că diumul se strămută pe ceea parte a riului „Mina la pâlărie“ îmi strigă carucierul care vinea după mine cu calul în pas, dar era prea tîrziu pâlăria mea zburase și, după ce se legănase cit-va timp în văzduh, ca și cum i-ar fi părut rău a părăsi țitva ce o umbrise atîta timp, își luă ca fulgerul zborul, către fundul adînc al văei în care fierbea clocotitoarea apă „Der Hutschelm“ adevă furul de pâlării își pusese industria lui în lucrare asupra unui nevinovat călător ce-i încăpuse în capcană. Până la Goschenen trebuie să merg cu capul gol, nu e vorba că mergem la umbră, ceea ce însă nu împiedeca pe turștii mai experienți ce mă întilneau în cale și care toți sau își țineau pâlăria cu mina sau le prinsese cu o panglică, să mă salute cu haz și să rîdă de mine.

Ajuns la Goschenen, vizitaiu până la sosirea trenului mai multe prăvălii cu colecții de pietre de munte, care de cale mai frumoase și mai stranii prin formele lor. Una mai ales nu-mi va eși nici odată din minte. Era un adevărat castel medieval cu turnuri și bastioane, alcătuit de natuiă din o stîncă de bazalt neagră și strălucitoare.

Interlaken

Unul din cele mai vestite centre de petrecere ale Svițetei este Interlaken. Pentru a ajunge aici din Lucerna, ieși calea ferată peste muntele Frunig, una din cele mai frumoase așternute pe înălțimi. Mai în tot timpul paicului, ai în stînga un munte icos, în al cărui stîncă a fost sapată calea, în dreapta o vale încîntătoare care se tot adîncește cu cit urci cu trenul cătî creasta muntelui, pentru a se urca apoi îndărăpt la nivelul ochilor, cu cit te cobori.

Interlaken este așezat între cele două lacuri, de Thun și de Brienz, așezare care i-a dat și numele, nici una din cele două ape nu se vede chiar din localitate, și numai

dacă te sui pe vre o înălțime, ai vederea cind pe una cind pe alta, cind chiar pe amindouă Renumele (el mare al Interlakenului) a venit mai ales de la muntele Jungfrau (Fecioara), care înalță statura lui acoperită de zăpadă din creștet aproape pînă la poale, drept în fața îngîmăduiei de otelului și vile ce alcătuiesc oiașelul

Mărituiesc însă că dimineața, cind deschizînd feieastră de la pansionul Beau-Site (ajunsesem sara), mi-am aruncat privirile asupra Fecioarei, frumuseța ei fu departe de a mă fermeca, după cum mă așteptam Albul cel nu prea curat al zăpezei ei face, în mijlocul verdeiului celui atît de puternic al munților și colnicilor ce-l precedează, un efect cam deprîmător apoi, lucru curios, de și nu e departe și are înălțimea uriașă de 4000 de metri, nu pare înaltă, nu domina restul naturii cu o impunătoare măreție, pare mai mult un fund de tablou, decît un element de căpîtenie al frumuseților locului

Care să fie pîcina acestei desiluziuni? Nu este alta decît împrejurarea că după cele citite și auzite despre minunele acestui colț de pămînt, mi-l închipuisem mai frumos de cum îl vedeam și ciocnirea între vederile minții și formele realității trebuia și provoace o nemulțămire estetice. Imi aminteam atunci de Englezul, cu care coborîsem de pe muntele Righi și care nu vroia să se uite la frumusețile naturii încunjuătoare, spunînd că gustă mai mult descoperirea lor în Biederker, decît în vederea formelor lor avea. Poate că avea dreptate mîntea noastră întrece adese-oară cu icoanele închipuirii, frumusețile firești și înti-adevăr pentru ce nu ar fi așa? Este nădăgduit, ca arta reproduce frumosul mai deplin de cum îl crează natura care nu pare a fi avut ca scop producerea formelor frumoase. Apoi dacă aceasta este adevărat pentru figura omenească, pentru ce nu și ai păstra valoarea și pentru formele naturii? La figuri, cu elementele date de natură: ochi, nas, gură, păr, forma feței, alcătuim tipuri de frumuseță, precum natura nu ni le poate oferi. Pentru ce a-decă nu am face tot ast-feliu cu munți păduri, apă, cer, noui, lună și soare? Dacă tăgăduim puțința minții omenești de a crea forme mai depline decît natura, atunci tăgăduim existența artei însăși, înti-u cit aceasta, dacă are o rațiune de a fi, e-te numai în superioritatea frumuseței for-

melor ei asupra celor ale naturei; de alt-felū, lipsită de viață, trebuie să-î rămână tot-dea una inferioară

Îmi explicasem întipărirea produsă de neprihănită Fecioaiă. Zugravul intern al conștiinței mele înghebase în mîntea mea, sub îmboldirea fantaziei, un tablou atît de fermecător al frumusețelor Interlakenului, în cît vederea realității se arăta mai pe jos de concepțiunea intelectuală, de aice decî desiluziunea și desîncîntarea !

Cu toate aceste este o margine în întrecerea naturei de cătră închipuirile inteligenței Aceasta din urmă nu poate crea nimic prin ea însăși, ci poate numai combina în modul cel mai variat și mai neașteptat, formele percepute din natură. Materialul decî cu care lucrează trebuie să fie dat de lumea din afară, cel mult poate mîntea să mărească și să micșureze, până la un punct peste care nu poate trece, dimensiunile formelor existente. Așa bună-oară pe cînd rațiunea ne spune că împărțirea unui corp poate fi dusă până la infinit, vederea acestei împărțiri cu ochiul intern al inteligenței, dă îndată de o limită peste care nu poate trece. Oîi de cite-ori ne-am închipui că se repetă împărțirea particulelor corpului, aceste vor pastra o mărime anumită, pe care cu toate sforțările inteligenței, nu vom ajunge a o mai putea micșura, căcî la fie-care tăietură din nou închipuită, va reapărea aceeași mărime ca ultima rostire a subîmpărțirei De asemenea și cu dimensiunile în mare După cele mai mari distanțe văzute, omul își face o închipuire a unei distanțe maxime, peste care nu poate trece, ori-cît s-ar opînti a-o face, și dacă vrea sa o lungască în mîntea prin partea ei dinainte, se scurtează din dărîpt De aceea bună-oară, de și putem avea ideia distanței a 1, 10, 100 de kilometri chiar, va fi peste putință a ne închipui în mîntea pe acea a 1000, 10,000 sau 100,000 ! Dacă avem în mîntea, văzută bună-oară de pe Domoglet, munte de lingă Mechadia, întinderea județului Mehedinți, va fi absolut cu neputință a ne închipui pe acea a României, cu atîta mai puțin a Franței, a Rusiei, a Europei Ideea acestor întinderi se poate căpăta numai pe cale rațională prin rostirea cifrelor, nu pe cale intuitivă, prin icoanele imaginației. De aceea bună-oară mîntea noastră, cu toate sforțările ei, nu va fi în stare a-și închipui un corp mai mare ca pămîntul, de oare-ce despre însuși volumul

acestui nu poate să-și facă nici cea mai mică idee. Distanțele ce ne despart de astre sunt văzute nesfârșit de mult mai mici de cît cum sunt într-adevăr. Cum am putea să ne închipuim o lume mai mai mare decît aceea ce ne încunjură, cînd infinitul ei ne zdrobește și ne reduce la nimic ? Se poate deci ca în sfera frumosului, mărginit tot-deauiu de raza vizuală, închipuirea să întreață natura, nici odată însă aceea a sublimului pe care infinitul îl pătrunde din toate părțile și nu poate permite slabei minți omenești o concepțiune superioară. De aceea bunăoară, de și închipuirea ce-mi făcusem despre frumusețile muntelui Jungfrau era mai pe sus de realitate, nici-odată n-ași fi putut ajunge cu simpla putere a închipuirii să-mi zugrăvesc un tablou așa de măreț, ca acel văzut de pe Rîghu său de pe Pilatus său acel al mării nesfârșite, vecinic legănate de jalnicul ei cînt.

Interlaken este însă și fără muntele ce, cu său fără diept, i-a făcut renumele, o localitate din cele mai plăcute pentru a pierde în ea două luni pe an. A le pierde? Ce iostire nepotrivită ! Dar cînd pierdem noi timpul cel atît de prețios al scurtei noastre vieți ? Fără îndoială că nu atunci, cînd, fărmecați de frumusețile naturei, gustăm într-adevăr fericirea de a trăi, atunci cînd fie-ce clipă trecută o regieți și pare c-a-i vra să se întoarcă iară ! Nu atunci cînd valul vieții umple până în gură albia în care curge. O nu ! atunci nu pierdem timpul, ci de sigur că-l pierdem și cu el și viața noastră, cînd luptăm cu greutatea ei, cînd simțim cum fie-ce ascuțit ne brăzdează sufletul, cum fie-ce cotitură ne face să ne cutremurăm de teama necunoscutului !

MEHADIA

I

În o zi din luna lui Cuptior mă urcai în trenul ce eia să plece din București cătă Virciorova După ce cornul șefului tîenului trimbiță răgușit de două ori, locomotiva-1 răspunse prin un șuerat scurt și ascuțit că e gata a se pune pe goană, și la al doile trimbițat, deslegîndu-1-se frinele, ea începu a sufla din greü, ca și cînd 1-ar fi trebuit opinteli deosebite pentru a pune în mișcările lungul șir de vagoane aninat de dînsa Rapejunea tîenului însă sporii pe nesimțite și în curînd el aleiga cu toată ruțeala, străbătînd întînsa cîmpie ce se așternela apusul Bucureștilor Concertul amețitor de vuete combinate ale deosebitelor elemente mișcătoare din care se alcătuește un tren, ajunsese în curînd la *fortissimo* Pe basul constant al duruîtului roatelor se auzea trăncăntul regulat al vagoanelor ce se legănau pe osule lor, iar deasupra, ca în chip de melodie, scrișutul încheiturilor zmuncite de răpejune, întovărășit din cînd în cînd de șueratul asuzitor al mașinei Trenul se legăna nesuferit, și această legănare însoțită de muzica de care am vorbit, și de o căldură de 36 de grade centigrade, mă făcea să plătesc dinain-

te cam scump, petrecerea pe care așteptam să o gust la băile de la Mehadia

Scosei capul pe fereastră spie a primi răcoreala vîntului, dar acesta era mai fierbinte decît aerul liniștit Monotonia cîmpeniei prin care treceam nu dădea apoi ochiului nici un soi de hrană, pretutîndei, încotro îmi îndreptam privirile, numai șes și iar șes, fără nici o pedică la întinderea vederei, decît oboseala însuși a organului ce o slujește, nici un arbor, nici o apă, o cîmpie aproape goală și pustie, lipsită și de sămănături, acoperită cu o iarbă așa de rară și de uscată ca rarii peri de pe tivva unui om chel. Din cînd în cînd vedeam pe drumul ce cotîgea pe lîngă calea ferată cite un car cu boi, minat de un țaran, cu pălăria cit o roată de haraba, instrument neaparat în aceste regiuni nemilostive, imboldindu-și vitele, care cădeau de căldură și oboseala sub arșița dogoritoare a soarelui. Sate mai nu se vedeau nici chiar în zarea cea mai îndepărtată, într-un cuvînt, călătoream prin un pustiu care de sigur nu se va fi deosebind mult de acele ale Arabiei.

De la un timp însă încep a se arăta cite o ridicătură, cite o urmă de pădure, seamă că ne apropiam de orașul Pitești, care fiind așăzat mai spre Nord, este incunjiat de ultimele ramificări ale Carpaților Munteniei.

La o stație de mai înainte se suise în vagon o damă tînără, elegantă și cu o figură din cele mai atrăgătoare. Era cam palidă și părea nu prea sănătoasă, din convorbirea ce avuse cu persoanele ce o însoțise pînă la gară, înțălese că mergea în Svițera, spie a petrece vara la Interlaken și de acolo peste iarnă era să treacă în Italia Schimbarâm cite-va vorbe, care, bine-înțăles, nu puteau începe decît cu căldura de care sufeream, cu lipsa de ploaie și cite-va observații asupra primejdiei în care s-ar afla recolta Doamna îmi spuse că pe moșia ei n-ai fi ploat de două luni, de unde înțălese că aveam a face cu o proprietăriță. De la ploaie și soare trecurăm la Svițera, unde tovărășița mea de dium fusese în mai multe rînduri, și aici, materia devenind mai bogată, mai scurtaim puțin din cale.

Neavînd ce face și sub înrîurirea căldurei amețitoare, cate desleagă cu încetul încoidarea gîndirei logice și

dă avînt zborului fantaziei, mîntea mea începuse să croască un roman întreg, acărui eroină era frumoasa visătoare ce amînea într-un colț al canapelei. Imi plăcea a crede că suferinți morale ștersese rumeneala de pe obiașii săi, că o iubire nenorocită apropiase de mormînt aceea frumoașă floare a pămîntului nostru, și că de aceea se ducea ea în Svițera și Italia pentru a căuta acolo alinarea suferințelor sale, care începuse a trece din suflet cătră inimă, din regiunea imaterială cătră aceea a corpului. Fînd-că un militar o însoțise pînă la gară, imi închipuiam că ea fusese logodnica unuia din braviî noștri ostași, acărur trupurî zac acuma în cîmpurile Bulgariei. De aci mîntea tot mai obosită zărea parcă bombardamentul Vidinului, în care cădea acel brav soldat, vuetul trenului se prefăcuse în bubuitul tunurilor, părea că eram și eu tunar și puneam ghiulele în gura tunurilor, comandat de un căpitan ce purta niște colosalî ochelarî albaștri. Mă turase somnul și viața neconștiută a sufletului, împrumutînd de la acea conștiută cite-va din gîndirile sale, le mîlănțuse după propria lor afinitate, fără a se ocupa de logica realității.

Redeșteptați prin oprirea trenului, ne puseserăm iar vorbă despre Svițera și despre frumusețile ei.

Trenul zbura în acest timp cătră marginile țării Elstrăbătea Oltenia, țară accidentată, care-mî amîntea Moldova, dealurî variate, unele goale, altele acoperite cu secerîșurî acum strînse în snopi, pe alocurea cu petici de pădure ce se arătau în depărtare ca niște umbre de noiî pe fața pămîntului, șesurî întinse, dar nu nemărginite, cutrierate de numeroase vite, finațe bogate cu iarba pînă în biuș, girle de apă și cite alte lucrurî felurite odihneau privirile obosite de monotonia cîmpiei muntene. Totuși mi se păru că pămîntul este în deobște mai pușin lucrat de cît la noi. Pare că era mai multă sîlbătăcie, mai mult loc sterp și neroditor. Și această observație fu adeverită mai în urmă prin convorbirea pe care o avuî cu persoane din Oltenia, care-mî spuseră că lipsa de brațe face de lucrarea pămîntului e mult mai pușin înguișită decît la noi în Moldova. Și cu toate aceste Oltenia este partea de țară în care populația sporește mai numeros, dar Oltenii în mare parte nu rămîn în țara lor, ei cutrieră toată Mun-

tena și-i întulnești în toate orașele, până la Brăila și cițiva au venit chiar până în Moldova, încit sporul de populație e absorbit de emigrațiune

Ajunsesem la Turnu-Severin, și de acolo începe valea cea răpede cătră cea de pe urmă stațiune a țării noastre, Virciorova. Calea ferată coboară aici o coastă lungită prin cotiturile pe care a fost silită a le face Clina *) e foarte prăvălită, ast-feliu că trenul merge în cea mai mare parte a parcurșului fără abuii, coborind numai cit prin propria lui greutate La părțile cele mai răpezi se strîng pedecile roșilor, așa că trenul lunecă ca o sanie, producînd un scîrțit nesuferit Răpejunea ameteitoare cu care coboară trenul, îți psoduce o impresiune de frică, care te cam împedecă de a te bucura de frumuseța priveliștei ce se desfășură pe valea Dunărei De la un timp, măreșul fluviu începe a se vede cînd la dreapta, cînd la stînga liniei, după întorsăturile coborîșului, cătră sfișitul văiei, tienul apucă direct spre Dunăre cu un zgomot asurzitor, produs de natura pămîntului petros pe care trece. El pare a vroi să se prăbușască în valuri, și nici o putere omenească nu samănă a împedeca această catastrofă, cînd de odată face o cotituiă și începe a alerga mai domol, reîntrat iarăși sub stăpînirea aburului, pe malurile fluviului care cușge în sens invers cu o liniștită măreție Peste cîte-va minute ești în Verciorova.

De aici înainte calea ferată cotișește pe lîngă Dunăre până la Orșova, unde se face revizia bagajelor și se arată pașpoartele Sălbătăcia diumului percurs de tren te lasă în uimire Mai tot timpul treci pe lăngă niște munți din o singură stîncă în care calea a fost crotită cu ajutorul dinamitei, și care a lăsat părăi uieși în partea ei dreaptă, pe cînd în stînga curșe Dunărea așa de aproape încit se vede une-orî umbra trenului fugînd pe valui.

Răpit de frumuseța acestei naturi, mă răzămasem pe fereastă gustînd, împreună cu farmecul priveliștei, și răcoreala înșerărei.

Peste pușin timp conductorul strigă Hercules-Furdo, numele unguresc al stațiunei Mehadia sau Băile lui Hercule

*) Pentru Romîni-Franceji, traducem acest cuvînt romînesc prin „pantă“

II

Cind coborîi treptele gării pentru a mă urca în tră-sua, ce trebuia să mă depună în trei-zeci de minute la băi, soarele se coborise după munți, care-l ascund aice mult mai de timpuriu ochilor omenești. Numai piscurile lor străluceau în lumina lui roșietică. De alt-felū, toată valea era înecată în o umbră cu atita mai adincă, cu cit era mai apropiată de fundul ei, și care devenea mai străvezie, cu cit se înălța. Părea că izvorește din pământ pentru a cuprinde cu încetul, munții întâi, apoi vâzduhul, locașul stelelor. Înainte de a pleca din gară, arunca o privire asupra clădirii sale, care este de un gust deosebit. Zidită în stil renaissance, cu un turn rotund la mijloc și încunjurată de ambele părți de niște mari verande acoperite de verdeată, ea are un aspect de tot romantic, care-ți lasă o întipărire plăcută și rivalizază, întiu cit poate să o facă o lucrare omenească, cu frumuseța naturei încunjurătoare.

De la gară până la băi, calea e încintătoare, croită prin o vale îngustă mărginită de ambele părți de munți înalți în formă conică, pare că ar fi niște uieșe moșinoae de cătuță. Mai toți sunt acoperiți cu păduri de fagi seculari, care ascund sălbătăcia tărâmului pe care cresc, sub mantia lor cea dulce. Numai cit pe unde calea a trebuit să spargă munții pentru a străbate înainte, se vede apărând la lumină stinca vie cu luciul ei galbăn, vrăstată cu negiu său 10ș, peste care se vede așternut un subțire strat de humus, în care se împlintă rădăcinile arborilor. În fiecare moment și se pare că se oprește calea înaintea unui munte urieș ce samănă a o închide, dar ea se încovoae ca un șerpe ocolind piedica și pătiunde prin gurile munților, tot mai departe cătă inima lor.

Ajungînd la un loc, vezi că valea se lăgește de odată, orizonul se întinde înălțîndu-se tot mai sus munții ce o mărginesc, puțin după aceea treci un frumos pod de fer atînat peste riul Cerna și întri în hotarele băilor. După ce lași în urmă un birt cîmpenesc, numit *Meyerhoff*, valea se îngustează din nou, de abia rămîne destul loc pentru a primi clădirile ce s-au ridicat aice, și în dosul

căroia se înalță niște pârți de munți așa de verticali, încît numai stîncă din care sunt alcătuiți poate să garanteze contra năruirii lor Această vale este stăbătută de pârîul Cerna, care și la Romani se numea Zerna, nume ce a fost adaptat de Slavoni la limba lor, însemnînd apa neagră, și într-adevăr culoarea valurilor sale e foarte închisă, de un verde aproape negru, provenit pe de o parte din pricina stîncilor negre ce-l presură patul, și de alta din aceea a reflexului vegetațiunii de un verde închis, ce se întinde pe tot parcursul ei Curgerea apei e foarte răpede, mai pretutîndene în formă de șivou, ce pe alocurea ia chiar forma unor mici cascade Vuetul ei asămănător aceluși produs de frunzele unei păduri mișcate de vînt dă viață acestei văi, chiar atunci cînd celelalte mișcări au adormit pe malurile sale Adîncimea apei e cu totul neregulată Sunt părți în care ea poate fi trecută în vad, fără a-ți uda piciorul nici până la genunchi și altele în care adîncimea ei se măsoară cu stînjnul, acolo unde valul ei umple vre-o ciăpătură a muntelui De ambele sale părți se înalță munți înalți, care întrec adeseori o mie de metri, ridicîndu-se pe alocurea drept în sus ca un pîete urieș, ce une ori chiar se pleacă asupra călătorului încît te cuprinde un soi de groază, cînd te uși la el Peatra acestor munți, în mare parte granit sau peatră văroasă, este însă foarte vîrtoasă și nu se cunoaște încă nici un caz de prăbușitură a munților încunjurați. Mai toți munții, afară de cîte-va piscuri de tot ripoase, sunt acoperiți cu păduri, mai în jos de fagi, mai cătră vîf de brazî

Vegetațiunea aceasta e de tot extraordinară și alcătuește unul din farmecele cele mai minunate ale acestei naturi sălbatice și tot-odată încîntătoare Păduri imense de albori urieși se întind pe niște prăpăstii, unde nici caprioarele nu și-ar putea pune piciorul, se înalță pe stînci, înfingînd rădăcinele lor în cele mai mici crăpături, pentru a trage de acolo hrana de care au nevoie. Adesa vezi un arbor plîntat drept deasupra unei stînci și rădăcinele sale încunjură stîncă în aer liber, pentru a se afunda sub dînsa în pămîntul hrănitor, încît te muș, cum a putut să încolțască sămința căzută pe stîncă pentru a da naștere vieței ce o ai înaintea ochilor Aurea vezi un arbor peste care s-a prăbușit o bucată de stîncă și pe care dînsul

a împedecat-o în căderea ei susținând-o ca un braț încovoat Colțul stinței e intrat în coaja arborelui care îngioșându-se a cuprins-o ca o falcă, infingînd în știrbăturile ei dinții ce i-a crescut în urme. În alt loc vezi cum un arbore, eșit din crăpătura unei stînci, a despîcat-o cu timpul în două, prin îngioșirea sa treptată în curgerea amlor, și acuma crește între două bucăți de peată care, dacă s-ar pune alătura, ar forma un tot perfect, atît de bine s-ar îmbuca una în alta, și cîte alte nenumărate forme de aceste, înaintea cărora remăi increment, admirînd puterea și nesfîrșita varietate a naturii

Lucrul destul de extraordinar pentru niște munți atît de păduroși, este că sunt mai cu totul lipsiți de apă, nu se întîlnesc decît foarte rar izvoare pe ei. Bogatele scurgei de ape minerale ce se află la rădăcina lor, par a fi absorbit toată apa de pe dinșii pentru a trimite în măriunțele pămîntului, de unde infierbîntată se întoarce înapoi clocotînd. Există numai un singur izvor mai mare pe muntele *Domogled*, de unde s-a adus în băi apa de băut.

Dinpotrivă, bogăția apelor minerale a acestui loc este extraordinară. Izvorul lui Ercule, feruginos, dă pe oară în timp de secetă până în cîtîmea colosală de 5000 de picioare cubice de apă și pe timp ploios, adesa până la 15000 *) Numai o mică parte a acestui izvor, ce esă din munte de grosimea unui om, se întrebunțează pentru băi, cea mai mare se perde în Cerna. Toate izvoarele celelalte, în număr de vr-o 8, sunt de asemenea foarte imbelșugate. Munții din care izvoresc aceste ape și care sunt așezați pe malul drept al Cernei, sunt cu toți potîncăliți de peștere său gaure, mai mult său mai puțin întinse, care de sigur provin toate din acțiunea subterană a aburului, și și-a deschis în timpuri prehistorice o cale prin corpul stinței, către lumea din afară. Izvorul lui Ercule înfătoșază încă în această privire fenomenele cele mai caracteristice. El esă din o peșteră, acărei întindere nu se poate socoti, fiind cu neputință de pătruns în ea, din cauza căldurei celei mari, produsă de apa ce curge prin ea (adeseori până la 50° Réaumur). În această peșteră se află un adevărat lac de apă minerală din care esă izvorul, și după cît s-a pu-

*) *Alexandru Popovici*, Băile lui Ercule, Pesta, 1872, p. 112

tut cerceta, întinderea acestui lac subteran pare a fi foarte mare Deasupra acestui lac, la înălțime de vr-o 300 de metri, sub piscul numit *Cioareci*, se vede eșind din crăpăturile stincilor sub boltele unor peșteri destul de mari, niște aburi ferbinți și se aude o clocotitură îndepărtată, ca acea a unei căldări.

Grota ce acopere lacul subteran a izvorului lui Er-
cule, fără indoială, curiozitatea cea mai însemnată a a-
cestor băi, s-a găsit de cuvântă a se astupa, zidindu-i-se
deschiderea, nu înțelegem în ce scop O idee despre cea
ce poate fi această grotă, o dată o altă grotă miniatură ce
se află la câți-va pași de izvorul numit Carol, lângă baia
lui Hercule Din o gaură scobită în munte se vede eșind
o vină îndestul de groasă de apă minerală caldă, plecân-
du-te în acea gaură, vezi în fundul ei deschizându-se o
peșteră îndestul de adâncă, care cupinde și ea un lac
subteran, ce dă naștere izvorului

Cea mai însemnată din peșterile scobite de aburi în
munți, este fără indoială cea numită a *bandiților* sau *tâl-
harilor*, ce se află puțin mai departe decit baia lui Er-
cule Această peșteră, la care te urci pe 130 de trepte, este
compusă din două despărțituri legate prin un gît Cea în-
tăi este mai mică, cea de-a doua, care are și o fereastră
naturală mare către valea Cernei prin care pătrunde lu-
mina, se înfundă întâi într-un salon mare rotund, boltit în
formă de cupolă, de o regularitate admirabilă Din el treci
prin o deschidere cam joasă, prin care e de nevoie să te
pleci pentru a pute pătrunde câtiă partea întunecoasă a
peșterei, unde trebuie aprinsă lumină Aici se întinde o vă-
găună ca de 60 de pași de lungă, care merge tot îngus-
tindu-se până la capătul ei Păreții sunt pretutinden aco-
periți cu umezeala, care depune rămășițe vâroase pe dîn-
șii formind un fel de stalactite aderente Despre această
grotă se spune că era în vremuri vechi sălășluința unor
hoți periculoși care prădau pe toți cei ce se ispiteau a veni
în aceste părți Cine știe, poate că aici erau adăpostiți
hoții acei ce au ucis pe Sergius Bassus decurionul muni-
cipiului Drobeta, de care se vorbește în o inscripție găsi-
tă la băile erculeene *)

*) Akner et Muller Rom Inschr in Dakien No 38, „Lucio
Iulio, Lucii filio, Sergio Basso decurioni municipii Drobetae quaes-

Ceva mai departe de peștera bandiților se văd, în păretele unei stînci două găuri foarte mari, acărora fund întunecos lasă a presupune o adîncime oare-care a peșterelor. Am vrut să mă urc la ele însoțit de un prieten. Dar după un suș cumpnit, în care ne acățam cu minile de crengi și de colțuri de stînci pentru a nu cădea, și care suș ținu mai bine de jumătate de oră, văzurăm că era peste putință de ajuns la ele, din cauza prăpastii peste care nu se putea trece.

Îndată după peștera bandiților dai de un pod care conduce peste Cerna, pe malul ei sting. La un loc se deschide o mică poiană, de unde privirea se întinde pe un amfiteatru de munți, de o priveliște impunătoare. Poiana se cheamă *Lvada lui Szechenyi*, și se află aici un mic but. Mai departe pe Cerna în sus dai de un al doilea pod, lângă care se află așa numita *Cascada*, o cădere de apă ceva mai mare ca de un metru și jumătate, care produce totuși un zgomot îndestul de mare. De la *Cascada* drumul închis pe partea dreaptă a râului, urmează numai pe cea stîngă până la un loc numit *Șapte izvoare*, unde se văd iarăși scurgeri de apă minerală caldă, eșind de astă dată din malul sting al Cernei. De la *Șapte izvoare*, suind Cerna tot în sus, se deschide o priveliște măreață către munții care umbresc izvoarele ei și care se pierd în ceața îndepărtării.

Pe toți acești munți care însoțesc cursul Cernei, se află în jurul băilor niște căiări șerpuitoare, care înlesnesc urcarea pe ei. Punctele care înfățișază o priveliște mai întinsă, sunt înzestrate cu chiosculi sau bănci de odihnă. Cel mai jos din aceste puncte de priveliște este așa numita *Schnellerhohe* la 120 de metri înălțime, din care se vede o panoramă admirabilă a întregilor băi și mai ales o vedere foarte frumoasă a salonului de cură și a patcului cu cele două țîșnitori de apă, care-l împodobesc. A doua înălțime, din care vederea e ceva mai întinsă este aceea de la *Coronni*. A treia mult mai înaltă, ca la 400 de metri, este aceea numită la *Cioareci* (deasupra peșterelor

tori, interfecto a latronibus, vixit annis XXX, Iulius Iulianus A. Bassius patri pmissimo et Iulius Valerianus frater, mortem eius consecutus facendum curaverunt“

unde fierb aburii) și de unde privirea se întinde de o parte spre vale, către satul *Picinișca* și gară, de alta spre susul riului până la Șapte izvoare Lanțul munților se desfășură în toată întinderea lui, înălțimile se măsoară una prin alta, multe piscuri care, de jos, îți păreau înalte se coboară, și altele nevăzute se înalță deasupra lor Priveliștea se schimbă atit de deplin, incit mai că-ți vine a crede că nu mai ești în sinul aceleiași natuiri Vuetul băilor produs de oameni, amorțește, numai vuetul râului mai pătrunde ca un ușor freamăt de pădure, cătiă urechea odihnită Din cind în cind, un sunet dulce taie liniștea atmosferei, acel al ornicului care numeră în vale oarele ce zboară cătiă nesfârșit Mai urcînd deasupra Cioarecilor încă vr-o jumătate de oară, dai de capătul cărării care se sfirșește pe un podiș cu privirea numai spre josul Cernei și de pe care se văd dealurile ce ascund curgea Dunărei

Dintre cărările ce s-aștein pe stînga riului cea mai înșămnată este cea care duce la *Cruce*, înălțime de vre o 700 de metri deasupra nivelului bailor Suișul e ceva mai răpede și cotiturile mai scute Se poate însă urca fără oboseală în două oare Cătiă partea superioară a muntelui căiaea este tăetă în stîncă prin dinamită și prevăzută cu un meterez de peatră, astfelu că astă-zi nu mai înfășoază nici o primejdie De la această înălțime, privirea se coboară drept în o înfundătură de peste 500 de metri, în care arborii cei mai înalți, apar numai cit ca niște fire de iarbă Înălțimea prăpăstioasă este în stare să producă amețeală chiar și în capetele cele mai solide Pe punctul culminant se vede înfiptă o mare cruce de lemn, acăreia origină este legată de următoarea întîmplare

„Pichetul de graniță se afla, cam pe la 1820, pe creasta munților ce se ridică de a stînga Cernei, și fiind-că în acele vremi exista încă organizația graniței militare, *) apoi Romîniî din satele învecinate făceau slujba păzei hotarului Doi tineri din *Picinișca* erau împreună cu alți tovarășî, pe munte, unde erau din cind în cind vizitați de prietenii lor Erau amîndoi logodiți cu două fete din același sat și așteptaû să li se schimbe rindul pentru a le

*) La 1872 granița militară din Banat fu încorporată în Ungaria în urma compromisului dualistic din 1866

lua de soțu. Până atuncî tinerele fete se urcau adese-orî pe munte, pentru a vede pe logodnicii lor și a le aduce cîte-ceva merinde Venise earna care în aceste părți este adese-orî îngrozitoare, cărări nu exista în acea vreme, încît trebuia să te urci pe munte de-adreptul peste rîpi și ponoaie, pe marginile prăpăsturilor, cu primejdia vieței. Înmoasele fete însă nu se temeau să înfiunte primejdia și, deși omătul era gros de peste un picior, tot se duceau din cînd în cînd să-și vada pe viitorii lor soți.

Intr-un rînd, fiind ele pe munte, se ridica un vînt ce începu a spulbera omătul de pe tîtva dealului Soldații le spuseă să nu se dea jos, căci se putea întîmpla să le apuce o furtună. Una din ele avea însă acasă o mamă bolnavă, pe care nu o putea lăsa peste noapte singură, îngrijită încă și de soarta fiicei sale. După prînz ele se sculară spre a se întoarce în sat. Logodnicii lor, văzînd că nu le pot reține, le lăsară. Vîntul se întărise și sufla mai puternic. Ele începuse coborișul, orbite de fulgii de omăt ce le împedea de a vede primejdioasa cale pe care înaintau. De odată vîntul se schimba în o furtună cumplită, valui de omăt le învăleau și acoperea în îngusta cărare pe care ele mergeau, le impingea fără voia lor înainte, încît e trebuia să se ție de colțurile stîncilor spre a nu fi răpite de fortună. Aceasta creștea însă necontentit, șuerînd și urlînd într-un mod îngrozitor. Apucate de spaimă, ele scoborau tot mai răpede prăpăstioasa cărare, cînd de odată la punctul cel mai primejdios, unde stă acum o cruce, și unde cărarea trecea îngustă numai de un pas între perețele unei stînci prerusă și prăpastia cea adîncă, fata care mergea înainte lunecă și, dînd un țipăt desperat, dispăru în spațiu. Cea care venea în urmă începu a plînge și a stînga pe iubita ieî prietină, dar ea nu mai respunse. Zdrobită de stînci, ea zăcea învălîtă de gulgul alb al omătului în fundul prăpăstiei. Furtuna se deslănțuise atît de cumplit, încît era peste putință nici de inaintat, nici de întors îndăpt. Biata fată, îngrozită de pozițiunea în care se afla, căută adăpostire sub o stîncă, unde se ghemui într-o înfundătură, așteptînd liniștirea vremii. Aice fu găsită moartă de frig, peste cîte-va zile. Spre amintirea celor două victime, locuitorii înălțară în acel loc crucea care e menită să păstreze amintirei pe cele două copile, moarte

pentru a-și îndeplini datoriile lor de logodnice și fice

Pretutîndene unde se poate scrie, pe coajele arborilor, pe spetezele băncilor, pe fețele netede ale stîncilor se văd o sumă nenumărată de nume însoțite de improvisațiuni în proză sau în versuri, din care unele au oare-care haz Așa cetii în chioscul de la Schneller-Hohe, următoarele versuri

De hatărul mătăluță
Suu această căruță

Z I

Aiurea pe o piatră se află

Aice s-au repaosat I Caraolan și soția sa E Caraolan
și fiii lor I V C și G Caraolan și nepotul seü M Caraolan

Un glumeț însemnă dedesupt .

«Să le fie țărina ușoară»

Nu m-am mirat puțin cînd văzuî, în chioscul de la Cioareci, însemnarea

«Ester Solymosi war hier 1882»

Această biată fată este victima ce a dat naștere faimosului proces de la Tisza Eszar !

Numele care se întînește mai des înscris în toate ungherele, este acel al lui

Ἰλιάς Ἀλέξανδρος Κεφαλληνίος

care poartă mai toate aceeași dată 13 Iunie 1882, încît acest coboritor a lui Themistocle pare a fi cutrierat în goană toți munțit, sau a fi avut aiupî.

Dapoi în peștera Bandiților, păreții îi sunt literalî coperiți de inscripțiuni dîntie care unele în susul bolței, încît nici nu te pricepi cum au putut să le scrie pe acolo, afară doară de s-au urcat unul pe umerii celuilalt, căci nu cred să fi urcat cu ei scări pentru a-și zugrăvi numele în acele cotloane *Ἰλιάς Ἀλέξανδρος* pretutîndene și-a scris numele cu tuș și cu un pamatuf gros, încît mi-l închipui gonind prin munți cu pămătuful înti-o mână și cu oală de negreală în cea-l-altă, pentru a aminti și pe stîncile Mehadiiei că există în lume Chefalonîți

— „Le nom des fous se trouvent partout“, zice Francezul

III

Cea mai frumoasă primblare ce o făcui însă în timpul sederei mele la băile de la Mehadia, a fost urcarea pe muntele cel mai înalt din spropierea lor, *Domogletul*. La început, cind auzii acest nume mi se păru că sună Damoscles și me miram ce caută sabia ce amenința pe tiranul din Siracuza în împrejurimile Mehadiei. Un locotenent român ce făcea parte din Institutul militar geografic, imi explică însă, că numele este slavon și insamună „privire acasă“, și într-adevăr că de pe Domoglet vezi casa ce ar fi în vale, ca și cind ai avea-o în palmă.

Așteptarăm mai multe zile pînă să ne putem urca pe munte, căci voeam să fim siguri pe o zi frumoasă, și pe munte ploaia vine une-orî cam cu nepusa în masă. Eram vre-o nouă persoane ce ne întovărășisem pentru a întreprinde această suare, societate poliglotă, compusă din Romîni, Nemți, Unguri, Slovaci și Cioați. Ceata era condusă de un căpitan Ungur, care fiind un mincău de frunte, fusese însărcinat cu îngrijirea de proviziuni pentru drum, lucru, pe care-l îndeplini spre mulțămirea tuturor. Luarăm cu noi și doi țărani romîni, care să ne slujească de călăuzi și să ne ducă merindele.

În ziua de 20 Iulie, la 7 oare de dimineață, toată compania noastră se întrunise la cafeneaua lui Otto, în fața statuei lui Ercules, patronul băilor, unde băurăm cîte o cafea și apoi apucarăm pe din dosul salonului de cură, pe la restaurantul evreesc, unde se poate minca și cușer și trif, și trecurăm păriul ce se coboară de pe Domoglet și din care am spus că se alimentează băile cu apa de bîut. În părău, mai multe femei spălau rufele și stînd cu picioarele în această apă cu totul răce, bătea cu maui în niște cămeși. Unul din noi le întrebă că nu le este frig să stea așa de dimineață cu picioarele goale în apa cea rece?

— „Ba ne e frig domnule, dar ne încălzește sărăcia“, răspunse una din ele.

Poporul e într-adevăr poet. El nu poate vorbi de cît în imagini.

Urcarăm la început îndestul de rute, în contra comandei căpitanului nostru, care necontenit striga: „lang-

sam!“ și peste o oară făcurăm primul popas, pentru a gusta niște pine și cite o bucată de săleam. Apoi apuca-
răm drumul către Cruce, pe unde te urci pe Domoglet. După o oară și jumătate eram la ea, de unde se întindea, sub noi, o privire încântătoare Soarele coborea necontent lumina sa pe munții din față, îngustînd tot mai mult latul biu de umbră ce înfășura hăile Pilcuri de neguri se împărsia sub razele sale, lăsînd să apară cite un arbor din mantia lor zdrenjuroasă. Puțin timp după aceea, toată valea era curată, aerul limpede și străveziu, în fundul prăpăstiei, ce se întinde sub ciuce, se vedeau așternute clădirile băilor ce păreau ca niște cutiuți de carton, oamenii sămănau a furnici, iar caii aveau mărimea șoarecilor,—o lume în miniatură. Toate înălțimele cele-l-alte precum Schneller-Hohe, Coronini, Ciocăieci, rămăseseră în jos și o linie orizontală dusă din ochiul nostru atingea culmea dealurilor de cea parte a Cernei

În liniștea cea deplină a muntelui se sură la noi două noate ușoare, era jumătatea ce suna la clopotul oinicului băilor Erau nouă și jumătate Căpitanul strigă „Auf!“ și caravana se puse în mișcare În loc însă de a sui mai departe, văzurăm că drumul apuca la vale, pîntre doi părăreți de stînci uriașe, coperite cu fagi. Intrasem în *Valea Jilărăului*, a căruia coborîreștinu aproape o oară pînă ce ajunserăm la *Fîntîna*, un izvor de apă foarte subțire, nu prea rece, și de un gust cam sălcîu Aici făcurăm al doile popas și tiebură după ordinul căpitanului nostru, care se vede că se urcase pe munte numai pentru a-și deschide pofta de mîncare, să ne supunem la a doua gustare, compusă din ciți-va puî fripși, brinză și cite-va gărăfi de vin, pe care-l indoirăm cu apă, spre a face economie

De la Fîntîna înainte, începe sușul propriu pe Domoglet, prin o pădure de fagi seculari de o nespusă fiu-museșă Ne opream adese-orî în drum, pentru a admira înălțimea și grosimea alborilor, din care pe unii nu-i putea cuprinde trei oameni, înălțîndu-se după calculele noastre la peste 40 de metri de trunchiu drept ca luminarea și de o grosime aproape egală cu cea de la rădăcină, după care se desfăcea sus în cite-va ramuri care ele singure ar fi putut alcătui niște arbori. Adese-orî întâlneam în cale cite un colos de aceste resturnat și sfărămat în mai multe

bucăți, efect al focului ceresc căzut pe capulsău, acuma zăcea în pulbere, prefăcîndu-se cu încetul iarăși în țărîna din care eșise. Din fie-care arbor se putea scoate cîte doi stinjenii de lemne, afară de valoarea însemnată ce ar fi avut-o trunchiurile întregi, dar toată această bogăție rămîne neexploatătă, din pricina lipsei unui drum practicabil cătră centiul pădureii. La dieapta drumului, se vîd pe alocuirea copacii de brad, din care cauză s'a dat acestei părți a muntelui numele de *Bîădetul Domogletului*. Partea din stînga cărării poartă numele de *Cracul Suscului*, avînd pe creștetul seii o poiana numită *Poiana Pogarului*.

După vre-o oară de suș, ajunserăm la *Poiana Ștrubelor*, de unde înainte cărarea poartă numele de *Drumul Mușuroanelor*, care se sfîrșește în Poiana cu acelaș nume. Aici ne aflam la o înălțime ceva mai mare decît la Cruce, (780 metri) și începe sușul mai rîpede cătră piscul Domogletului. Poteca este croită în șerpuire, avînd pe ea un strat de finzii uscate, de mai mulți ani, și pe care se calcă ca pe o sîltea. Ne apucarăm de prăvălit bolovanii în valea cea prăpăstioasă și-î auziam cum pîrnuă prin tufiș, pînă se opreaă de vre-un arbore mai mare.

Cu încetul vegetațiunea începea a se chinci, semn că ne apropiam de coama muntelui. În curînd străbătu o zare de lumină prin crengile arborilor din fața noastră „Iată vîrfurile,” strigarăm din toate pîițile, deși obosiți prin o suire de mai bine de cincii oare, îndoirăm puterile noastre, și nu trecu mult pînă ce văzurăm titva muntelui goală, purtînd pe dînsa numai cît o coamă de stînci. Iarba cea deasă și lucitoare, așternută pe un țărîm plin cu pete ascuțite, îngreuea însă sușul într-un chip neauzit, și adesa vedeaă pe vre-unul din noi prinzindu-se, bine înțales fără voie, cu minile de pămînt. Sub coroana cea de petre, se vedeaă unde și unde niște pîlcuții de fagi, de o creștere cu totul curioasă. De și foarte bătrîni, erau puțin înalți și toate crengile lor întoarse cîtiă mează-zii, iar fața dînspe noid absolut goală, încît se părea că un vînt luase pletele arborelui și le îndieptase cătră partea cîldurii.

Ne aflam aici la 1274 metri, înălțime cea mai mare din jurul băilor de la Mehadia. Fînd punctul cel mai înalt, se vedea în jurul lui în toate pîițile, încît ori-

zonul ce se deschidea înaintea noastră era cel mai întins

Cătră Sud-Vest se vedea Dunărea, eşind din strimtoarea de la Kazane, pîntre doi munţi ce din depărtaie mai păreau a se uni prin creştele lor Briul îndestul de lat al apei după ce schipeşte puţin la soare, se ascunde în dosul munţilor ce acopăr cursul său cătră Turnul-Severinului, care şi dinsul rămîne în dosul lor. Din josul acestui oraş, uriaşul balaur iarăşi desfaşură la soare solzii săi aurii, îmbrăţoşînd în incovăiturile sale judeţul Mehedinţilor, pînă ce se perde în ceaţa îndepărtărei Mare parte din acest judeţ se vede aşternut sub munte, acoperit de dealuri ce alternează cu văi şi şesuri, unele goale, îngălbenite de razele soarelui, altele acoperite cu dumbrăvi şi păduri Pe creasta dealurilor din această parte, se întinde graniţa romînă despre Banat, alcătuită în faţa Domogletului de piscurile *Prislopului*, *Cucoşului* şi *Rehelei* Graniţa romînă se întindea, în viemî mai vechi, mult mai aproape de Băile Erculeene, şi însuşi piscul pe care mă aflam aparţinea Munteniei care se întindea pînă la hotarul ei firesc, înul Cerna Dar Austria, care ştie să cucerească mai bine în timp de pace decît în război, încălca pe fie-ce an graniţele muntene, „plăntînd tot mai departe paşurile sale,“ expresiune oficială consacrată, sub care ea maschează despoierea vecinilor Ast-fel a făcut ea pretutîndea pe hotarele româneşti şi, neputînd să ne înghită deodată, se hotărîse să ne rupă cu bucăţica, pînă va ajunge mult dorita ei ţintă, atingerea cu Dunărea Propăşunea Romînilor, care se făcu cu toate uriaşele opinteli protivnice ale imperiului cu o sută de capete, puse însă sfîrşit acestui sistem, şi sunt cîţi-va ani chiar o comisiune numita de ambele state, căută să fixeze, odată pentru tot-deauna, adevărata lor graniţă Nu că doară sperăm a vîdea reintrînd în stăpînirea noastră cea ce lupul odată a înghiţit, dar cel puţin de acum înainte, să înceteze vecinica cotiopire la care am fost expuşi din partea hăpitoareî noastre vecine

Dacă însă, spre valea Dunărei, pămîntul se lasă în jos, el se urcă în forme înalte cătră Nord-Vest, unde se ridică munţi Banatului răsăritean, mărginiţi la orizon pînă piscul lor cel mai înalt *Sviniacea*, şi cătră Nord-Ost unde se înalţă piscurile ce se leagă cu munţi sudici ai

Transilvaniei prin piscul *Cornerevei*, renumit pentru brinzeturile sale

Aici în virful muntelui, ne hotărîm a face un popas mai lung și a ne întregi puterile, prin un prînz mai mănos. Puserăm să frigă carnea adusă cu noi, la un mare foc făcut din ciengî de fag, fin și iarbă muositoare, și pregătirăm o friptură tălhărească pusă pe un lung băț, pe care-l infîșerăm în pămînt și de pe care cine apuca mai nute desprîndea cite o bucată cu cuțitul, mîncînd-o aproape în acelaș mod ca și sălbaticii, fără uneltele civilizatoare ale unui prînz european. Trimiserăm pe unul din oameni în o vale îndepărtată după apă, și astfel stîmpătarăm și setea care de obicei este soția nedespărțită a foamei.

După prînz, făcurăm o siestă de vre-o două ore, la umbra tăgetului de sub piscul muntelui. Fiecare înțalese a petrece repaosul după felul său. Unul se culcă și adormi, alții se puseă într-un colț și tîcueră fîmpul în schimburi de vorbe. Un al treilea se lungi pe iarbă, cîntînd arii de dor. Eu ma răzămăii cu spata de un trunchi, și de acolo priveam spre țara mea, luîndu-mă pe gînduri.

Unde nu mă duseră aceste ? Părea că vedeam întregă istoria a neamului românesc, desfășurîndu-se pe acest colț de pămînt, nu istoria abstractă culeasă de prin cărți, ci vie și văzută, petrecîndu-se sub privirile mele. Vedeam întâi pe împăratul Traian tîcînd Dunărea pe colo, din dosul dealurilor ce acopăr Turnul-Severinului, și mîcînd cu trupele sale toate potecile, în care Dacia se apăra cu vitejia unor lei. În valea pe unde ne stăsem, se înălțau apoi construcțiunile romane, termele naturale ale băilor de la Mehadia, templele închinat zeului vindecării, lui Esculap, și lui Hercule, acel al puterii, vedeam parcă legiunile romane trecînd pe sub stîncile ce îngustează patul Dunărei la strîmtoarea Kazanelor, pe podul de lemn așezînd pe marginea fluviului, pentru a lărgi drumul săpînd în stîncă vie. Prin văile asternute în poalele munților, șerpuiău fiumoasele șosele romane pe care trecea cite o legiune cu buccinele în frunte, apoi deodată priveleştea aceasta marea și liniștită făcea loc sălbătăciei. Niște oameni zdrențuiți, pișavii și tîntorii înaintău ca tîlharii în timpul nopții și la umbra tufișelor, năpădînd în bogate case romane, pentru a prăda, jăfni și pune pe fugă pe

pacinicii locuitori ai țării. Unii din ei fugiau în țășuri trase de cai repezi, către Dunăre, pentru a scăpa dincolo de fluviu, iar cei mai mulți se urcau în goană, minind câte-va vite înaintea lor, pe piscul unde mă aflam eu, căutînd adăpost în sinul pădurilor, sau în vizuinile peșterilor, în contra năvălului necontent crescătoare. Apoi după acești barbari blonzi și nalți, veniau alții, cu capul patlat, ochii pieziși, nasul turtit, fălcile esite, spîni la față și biăzdați pe ea cu tăeturii felurite. Veniau ca potopul pe cai lor cei mici și iuți, dînd foc pădurilor și orașelor, și ne lăsînd în urma lor decît ruina și desnădăjduirea. Apoi trecură și aceștia, dar alte popoare veniau după ei, care de care mai hîde, care de care mai selbatice. Munții se acopereau cu încetul de Romani ce rîdicau aici colibă și se deprindeau a duce, prin gîturile lor, viața ciobănilui.

Cu încetul însă se potolea năvălirea, și Romani ce începeau a se cobori din cetățile naturale ale munților, apucau iarăș coarnele plugului și udau iarăș cu sudoarea lor brazdele pămîntului.

Radu-Negru, mai în colo spre răsărit, eșia parcă din o vale îngustă, cu un popoi întreg de oameni, coborînd către cîmpia ce se scaldă în Dunărea

Apoi luptele cu Turcii roșiau apele fluviului ce părea a curge pînă în maluri plin de singe omeneșc. Instușit cu încetul visorele ce căzuse asupra frumoasei țări se liniștea în văzduh, iar soarele, strălucînd iarăș pe bolta cerească, deschidea o eră de pace și de înflorire neamului nostru atît de încercat, grînele se coceau în liniște pe lanurile lor, sub căldura sa cea binefacătoare.

Mă gîndii însă că piciorul meu călca tot un pămînt românesc, că munții ce slujiseră de adăpost neamului meu în viemuri de restuște, n'ar trebui acuma să-l desbîne în bucăți. Și intî-adevăr, muntele putea fi o piedecă unuei numai atîta timp, cît împiejurările curat fizice hotărau soarta popoului nostru. Dar acum, cum mai putea el să se opună avîntului mînteii, nazuinței mînilor? De sigur că încoidarea puterilor necesare pentiu a prinde în un singur lanț viața noastră ca popor, nu este încă pe deplin coaptă, și că trebuie să așteptăm maturitatea rodului, pentru a-l culege. Atunci însă nimic în lume nu-l va mai pute opri, nici piscurile Carpaților, nici unelirile neamului străine.

La patru oare eram cu toții în picioare și, aruncînd o ultimă privire pe frumosul tablou, pe care poate nu era să-l mai revedem, întreprinsem coborîrea, apucînd cătră altă parte a muntelui, așa că după cum ne spuneau călăuzii, era să fim în vale pîntre satul Picinișca și Maierhoff

Coborișul era mai greu, căci nici o potecă nu era cîntă pe aice, pe unde de obicei muntele nu era umbat Iaiba alunecoasă de pe pisc ne strămuta adesa centul de greutate, încît iarăși trebuia să atingem pămîntul, însă acuma în loc de a-l îmbrătoșa cu peptul, îl îmbrătoșam cu spatele Vedem jos, sub noi, gîtul prin care trebuia să trecem, format de *Vîful Șormului* și *Colării* din care Germanii au făcut Koller, dînd astfel o aparență străină unui nume adevărat românesc Și cîte numiri vechi n-au îmbrăcat această mască, încît cînd studiezi o cartă așternută de străini despre Banat sau Transilvania, îți vine a crede că nomenclatura țării e într-adevăr germană sau maghiară, cînd este curat românească, și numai cit schimosită De sus, se vedea acel git îmbrăcat cu o pădure de fagi de un verde închis și așa de dulce la privire în cît îți părea că erai să treci prin o grădină umbroasă și plină de răcoare Nu presupuneam noi grozăviile ce le ascundea înșălătoarea strîmtoare, și de care erau să-și amintească mult timp picioarele noastre De la un timp iarba încetă și ne ciedeam mai siguri pe echilibrul nostru, cînd intraîm pe un soi de pat al unui șivoiu, format numai cit de bolovanii ce ne alunecau sub picioare Intrașem pe *Podina Alunului* în pădure, dar aceasta avea un aspect cu totul altul, decît cea prin care trecusem la suitul nostru Arborii mici și zgribuliți, frunzișul rar, cîngaiul neregulat, trunchiurile aspre și spinoase, apoi pretutîndene arbori și ramuri sfîlămate și imprăștiate în cale, ca și cînd ar fi trecut pe acolo o trombă care ar fi făcut val-virtej prin desîș Iși închipue cineva plăcerea de a cobori prin o asemenea vîgăună, sărînd de pe o peatră pentru a căde peste o cracă, încălecind un trunchiu pentru a pune piciorul pe un bolovan, ce apuca la vale de îndată ce se simția atins Cu toții blăstemam ideea ce o avusem de a schimba diumul cel atît de îndămănatîc al sușului pe acestalalt care nici macar ochiului nu-î dădea vie o

răsplată, pentru suferințele picioarelor. Dar aceasta era introducerea la o muncă mult mai cumplită ce ne aștepta în gâtul cel înșălător. Nici măcar mulțămirea de a dojeni pe călăuzi nu ne era învoită, căci ei, presupunând lucrul, o apucase înainte.

După o oară aproape de acest coboriș îndrăcit, intrăm în poeana *Pitei*, de unde înainte se întindea o vale liniștită și aproape orizontală, plină de arbori seculari, în care mai puturăm resufla, simțind în sârșit centrul de greutate al corpului revenit iarăși în pozițiunea lui normală, și ne mai fiind silii a-l mântine prin sforțări de acrobații. Această vale poartă numele de *Valea Feregarului*. După vre o jumătate de oară de pumblare, ajunserăm la un izvorăș unde ne puturăm uda puțin gitul, care începuse paică a se lipi de ceafa. Acest izvor se revărsă pe un loc ce nu permite o scursură a lui cătă vale și, după ce formează un soi de mlaștină glodoasă de o culoare neagră închisă, se pierde în pământ. În acest nămol ne arătară călăuzii noștri, ce ne așteptase la izvor, tăvălitura unei ursoaice, avea aproape un stinjen de lungime. Mulțămiram lui Dumnezeu că nu ne pusese față în față cu această mamă a pădurei, care poate fi foarte interesantă de văzut în menajerii, sau și mai sigur, împăiată în cabinetele de istoria naturală, dar nu în elementele, acasă la dînsa, în regiunea cioatelor și a bolovanilor !

Ajunserăm la o stină așezată lângă cale, niste cîni ne însoțeau de mult lătrîndu-ne din răspuțeri, gasuăm stîna nepăzită de nimene și vre-o două doniți cu lapte animate într'un par. Fîndcă setea infernală ce ne muncia fusese numai cît zădărită prin apa de la izvor, ne pusem s'o stingem inghitînd la stacane de lapte (luasem cu noi mai multe pahare). După ce furăm adăpați, ne gîndiam cum să respălăm noi această ospitalitate fără gazdă, cînd văzuăm venînd înspre noi un cioban tînăr și voinic urmat de toți căței lui, care încurajați prin prezența stăpînului, se încumătau mai să facă pe croitorii prin pantalonii noștri. După ce ne puturăm înțalege de lătatul cînilor, îi spuserăm despre darnicia cu care împăișsem noi laptele său, oferîndu-i mai mulți crucerii fiecare.

— Mulțămesc, răspuse el, dar nu-i de lipsă, că laptele ăla era pentru cîni.

Naivitatea complimentului bacului nostru ne făcu să zimbăm și, întrebându-l apoi cum hălăduiește cu urși prin pădure, ne spuse că „iaca și mai deunăzi ursoaica cea mare (care se tăvalise în nămol) îi *necase* o oae,“ arătînd cu mîna spre gâtul lui, spre a ilustra mai bine vorbele sale. Insemnăi această expresiune care îmi arăta că verbul latin *necare*, ce însemnă a ucide în orî-ce mod, păstrase încă acest înțeles general în gura poporului din Banat, și că numai cît în alte părți ale țării romine el s'au specializat pentru moartea prin apă.

Puțin mai la vale de stîna, intram pe un nou coborîș prin gîtul dintre vîrfurile Șoimului și Colării, pe care-l văzusem de sus sub un aspect așa de ademenitor. După cățî-va pași în jos începu pe ici colea câte un bolovan, însă nu de cei rotunzi ca acei cu care ne duceam de-a dura pe Podina Alunului, ci ascuțit ca niște așchii de cremene. Socoteam și speram că mai la vale calea va fi mai bătută, cînd deodată se făcu o deschizătură prin frunziș, și văgăuna în care ne coboriam se arătă în toată înspăimîntătoarea ei măreție. Măreț pe sus pe unde călătoreau ochii ce erau să transmită adînc întipărit în „lespezile inimii“ amintirea acestei frumuseți selbatice, înspăimîntător pentru picioare care erau să poarte poate tot atîta timp pe „lespezile tălpilor“ urmele infernului pe unde trebuia să trecem.

Pietrele cele ascuțite băteau patul văgăunei, trebuia numai decît să calci pe ele, tîndu-ți piciorul cînd într-o parte cînd în alta, crișnînd din dinți la fie-ce pas, cu atît mai mult că ochii, organul estetic *par excellence*, tot pe sus umbla, după lucruri frumoase, pe cînd realitatea cea mai simțitoare își bătea joc de picioarele noastre. Ah! ce fumos e? auzeai pe unul, al diacului diu! pe un al doile „Uitați-vă aice, e ceva colosal, neauzit.“ „Lasă naibe! tot, că m'am lovit la bătătură.“ Lupta cea mai ciincenă se încinsese între simțimintele impersonale și acel el conservățiunei, nu a speciei nici a individului, ci a bietelor picioare. Intrasem în *Valea Peșterii* și într-adevăr că e o peșteră, atîta numai că dinspre ceriu vine puțină lumină, prin stîncile ce nu sunt cu totul lipite. Adeseori eram nevoiți să ne ținem cu mîinile de o stîncă pentru a scobori niște trepte fără indoială croite de pe

timpul de pe cînd Sfîrîmă-Peatră și Strîmbă-Lemne hălăduiau prin lume

Valea Peșterei se lărgește într'un loc, formînd un fel de amfiteatru de stînci urieșe, drepte ca părății, în care vegetațiunea ce se înalță pe crestele lor reproduce sub forme și mai ciudate acea îmbinare între peatră și copac, pe care am observat-o în munții Mehădiei Ajuși aice, ni se păru că ne-am înfundat, cînd uitîndu-ne cu luare-amînte văzuiam înaintea noastră o lungă crăpătură în părătele din față, pe unde drumul coboria mai deparite Ajuși la gura acestei stîmtori ni se rîdică părăul în virful capului cînd măsurasăm cu ochii, pe unde trebuia să ne coborîm Să-și incipue cineva condițiunile descrise mai sus rîdicate la patrat, ba chiar la cub, coborîșul luănd aice o direcțiune aproape verticală Mi se păru că yăd scris cu litere de foc pe părătele stîncei prin care întiam, înscripțiua pe care Dante o văzu pe ușa iadului

Per me si va nella cita dolente
Per me si va nell' eterno dolor
Per me si va tra la perduta gente

Eram în Zgăul Prolazului Ce nume !

După două neterminabile oare în care numai nepuțința de a merge înapoi, ne împingea înainte, ajunserăm la o potecă mai puțin selbatica, și cuiînd după aceea intram în *Poiana Prolazului*, avînd înaintea noastră de cea parte a Cernei munții *Ticu* și *Geapîncea* care se întînd pe malul drept al rîului în fața restaurantului Maierhoff, de unde luarăm trăsuii pentru a ne întoarce în băi, căci ajunși aproape de casă, încordarea care ne susținuse până acuma făcuse loc unei descordări a puterilor noastre, care amenință să ne lase în drum

Eraū șapte oare și jumătate Excursiunea țînuse douăsprezece oare

IV

Așa este natura în această frumoasă țară ! Să trecem însă la elementul omenesc, așa cel puțin după cum el era reprezentat la băile lui Hercule în anul mîntuirii 1893. În deobște se pot deosebi trei răsîmpurî la băile de la

Mehadia Acel din Iunie vizitat de Evreii, din cauză că e mai eficient, în care timp restauratorul cușer din dosul salonului își freacă în fie-care dimineață minile de bucurie, căci îi merge bine Al doilea, răstimpul cel mai productiv și mai scump al băilor, acela în care năvălesc Rominii, care ține în Iulie și parte din August, înslirșit acel ungueresc care se întinde pînă în Septembrie, și în care se văd mai ales dregătorii mici de pînă comitatele învecinate, venind să-și curarisască reumatismele câștigate prin umezele cancelării Despărțirea între aceste restimpuri și felul de oameni ce le caracterizează, nu este însă absolută Sunt mai mulți magnați Unguri care cad împreună cu Rominii, în restimpul lui Iulie, și din cînd în cînd vezi pripășit cite un Evreu în acest anotimp, ca o fiară antediluviană în mijlocul unei lumi de altfel Dar acesta sigur că a fost reținut de gheșefuri, pentru a se întăria așa de mult, și a veni la băi, „in die theure Saison“ Deaceea se și grăbesc pe cît pot, făcînd cîte două, care și trei băi pe zi Mi s'a spus chiar că unui Evreu care venise în acest timp atît de nepotrivit, i s ar fi recomandat de doftor să facă 30 de băi El merse în cancelarie, luă deodată 30 de bilete și le făcu pe toate în 3 zile, cite 10 pe zi Apatra zi se duce la doftor și-î spuse că a terminat băile.

— „Dar ți-am spus să faci treizeci

— Apoi le-am făcut

— „Pe toate ?

— Pe toate În trei zile, cite zece pe zi

— „Și n'ai crăpat ?

După cum se vede, venitul principal al băilor vine de la Romini, care fiind și cam mină spartă, lasă cei mai mulți bani în ele Cu deosebire numeroși sunt Oltenii din Craiova, Tîrgul-Jiului, Turnu-Severin Această chentelă este deci foarte prețioasă pentru întreprinzătorul băilor, un Român, d-nul Tatarcă, care însă a trebuit să-și unguerească numele în Tartaczy, pentru a putea dobîndi arenda aceasta atît de folositoare Plătește pe an 47,000 de fiorini, pe care-î scoate aproape numai cît din taxa de cură care este de trei clase de 9 fiorini, de 6 fiorini și 3 fiorini, încît mai tot celalalt venit al băilor precum chiria odailor și cea a restaurațiilor, plata băilor etc, îi rămîn ca folos Se socotește aproape la 200,000 de franci câștigul netto

a d-lui Tatarczy pe an, și se spune că d-sa ar avea până acum o avere de 4,000,000 de franci. Toți țaranii cu care am stat de vorbă spun că e cel mai mare proprietar din Banat. O asemenea prosperare a unui Român este fără îndoielă îmbucurătoare, cu atât mai mult că d-sa se slujește mai ales de Romîni ca servitori la băi, care trăesc deci pe lângă dînsul. Codița animată la numele d-sale și-ar găsi deci o scuză binecuvîntată.

A propo de taxa băilor, d-nul M. proprietar mare din orașul B. din Moldova și membru al unei din vechile familii de boieri ai țării, pentru a nu plăti taxă decît minimumul de 3 florini, declară că ar fi un mic precupeț din Moldova. Care însă fu mirarea și desamăgirea d-sale, cînd peste cîteva zile se văzu trecut în lista vizitatorilor „Heir G. M. kleiner Kramer aus der Moldau.“ Se înțelege că cunoscuții săi i-au făcut zile fripte.

Nu putem vorbi tot în felul avantajos în care am făcut-o despre d. Tatarczy și despre d. Prepeliczai, citește Prepelică, polițaiul său cum se zice pe acolo, inspectorul băilor, un Român renegat din cei mai periculoși. Acest domn părea a și face o plăcere de a sîcîi pe Romîni în toate felurile, de a-i nemulțami pe fie-care zi, făcînd apoi la timpul cuvîncios retragerile necesare, pentru a nu cădea în răspundere, mai ales că d-nul Tatarczy are interesul cel mai văzut de a cultiva bănoasa clientelă a Romînilor. De aici provine o vecinică neînțelegere între antreprenor și inspector. Dar sa ilustrăm prin cîteva exemple năzburile d-lui inspector.

Mai mulți tineri Romîni se puseseră într-o sală în salonul de cură să joace *préférence* pe bani, după cum se face de obicei. Deodată se trezesc cu doi jandarmi de-ai d-lui Prepeliczai, care le confiscă atât banii cît și *instrumentul* delictului, cărțile, sub pretext că jocurile de hazard ar fi oprite. Numai cît amenințarea jăfuiților de a se tîngu la Pesta, facu pe d-nul inspector a le restitui banii. Alții însă o pățiră mai rău. D-na G., care este o vizitatoare obicinuită a băilor de la Mehadia, spusese kellerilor de la salon să-i rezerve o masă în fie-care sală pentru dînsa și familia ei. Venind într-una din sări găsi masa ocupată de cîțiva niște ofițeri Unguri, cărora le spuse că masa ar fi rezervată pentru d-sa. Ofițerii se întoarseră

cu spetele, resucindu-și mustețele. Intervenî fiul doamnei G care chemă pe kelner și-l muștră pentru că, cu tot bacșisul cel gros pe care-l primia în fie-care sară, nu îngrșise a rezerva masa, după cum fusese ordonat. Kelnerul se jăluu inspectorului, că d-nul G îl atacase în *onoarea* lui, și a doua zi sosi pe neașteptate un judecător *ambulant*, cu condeiul după ureche, și călămărea la birou, care judecînd cazul, aplică d-nei G o amendă de 150 fiolii, fără apel sau recurs. O companie de Romîni se dusesse să viziteze satul *Picinișca*, locuit de Romîni, ca toate satele din Banat fiind Duminică, țărani erau la circumșă unde bea și cîntău. Vizitatorii poftiră să facă o horă și de sirg Romîni, chemînd fetele din sat, se prinseră la joc. După hora, fuă rugați să joace un *de brău*, dar fiindcă nu-l juca după toate regulele, apoi doftorul G. din Biăla pînse fruntea jocului și începu să învirtească figurile cu un foc și un avînt nemaipomenit, însoțind jocul său cu chiuturi caracteristice, precum

Așa joacă pe la noi
Si 'nainte și 'napoi !

saă

Bine calcă fetele,
Mai bine nevestele

și învirtea jocul cînd încolăcîndu-l ca un șerpe ce s'ar stînge gramada, apoi iarăși desfacîndu-l în toată lungimea lui, cînd trecînd cu sînul întreg pe sub brațele a doi jucători și apucînd îndărăt, încît ceilalți se întorcea pe dos, jucînd spate la spate. Romîni toți, vîzîndu-l așa de ghibaciă, se întreceau care de care, pămîntul răsuna de tropotele călcăilor, văzduhul de chiote, cu toții rîdeau împrejur și era o veselie nespūsă. După horă, vizitatorii cînstira pe flăcăi cu cîte un pahar de vin, cumpărată fetelor și copiloi miște figurî de tuită dulce de la un neguțitor ce se află acolo, se închinară sănătăți între care una rostită de un tînăr flăcău din sat „Să trăiască Romîni din București,” și apoi se despărțiră.

Adoua zi de dimineață doftorul care condusesse danțul fu chemat la cancelaria inspectorului, și d. Prepelicrăi îndată ce-l văzu îi adiesă cuvintele următoare, afectînd un accent unguresc foarte pronunțat

— „Domnule, aflat-am că d-voastră v-ați încumătat ei a turbura liniștea în acest sfânt stat al coroanei ungurești!

La această întrebare făcută doctorului care abia intrase, acesta întimpină mai întâi

— Vă rog, cu cine am cinste?

— „Cu Prepeliczai, inspectorul băilor.

— Imi pare bine de cunoștință, eu sunt doftorul G din Brăila

Și vazind că d-nspector, nici după prezentare, nu-l poftea să șadă, apropie singur un scaun și se așeză pe el în postura unui om ce via să asculte

— Ziceați d-nule?

— Ziceam că d-voastră și cu alți cónsoțți ați încercat ei a turbura liniștea statului unguresc, făcind manifestăciuni politice în sat la Picinișca

— D-nule inspector am mîncat acolo niște biinză cu mămăligă și am băut cite un păhai de vin

— „D-nule! nu e vorba de aceasta

— Am jucat încă hora și de brău

D-nul Perpeliczai stătu puțin la giuduri și apoi respunse:

— „Și numai atîta ați făcut? Nu s-a strigat acolo să trăiască Românii din Búcarești

— Și cum, d-voastră ați voi ca noi să nu trăim, cum, traiul nostru vă este ceva neplacut, despre care n-ați dori să auziți urări de prelungire? Apoi d-nule, noi dacă venim la băile domnului voastre este tocmai spre a prelungi acest traiu, și domnule voastre cînd ne primiți aici, este că consimțiți la această dorință a noastră. Cred deci că dacă Românii din Picinișca au rostit cuvintele „trăiasca Romîni din Búcarești,“ ei n'au făcut decît a da pe față simțimintele pe care fie-care din d-voastre le aveți pentru noi, oaspeții acestor băi

D-nul Perpeliczai nu se putu împedeca de a surîde, se pîfăcu că dă mai multe ordine pe la subalternii săi, pentru a face să treacă timpul, eși din cameră de vr'o două ori și, cînd se așeză înapoi în fața doftorului, se făcu a fi uitat cu totul motivul pentru care îl chemase la cancelarie, și începu a vorbi de vremea bună și de vremea rea, se informă despre starea recoltei și alte lucruri de

aceste La sfîșit dădu mîna doftorului, rugîndu-l să nu spună la nimeni despre această întîlnire. Doftorul însă făcu ca moș Nichifor Coțcarul, se resuflă cătră unul și altul, și aceștia iarăș se resuflară cătră alții, pînă ce luciul ajunsese aice unde-l vedejî scris.

Nu numai d-nul Prepeliczai, ci în genere Ungurii de la Mehadia erau puțin politicoși față cu Romînii. Așa de exemplr în salon, la întînirile de sară, Ungurii făceau societate a parte, tineri și dame, fără a se amesteca cu Romînii. Aceasta însă nu era decît foarte firesc, întîn cît prieten cu de-a sila nu poți face pe nimene. Dai Ungurii formaî un cerc a parte, așa că toți cavalerii d-nialoi întorceau spatele la restul sălcii, unde se țineau damele romine. Mi se pare că nici într-o grădină publică n-ar fi cuvincios a se întoarce canapele cu dosul la public și a prezenta acestuia cefile în loc de fețe, dar încă întî-un bal? Romînii, văzîndu-se așa de grav insultați în persoana femeilor lor, declarară d-lui Tatarczy că, dacă i u s-ar pune un capăt acestei necuvînți, s-ar vedea silji a păriasi cu toți băile. D-nu Tatarczy făcu presiuni asupra d lui Prepeliczai, care înștință pe Unguri că de acum înainte să aibă în salon o putare mai cuvincioasă. Astfelu poliția fu nevoită să arăte regulile cele mai elementare ale politeței, și încă cui? tinerilor eleganți, h gh-lîfului unguiesc din Mehadia!

Toate aceste scene aveaî de izvor una și aceeași cauză, ura Ungurilor în contra Romînilor, respătită bine înțeles cu acelaș simțimint din partea acestora. Cit timp stătui în Mehadia, mi se povestuiă mai multe alte întimplăii caracteristice, care arată, ca simptomele unei boli, patriotismul la care a ajuns această stare de încordare. Așa d-nu Klein din Viena, doctor în filosofie și profesor care are meritul de a fi și filo-român, și a se ocupa cu antichitățile Romanilor, venise pe la Grădiștea, pentru a face o excursiune arheologică. Văzîndu-l poliția ungurească că tot e în conferință cu țaranii români, puseră mîna pe el și-l aduseră la Caransebeș, unde după ce l ținură acolo vre-o săptămînă, îl eliberară, recunoscîndu-se că nu era un emisai daco-roman. În Tușnad, un băcan romîn pusese pe băcănii sa o tablă românească, pentiu a atrage clientela Romînilor ce sunt în mare majoritate la toate băile un-

gurești De îndată ce poliția zău lucrul, ȳdonă să dea jos tabla Băcanul puse o alta ungurească și românească, 1 se impuse numai decit să o scoată și pe aceea Băcanul atunci închise prăvălia lui și se duse acure.

Croașu însă s-au însărcinat să răzbune pe băcanul din Tușnad Știe toată lumea ce s-a întâmplat cu însemnele statului maghiar în Agram și în alte sate și orase crioate, și cum Ungurii au fost nevoiți să cerșătorească la Viena ajutorul împăiașiei, pentru a menține vaza statului lor

Impunerea firei ungurești tuturilor celor ce calcă pe pământul unguresc, se putea videa mai ales în o împrejurare. În fie-care zi lăsată de Dumnezeu, dimineața cit și sara, muzica băilor trebuia să înceapă numai decit și-riul arilor ce cînta, prin aceeași litanie ungurească, iar balul se deschidea în fie-care sară prin ciardaș Aceasta repețire necontenită a aceleiași bucași era ceva plicticos, în gradul extrem Chiar Ungurii se săturase de ciardașul lor, pe care-l lăsau să tieacă, fără a-l mai juca. Dar și ce muzică ciudată! Acordurile ei dau ideea gemetului unei furtuni, dar nu în felul acela în care e imitat acest fenomen natural în simfonia pastorală de Beethoven sau în Oceanul lui Rubinstein, unde accentele naturei sunt ridicate la forme înalte, prin intervenirea artei Se vede din contra tendința de a se ținea de imitarea slugarnică a naturei, cea ce nu poate produce un efect fumos, căci natura are tocmai în neregula ei un farmec pe care arta, ce-î astrînsă la niște reguli fixe și neschimbate, nu-l poate nici-odată ajunge Apoi caracterul cel eșit din sărite al Ungurilor, se oglîndește foarte bine în muzica lor După trăganirile lungi și melancolice ale unei psalmodii apioape orientale, pornește deodată și fără nici o tranzițiune un *prestissimo* atît de furios încit ținerea măsura devine cu neputință și muzica degenerază în o bolmojală neînțeleasă După această goană nebună a instrumentelor anul după altul, deodată iarăș măsura pare a se opri în loc, pentru a reincepe jalnica sa ținguire, imitată după vîntului și urlete de fiare Și să se observe, chiar suprema expresiune a muzicei ungurești în producțiunile lui Liszt Aceleiași caractere o însămnă și pe dînsa, aceleiași contraste, aceeași pornire tulbată a execuțiunii care face să ples-

nească coardele, să se rupă arcușele sub furia ce trebuie să apuce pe executant, pentru a recădea în niște accente atît de slabe și de încete, încît nici nu le mai auzi.

Cît despre vestitul ciardaș, nu vorbim ca muzică, căci aceasta are toate caracterele amintite de noi mai sus, ci ca danș, noi credem că nu se poate să existe un danș mai puțin decent. Mișcările făcute atît de femei cît și de bărbat sunt de un caracter cu totul nereținut. În părțile sale lente, atunci cînd bărbatul joacă împreună cu femeea, ei par a se gîdîli unul pe altul subsușară și a țupăi în sus sub impresiunea reacțiunii nervoase.

Dar să ne întoarcem de la aceste reflexiuni, la alte motive mai hazlii, ce ne le procură tot amintirea vieței petecute la băi.

Intr-o zi mergeam cu o societate de dame și de bărbați să mîncăm la Maierhoff, pe partea dreaptă a Cernei. Cînd trecusăm abia de fantăna lui Iosif, auzirăm o păratură printre arbori și văzurăm pe un om cu capul gol și cu chica topor, cu ochii holbați ca și cînd i-ar eși din cap, coborînd muntele la vale deadreptul peste stînci, cu răpejunea unui bolovan prăbușit, trecînd printre crengi, cu pericolul de a-și lăsa ochii aninați de ascuțișurile lor și ținînd în mîna dreaptă jumătate dintr-o canapea, pe care o aruncă în Cerna, peste capetele noastre. Apoi trecu ca un turbat pe lângă noi (cucoanele de spaimă o rupseră la fugă) aruncîndu-ne numai cuvintele

— „D-na M și-a uitat evantaulul Coronin!

Ne uitărăm unul la altul, spunînd cu jale

— „E nebun sârmanul !

— „Ba nu, întîmpină unul din societate E Glycerinus, fiul farmacistului de aici, cel mai strașnic „cavaler servanț“ ce a văzut lumea vie-odată. Pentru dame e în stare să facă oi și ce stă în puterea unui om. Vedeti-l așa cum e, a venit de la Pesta la Mehadia în 10 zile pe jos, pentru că o damă de acolo îi spusese că ar zice bravo unui om ce ar fi în stare să facă o asemenea călătorie. Și se întoarse de la Mehadia la Pesta înapoi, numai pentru a auzi acel bravo triumfător resunînd de pe două buze, care nici nu știu măcar de vor fi fost rumene. Mai dăunăzi era pe o parte a Cernei și pe de alta o societate de dame, Glycerinus avea la nastur o frumoasă roză și o damă

îi iăcni din cea parte. „Ce frumoasă floare ai Cînd ai fi cu noi, ți-aș cere-o să mi-o dai“ Nicî nu terminase exprimarea acestei dorinți, și Glycerinus sărea Cerna de pe stîncă pe stîncă Ajuns la partea cea mai lată a acestui pod improvizat de natură, bietul Glycerinus cu toată urîșa sa săritură, lunecă cu piciorul și intră cu jumătate trup în baltă, se acăță însă cu o putere de urieș de o creangă ce atirna în apă și în o clipă depunea, murat ca un șoarece, roza în mînile doamnei ce trebuie să numere ea însăși mai bine de 40 de roze Dar Glycerinus are un principiu El se devotează sexului, nu reprezentanților săi, el se jertfește pentru specie, nu pentru indivizi

Ascultarăm aceste destăinuii asupra d-lui Glycerinus, cum îi spunea unul dintre noi, cea ce pentru un spîțer nu era un nume de tot nepotrivit, cînd deodată îl văzurăm gonind în fuga cailor într-o bujă, de cea parte a Cernei Nu înțălegeam pe unde avea să treacă eioul nostru cu birja, pentru a se urca pe înălțimile de la Coronini, cînd deodată îl văzurăm că face din trăsura o colosală săritură de cel puțin un stîngen și jumătate, și cade în brînci drept pe podul ce leagă aici ambele maluri ale Cernei, țînind în mîna sa evantailul ca o spadă triumfătoare și sculindu-se repede (cucoanele iarăș se ascunsese în huciu), ne aruncă cuvintele

— „Sunt 9 minute, am promis în 12

Și apucă o goană îndiăcită printre copaci, pe un suiș drept aproape ca un părete, cătră Coronini.

— Dumnezeu cu dînsul, spuseră cucoanele cînd le ajunserăm iarăș

Acest domn, Glycerinus, părea a posede mai multe ființi Altfel, cu greu îți puteai explica cum de era acum la Maierhoff și peste un sferit de oară făcea o partidă de popici tocmai la Livada lui Szechenvi, mai în acelaș moment mîncea unt cu ridichi la Coronini și, peste o oară, coboria diumul de la Cruce, toate, bine înțeles, numai cît în societatea sexului frumos, fără a pune în socoteală cît dănțuia noaptea pînă pe la două oare neînterupt

Îl întrebărăm într-o zi, cînd n-avea scripți la picioare, cum poate duce o asemenea viață, și el ne dădu un răspuns scurt, dar care conținea o întregă filosofie.

— „Nu mă voi odihni îndestul în moment ?

Imi mai aduc aminte și de un Francez, care avea pasiunea de a moraliza animalele. Pedepsise o pisică zece zile, cu piedici la picioare, pentru că-i mincase brinza de pe-o pohtă. Ciniī lui erau, după cum spunea el, modele de cumiție. Lucru mai curios însă era, că el aplica principiile sale moralizatoare și la animalele sălbatice. Așa într-o zi el prindea cu undița pește din Ceina și construise, pe malurile ei, un mic havuz cu pietre, în care punea peștele prins. Un șerpe, simțind provizia adunată chiar la nasul său, întinse capul din tufiș și începu a apuca cite un pește, în măsura în care Francezul îi prindea și-i arunca în heleșteu. Când se sculă Francezul și voi să-și strîngă peștele proaspăt spre a-l duce acasă, nu găsi decît serpele care, de mult ce mincase, adoormise cu capul lingă baltă. Sărmanul șerpe! Cite marturizări nu i-a impus Francezul nostru. Și după ce l-a moralizat bine, i-a dat drumul în locul unde-l prinsese, și s-a pus iarăși la prins pește, pentru a vedea dacă șerpele va îndrăzni din nou să vină să i-l mănince.

Și acesta era, în felul lui, un al doilea Glycerinus. D-apoi Italianul acela care pretindea că doftorul i-a recomandat să strănute des în bae, pentru a-și drege glasul său de bariton ce amenința să coboare în basso profundo, cei 5 șchiopi, care aveau mania a se primbla totdeauna în tovărășie, încit cele cinci nenorociri ale lor, combinate împreună produceau un efect din cele mai comice, în loc de mila pe care ți-o insufla fie-care în parte, elegantul Bucureștean pronumit de toată lumea cucoana Pipița Chichiută ? și cite alte tipuri, care de care mai cu haz !

Foarte nostime erau și schimbările de înțales ce le provoca dialectul local, care deși perfect asemănător în toime cu acel din România, totuș prezintă în vocabular oare-care deosebiri.

Așa *odaea* se numește în decomun *sobă*, deși se cunoaște și cuvîntul *odae*.

Cînd ajunsei la băi, camera mea nu era gata și trebuī să aștept cît-va timp în cancelarie. Peste o jumătate de oră, întră o slujnică unde stăteam eu și-mi spuse că soba era gata, puteam să intru în ea. Mă uităi la dînsa, aveau oare de gînd să mă prăjască ? Rideam tot-deauna cînd mi se jăluia prîstava otelului că are multe sobe pe

zi de griji! Intr-o zi se sfădise un boer cu o cucoană ce era alături de odăea mea „A tunat în sobă la d-nialor astă noapte“, îmi spuse pristava, ceea ce însemnă că se certase bărbatul cu femeia

V

În ziua de 10 August părăsii Mehadia, hotărîndu-mă însă a mă întoarce pe altă cale, decît pe cea pe care venisem, și anume pe apă, mergînd cu vaporul pe Dunărea de la Orșova pînă la Brăila. Pentru a cunoaște locurile, făcui drumul de la băi la Orșova în trăsura, cale mai bine de două oare Soșeaua, destul de bună, șerpuește între munți ca și cea ce conduce de la Gară la Băi, însă valea e mai largă. Printre piscurile sau lanțurile de munți pe lingă care trecui, amintesc cîte-va nume caracteristice: *Clopolea*, *Susuminul*, *Stoghirul*, *Crobănița*, *Erdăștata*, *Hotarul la Bărza*, *Lunca Lușita*. Iar satele prin care trecurăm se cheamă *Toplețul*, *Coramnicul*, *Tufaniș* și *Iupance*, după care ajunși la Orșova saă, cum îi zic Romîni, Rușava

Aici aștepta un vapor mic, cu fundul lat, pentru a ne trece prin răpezișurile Porților de Fer, și apoi a schimba călătorii pe un altul la Turnu-Severin. De la Orșova la Turnu-Severin, mergî ceva mai mult de o oară, trecînd mai întîiu printre niște munți înșirați de ambele părți ale fluviului, și care au forma comică pe care am observat-o la acei ce duc de la Gară la Băile lui Hercule, însă mult mai nalți. Ei sunt îmbrăcați în partea lor superioară cu păduri și tufăriș, lăsînd în cea de jos să iasă la lumină stinca goală care-i alcătuește, și prin care am văzut că e săpată calea ferată. Aspectul fluviului e măreț, el curge adese-orî cu mare răpejune, facînd spume pe acolo unde valul saă e tăiat de stincile de sub ape, și ducîndu-și undele cu un zgomot destul de puternic, care contrastează minunat cu liniștita lui curgere de mai la vale.

De la *Kladova*, mic orașel așezat pe malul sârbesc, care are în fața sa satul romînesc *Schelea Kladovei*, încep malurile Dunărei a se coborî tot mai jos, pînă ce nu mai înfătoșază decît niște ridicături neînsemnate. Pe una din aceste se află așternut orașul *Turnu-Severinului*. De aici înainte, malul romînesc se arată tot în această formă de

rîdicături, care însă îndeobște rămîn mai departe înăuntrul uscatului, pe cînd coasta adăpată de fluviu este aproape plană. Pe alocurea rîdicăturile însă acoperite cu tufări, se apropie de apă, varînd monotonia cîmpenei. Malul sârbesc este dinpotrivă cu totul plan, și numai cît la o mare îndepărtare, acoperite ca de o ceață străvezie, se zăresc ramurile sârbești ale Balcanilor. De la Radujewatz înainte, mic orășel așezat în o poziție romantică între apele Dunărei și un deal năltuț, pe care se înșiră casele sale, malul sârbesc începe și el a lua o formă mai accidentată, trimițînd din cînd în cînd cite un colnic să răsfrîngă în valurile fluviului cite o tufă de arbori, sau un colț de pădure. Dunărea curge ca prin o grădină. Astfel slabește ea cu încetul și fără răpede schimbare, trecerea de la aspectul măreț al Porților de Fer către monotonia de mai la vale. Totuș chiar și pe acest parcurs, malul românesc e îndeobște mai gol, variațiunea lui începe ceva mai departe de cursul apei, pe cînd pe cel sârbesc turburările valui ale fluviului curg adesa pe sub umbra cren-garului.

Puțin mai la vale de Radujewatz, vezi *Timocul* vîr-sîndu-se în Dunărea de pe malul drept al ei, sămănînd cu un copil mic ce s-ar ținea de poalele mamei sale. Aice se sfîrșește Serbia și începe Bulgaria. Malul acesteia urmează înainte a înfățișa accidentarea de pînă acum, deși ceva mai slabă, pe cînd cel românesc iese tot mai mult aspectul unui șes uniform care se va accentua tot mai tare, pînă a se preface mai tîrziu într-o adevărată stepă, udată de fluviu. De la Vidin înainte se zăresc la oarecare depărtare, pe malul drept al fluviului, niște dealuri coperte cu dumbrăvi, care oprînd ochiul pe ele îl odihnește de monotonia, neînteruptă de nici o piedecă, a sensului nesfîrșit ce se întinde pe malul dinspre Muntenia. Numai cît pe alocurea, se vede pe lingă fluviu cite o perdea de verdeață, care însă se frînge curînd pentru a te face să simți cu atît mai mare puterea pustiuului cel întins. Așa urmează malurile Dunării înainte pînă la Sîlistria, înfățișînd vecinicul contrast între goliciunea malului românesc și varietatea formelor celui bulgăresc. De la Sîlistria înainte, unde Dunărea intră cu totul în România, ambele maluri ale ei încep a se arăta sub acel aspect de pustire,

particular șesului muntean, și așa uimeaă pînă se varsă în marea Dunărea care la început era restrînsă într-un singur pat, începe din pricina locului plan a se revărsa în mai multe canale, insule pline de tufariș pre-soară cursul ei neregulat, lățimea ei crește necontentit, deși adîncimea ei se mănține numai pentru matca fluviului, brațele ei fiind adesea cu fundul aproape de față Curgerea ei devine mai lină, adeseori nu poți deosebi, mai ales cînd vîntul suflă în susul apei, în cotro valurile ei se rostogolesc Singurele vîete pe care urechea le percepe sunt lina suzuire a freamătului undelor și bătăia roților vaporului, care cadențază și dă o măsură curgerii timpului.

Vederea acestei frumoase ape, pentru care se face atîta vuet în lumea politică, mă împinse și pe mine la cugetări asupra chestiunei dunăiene Mă gîndeam că deosebirea cea imensă ce există între pămînt și apă, constă în împrejurarea că unul este fix, pe cînd celalt e vecinic mișcător, de aceea și marea nu aparține nimăruî, ci toate nașunile aū acelaș drept pe dînsa, acela de a pluti Ce sunt însă rîurile? Tributarele mărilor și dacă ele n-ar adăpa, cu vecînicele lor valuri, urieșul vecinic însetat, uesta ar seca prin evaporațiunea sa Această însușire a lor, precum și împrejurarea că apa lor e într-o neîncetată mișcare, le face cu neputință a fi supuse unei dominațiuni omenestî Altfel, tot cu atîta drept ar putea omul pretinde să pună stăpînire pe vînturi, care nu sunt decît mișcarea celui al doilea mare fluid ce acopere scoarța pămîntului Cum decî să se poată determina dreptul omului asupra curgerii unui fluviu sau rîu? Se întălege, că numai cit după elementul solid care dă naștere rîului, după malurile sale Cine posedă malurile, va posedă și apa, dar e cu totul peste putință ca dreptul de stăpînire să fie însușit cuiva asupra apei însăși Deosebirea între rîu și mare, și care constă în aceea că asupra mării nu încapă nici un sorî de stăpînire, pe cînd rîurile tot îngăduesc o stăpînire relativă, provine de acolo că pentru mare țermul nu este nimic comparat cu imensitatea ei, pe cînd pentru rîu malurile sunt totul Ele îi dau naștere, hotărîndu-i curgerea

Argumentarea mea filosofico științifică îmi păru destul de întemeiată, dar oare la asemenea domonstrații se

ută statele, personificarea egoismului omenesc? Interesul la ele primează dreptul, și, întrucit dispun de putere, își vor bate în totdeauna joc de adevăr!

La Rușciuc ne opruăm mai mult timp, căci vaporul trebuia să se aprovizioneze cu cărbuni și să încarce o înșămnată mulțime de emigranți Turci care părăsiau Bulgaria. Mă pusei de vorbă cu un Turc bătrîn care știa ceva românește și-l întrebai pentru ce părăsiau țara?

— „Nu de bine o părăsim, răspunse el oftînd, și iaca d-nule, pentru a mă duce, a trebuit să vînd tot aveam o casă care m-a costat, așa să-mi ajute Allah și cu Profetul, 200 de lire, și am trecut-o unui Bulgai cu 20 Noi am muncit și ei se folosesc. Așa vrea cel de sus. Pesemne multe nelegiuiri am făcut și noi în lume, de ne pedepsește Dumnezeu cu atîta asprime!“

Il admiraî pe Turc pentru dreptatea vorbelor sale și mai că-mi venia să cred că ar fi o dreptate în istorie.

— „D-apoi d-nilor și d-voastră ce ispravă ați făcut că v-ați aliat cu hainii de Muscali. Ați dat o vacă și ați luat o capră, urmă el înainte, făcînd aluziune la schimbul Basarabiei pentru Dobrogiă.

Tot Turcul ce poate fugi, se duce. Nu rămîne decît pleava societății, sărăcimea, care nu poate să emigreze. Aceștia au căzut în starea cea mai mizerabilă. Vedeam pe la porturi sute de copii de Turci cerînd de pomană, și părinții lor alegînd negri ca niște draci și cu fața copertită de o sudoare cătrănită, ducînd pe spetele lor coșăici cu cărbuni, pentru a umplea cămărilor vaporului nostru. Îmi adusei aminte de zicerea romînească „Săracii Turci“, care altă dată era ironică și se referea la puterea lor, acumă însă li se putea aplica cu tot dinadinsul. O lacrimă involuntară îți aparea în ochi, cînd te gîndeai la nimicnicia măririlor omenești.

Cugetînd la asemenea lucruri, mă întinsesem pe patul meu în salonul de culcare și începusem a amuși, cînd odată mi se păru, jumătate prin vis, că aud un concert a unei muzici ingeștîi, ca și cînd

Pe-ale cerinilor arfe lunecau mărgăritare

Eta ca o simfonie de o dulceață și de o melancolie

nespusă, un soi de doină, dar cîntată de o mulțime de instrumente, care repetau acelaș motiv, umflîndu-l și varîndu-l, după particularitățile lor melodice. Cînd visam mai dulce, simții deodată că cineva toarna o cofă de apă rece pe mine. Ce se întimplase? Se ridicase un vînt, care împingînd valurile Dunării pe oblonul deschis al ferestrei așezate la capul meu, sfîșise într-un chip așa de puțin poetic visul meu plin de încîntare. După ce mă liniștii puțin de impresiunea nu prea plăcută a unui duș în mijlocul somnului, îmi dădui samă de cauza visului cel cu valurile de armonie. Adormise mai toți din salonul de culcare, vre-o 30 de inși, și mai toți dădeau un concert horător din cele mai poznașe. Unul horecâia ca un bombardon răgușit, altul șuera pe nas un soi de melodie su generis, un al treilea puștea regulat, ca și cînd ar stînge o lumîinare. Alții cițî-va păreau că țîn isonul la strana unei biserici. Într-un cuvînt, era ceva de o nespusă nostimădă, care mă ținu treaz vre-o două oare, neputînd, în tot acest timp, stăpîni un ris nebunesc ce m-apucase.

Ajunserăm la Brăila, orașul colbului par excellence; luăi trenul spre casă, unde trebuia să reîncep iarăși viața mea obicînută.

„Unsprezece luni de muncă, pentru una de petrecere!”

O excursiune la Karlsbad

În vara aceasta mă aflam cu prietenii mei, Merlescu și Botăș, la băile de la Marienbad Merlescu, cel mai tânăr dintre noi, care tocmai sfârșea studiile sale matematice, venise spre a să tămădui de o poftă prea mare de mîncare, Botăș, ceva mai marișor de ani, de una tot atît de rostită pentiu băutură—de apă mă rog, nu de cele spirtoase, iar eu care număram cu aproape o treime mai puțin decît suma anilor ambilor mei tovarăși, venisem pentru a mă manținea pe cit să putea în *statu quo ante bellum*—nu în privința vrîstei, care curge ca apa printre degete, dar în privnea încunjurului taliei, ce atinsese respectabila dimensiune de un metru încheiet — nu în diametru, ferească D-zeu, ci în circumferență

Trebuie să adaug, pentru înțelesul celor ce au să urmeze, că toți sîntem oameni cu reputație de inteligenți și învățați, fie-care în breasla lui, și dacă Merlescu n-a dat încă dovezi publice despre înalta lui capacitate, cel puțin cu prilejul excursiei a căreia descriere urmează, fără îndoială că el a dovedit cel mai mare bun simț, pe cînd noi ceștialalți doi—Dumnezeu să ne aibă în sfînta sa pază!

Pentru a ne duce la Karlsbad, am ales ca mijloc de locomoțiune omnibusul, mai bine decît trenul, ca mult mai poetic și mai interesant, deși mai încet

Plecarăm decî în ziua de 11 August stil nou (30

Iulie stil vechiu) de la otelul Newyork, din Kaiserstrasse a Marienbadului, spre Karlsbad, cu un car cu bănci, la care erau înhamăți patru cai, din care unul șchiop—amăruntime interesantă pentru decursul împrejurărilor

Ne hotărîrăm să facem excursiunea într-o singură zi, și anume planul întocmit de Botăș cu o precizie ce ar fi făcut onoare chiar și matematicului nostru, tinarului Merlescu, era următorul: plecare din Marienbad la 7 care dimineața, ajungere în Karlsbad, după orarul omnibusului (făcut însă pe cînd animalele ce-l tîraiau aveau cu toatele integritatea picioarele lor), la 12, vizitarea orașului și a stațiunii balneare pînă la 6 51, plecare cu trenul la Eger; ajungere la Eger la 7.25, vizitare repede în trăsură a Egerului, plecare din Eger la 8 18, întoarcere înapoi în Marienbad la 10 12

Socoteala din tîrg cu cea de a casă nu se potrivește. De această cugetare adincă, eșită din înțelepciunea poporului nostru, nu ne adusesem aminte, dar trebuia încă odată să se adeverească în sarcina noastră.

Călătoria fu foarte interesantă pentru noi, fiecare gustînd-o însă dintr-un alt punct de vedere. Eă stăteam pe capră, cam stringînd din umere, din cauza răcelei dimineții (erau numai 9 grade centigrade), dar putînd vedea în toată întinderea lui orizonul ce desfășura înaintea ochilor mei bogăția tot mai variată a frumusețelor sale. Cu toată încîntarea de care eram cuprîns, tot mereu aruncam cătră soare căutătura, spre a-l ruga să să milostivească să lepede degremeaua de nourî ce-i înfășurau capul și fața, spre a-mi încălzi ceva ciolanele

De-odată auzii tocmai pe capră răsnetul voacei lui Botăș care scosese ciasornicul și observa cu glas tare că

„Acuș sînt 12 și nici la jumătate de cale nu am ajuns“

— Cîte picioare au patru cai, îl întrebău eă?

Botăș, furiș despre această glumeață întrebare, pentru el fără înțeles, în momentul tocmai cînd el vedea așa de rău compromis întregul plan al călătoriei, îmi răspunse răstit:

„Opt cînd sînt bipede, 16 cînd sînt patrupede“,

Mă prefăcuî că nu înțeleg aluzia și-i răspunsău

— Aî noștii n-au nici 8 nici 16, ci 15.

„Cum așa ?

— Unul e șchiop și e tripod, nu e nici biped, nici patruped, de aceea mergem ca cu boii

„Să iee dracul omnibusul, partida e compromisă !

— Nu face nimic, vom merge noi mai repede prin Karlsbad, vom deveni noi patrupede

Pe Botăș îl cuprinsă iar verinica lui sete, și el ie căzu pe gânduri și în tăcere

Tropa, tropa — încet, încet, ajunsese la Petschau, unde trebuia să facem popasul Merlescu întrebă îndată după mîncare, iar Botăș să răpezi la burluul unei cișmele, din care curgea o apă limpede și rece Trebuia să-l tragem cu deasila de la ea, căci ne temuăm să nu i fie rău

— Nu este nimic în lume mai presus de apă, spuse cu o adîncă răsufare Merlescu protestă în tăcere, prin o privire galișă și însemnătoare, cîtiă mesele întinse Observăi lui Botăș că nu cumva să repete la Sprudelul din Karlsbad operația sugativă practică la fîntina din Petschau

— Și pentru-ce mă rog, ce crezi d-le că mă tem de fierbințeala Sprudelului ? Ori cit ar fi de fierbînte, nu poate sa ajungă vulcanul ce-mî clocotește în stomah

„Dar dacă te puî la băut și din Sprudel ca din această cișmea, atunci cînd naiba mai vedem Karlsbadul ?

Luăi pe Merlescu într o parte și mă sfătui cu el ce e de făcut Botăș prețuește lumea numai din punctul de vedere *apatic*, și dacă vom trece cu el pe la multe cișmele din Karlsbad, reci, calde sau chiar fierbinți, se va opri la fie-care, și fiind dată și intîrzierea provenită din pricina gloabei celei cu trei picioare, riscăm de a ne întoarce din Karlsbad fără să vedem nimic Evitarea fîntinilor cu orice preț fu cuvîntul de ordine ce ni-l dădu-ram unul altuia — înă gîndeam însă în mine și acea a restaurantelor !

Merlescu însă conform principului lui Horațiu, care amesteca „utile dulci“, cu toată încîntarea de care era cuprins, nu uită să îngrijască și de stomahul lui, și patru ouă, o porție de jambon, un șnițel, ceva cartofe, un compot, o gărăfioară de vin și o cafea cu lapte cu unt și 7 pini, nu e vorbă nici, alinară puțin neastîmpăul ficulului lui Botăș căută să să furîșeze iar spre fîntină, dai îl înțăleserăm și îl făcurăm să pîceapă, că trebuie sa con-

sume ceva de la chelner și nu trebuie să să desaltereze gratuit. El ceru deci o garafă cu apă, dar fiind că apa nu se plătește, apoi mai poftori și o porție de zahăr. În tot timpul cît bău garafa, el se uita pe fereastă la sulul cel vecinic curgător al fântinei, și de mai multe-ori înăbuși un dureros oftat.

Eu întrebău, pe conducătorul omnibusului, pe unde intram în Karlsbad, și el spunându-mi că prin partea opusă gării, cazui și eu într-o îngrijire nu mică, căci cum rămânea atunci cu cunoștințele mele locale ale Karlsbadului care aveau gara drept bază, iar nu în răspăr? Mă temeam să nu-mi compromit față cu prietenii mei reputația mea de cicerone pentru Karlsbad, rol cu care mă însăcisnasem cam cu sumește. Ba nici nu lăsasem pe bietul Botăș să-și procure un plan al orașului, spunându-i, că planul Karlsbadului sunt eu!

II

Ajunserăm la ținta călătoriei noastre pe la 2 în loc de 12, ceia ce ștergea deodată două oare din puținele de care dispuneam. Coborîndu-ne din omnibus, imi aruncăi ochii în dreapta și în stînga, spre a mă orienta, dar imi fu peste putință a izbuti. Făcînd însă pe cunosătorul, spuseru tovarășilor mei. Pe aici băeți, să vizităm întâi parcul Apucasăm însă tocmai în partea opusă Mergem, mergem, un sfert de oară, douzeci, apoi douăzeci și cinci de minute, nici un mă de parc, și timpul trecea. Cunosînd predilecția amicului Botăș, propun să intrăm într-o cofetărie să ne răcorim puțin, să bem ceva apă. Apă răspunsă Botăș, și ochii i se lumina. Intrînd în cofetărie, mă dau într-o parte și întreb pe un băiat, unde e parcul, înarmat astfel cu informația dobîndită, fac pe grozavul și spun tovarășilor mei fiind-că am cam întîziat, apoi să tăiem dea-dreptul prin această stradă, pentru a ajunge la parc.

„Dar știi că e mare Karlsbadul spuse Botăș — Cîed și eu, cugetăi în mine, dacă ne am învîrtit, ca un cui în într-o căldare, căutînd parcul și trecînd de două ori prin aceleași stăzi! Dar ce-mi păsa? Reputația mea de vechiu cunosător al Karlsbadului era scăpată!

Din fericire pentru ea, și ca să nu fie pusă prea des la încercare, întâlnirăm, după cite-va momente de pieumblare prin parc, pe maiorul Plopeanu, ce lua apele în Karlsbad, și care era un vechi cunoscut al lui Botăș și al meu. Se oferă cu multă amabilitate să ne conducă el prin oraș, să vedem măcar în grabă ceva, mai ales că erau acuma 3, și trebuia să mai pierdem timp și cu mîncarea. Lui Merlescu îi venea să cadă din picioare și el plecase cu noi la Karlsbad, cu anume condiție, ca să mîncăm îndată ce el ne-o va cere. El pretexta că doctorii îi recomandase, ca mijlocul cel mai bun de a scăpa de boala mîncării peste măsură, de a minca tot de-auna înainte de a-i fi foame!

Treceam tocmai pe dinaintea marelui otel și restaurant Pupp Merlescu numai decît să între acolo. Maiorul observă că acolo se duc aproape numai milionarii, sau acei ce vrea să-și arunce paralele în drum. Nu poți da bacșiș mai puțin de un florin zahlchelnerului, 50 de cruceri servichelnerului și 25 de cruceri băiețelului ce aduce băuturile. Merlescu era așa de flămînd că-i scăpăra ochii. El spuse:

„Ș-apoi dacă e bacșișul mare, și porțile trebuie să fie în proporție

Facui un semn maiorului, care înțelese îndată cum stău lucrurile și răspunse cu liniște

— Da, dar în proporție inversă

Această rostire *matematică* stîmpără la moment plecarea lui Merlescu, și el, prefăcîndu-se ca și cum nu ar fi nimic, întrebă cu aceeași liniște

„Mai e departe pînă la Kroch, (restaurantul unde maiorul vicia să să ducă)

— Iată trecem pe la Sprudel și ajungem numai de cit

Altă poznă acum! căzusem din Charybda în Scylla. Îndată ce Botăș auzi cuvîntul de Sprudel, el cuili urechile, și întrebă iute pe maior

„Unde-i?”

Apucău repede să șoptesc maiorului în ureche te rog de toți Dumnezeii să ne uităm la Sprudel numai pe feieastă, și oî spune mai tîrziu pentru ce

Maiorul ne spuse iată Sprudelul, să nu mai intrăm

la el, ca să nu perdem timpul, se vede pîea bine și pe fereastă

„Cîte grade de căldură are, întrebă Botăș, cu un glas însămnător ?

— Șapte zeci și două, răspunse maiorul.

„Réaumur sau centigrade ?

Îi șoptii repede în ureche te rog Réaumur !

— Reaumur !

„Păcat, e cam fierbînte, ar trebui racit, și cu un oftat, adăogi să mergem la Kroch Fața lui Merlescu se înveseli

La Kroch ne puserăm pe mîncate cu toții, fiecare după capacitatea sa stomahală particulară Masa ținu mai mult de cum ne propusesem, din cauza lui Merlescu, care găsi de cuvîntă să comande încă cîte-va porții speciale, peste cele luate în comun Pe la 4^{1/2} ne scularăm de la masă dar fiind oameni cu tabiet, de și ne rămăsese numai vr-o două oare pînă la plecare, trebuia să mergem la o cafenea să luăm cafeaua

Mayorul ne îmboldea să luăm mai repede cafeaua, spre a merge măcar să vedem Kaiserbadul o zidire monumentală și o instalație balneară fără păreche în toată Europa, apoi Kuhausul cu sala lui cea splendidă, pentru ca macar cu atîta să ne alegem din vizita noastră Cînd plătisem, o pasere, o simplă vrabie, veni să cîrpească din o bucată de pîne ce se afla pe un colț al unei mese la care să lua cafeaua, atît era de blindă Botăș și cu mine, mari admiratori ai naturei și ușorii de entuziasmat, chiar și pentru bipede de felul vrăbîilor, căzuiam ca în extaz la această gîngașă privești Exclamările nu mai incetau Ce nostimă e ! Ce diăguță ! Uite ! cum tîrîe dărăbul de pîne după ia ! Ah ! ce pacat că a trecut mitocanul cel de Neamț pe lingă ea de-a spăriet-o, dai iată-o revine Tr, ți, ți, pupuico, mai ie, presuua mamei, încă odată și încă odată, așa, prepeșița dragă, mai încă, măcăleandru iubit—un potop de dezmierdări cari eșiau cînd din gura mea, cînd din acea a lui Botăș, iar Merlescu se ocupa în acel răstimp cu alte bipede Mayorul devenise cam nerăbdător și nu se putu împiedeca de a ne spune dacă vroiți să vedeți macar ceva în Karl-bad, lasați paserea și să mergem Ne hotărîrăm cu părere de rău a părăsi pe iubita noastră presură, ba chiar avurăm cruzimea, ne

avind pe aiurea pe unde tiece, a o turbura noi înșine în ospățul ei De abia ești pe strada pe care apucasem spre Kaiserbad, și deodată Botăș să oprește în loc

„Ia privește incoace zise el

— Ce ?

„Uite la cei doi căței, cum pare că să miră de coada cea de animal ce a găsit-o în stradă ! Ce mutre caraghidave ! Uite mai ales la cel mic ! E peste măsură de nostim Eū de cuvînt, mă opresc, lăsînd pe maiorul și pe Merlescu a-și urma diumul lor înainte, iar noi ne pierdem în contemplația cînilor, precum cu un moment mai înainte, fusesem ıpiți de acea a vrabiei.

Mayorul și cu tovarășul nostru se opriră în dium, văzînd că nu mai venim și, după oare-care așteptate, maiorul trimise pe Merlescu să ne cheme și să ne aducă aminte că se apropie oara plecării trenului Ne rupserăm și de la acest tablou încîntător, dar nu făcusem nici unei pași în societatea maiorului, cînd eū descopăr pe gratia unei răsufătoi ce dădea în stradă, trei pisici, din care una scormonea cu laba printre gratii, cealaltă privea cu cel mai mare interes operația executată de sora ei, iar a treia ce părea mai în vristă, se uita mai cu nepăsare la nebunaticile ei tovarășe Elaū așa de elegante în mișcărilor și pozele lor, așa de drăguț scormonea una cu lăbuța printre gratii, așa de nostim priveaū celelalte două, încit nu mă putui împiedeca de a exclama

„Dar de aceasta ce zici Botăș ?

„Un ah ! de admirațiune eși din peptul lui, și iar uitaiăm vizitarea Karlsbadului pentru noul tablou viu pe care întimplarea ni-l scosese înainte Mayorul ne mai așteptă un moment apoi, enervîndu-să, veni iute cătră noi, spunîndu-ne să-l iertăm, dar trebuia să se ducă, căci și a adus aminte că dăduse întîlnire unui cunoscut al său la 5 oare Ne arătă cu mina direcția Kaiserbadului și ne părăsi

Ne uitaiăm și noi la ceasornic, erau într-adevăr 5 1/2 Ne mai răminea încă o oară și ceva pînă la plecarea trenului Merlescu nu se putu reținea a face observația că, de și într-o formă curtenitoare, ne lovea drept în pâlune

„Dacă nu ar fi adus cel Mititel paserea, cum și cu

pisicile în calea noastră, tot am fi putut vedea ceva din Karlsbad“

— Apoi d-ta, om pozitiv, nu înțelegi partea poetică a naturii Acest răspuns, cam nepolitic, se vede că supără pe tânărul Merlescu care tocmai dăduse, în omnibus, destule probe de facultăți poetice, și el ne răspunse sentențios

„Toate lucrurile sînt bune la vremea lor și ploaia în luna lui Mai Dacă este interesant de a privi la paseri, pisici și cîni, de sigur că este foarte rău ales timpul cînd te-ai hotărît să vezi Karlsbadul cu repejunea a-burului

— „Așa-i Merlescule, dar vezi motive de tablou de janu din viața cea interesantă a animalelor nu se întîlesc nici ele așa de des

„Nu-știeam că sînteți pictori, iertare

— Nu suntem pictori cu mîna, ci cu sufletul

„Ori cum ar fi, dacă ne-ar întreba cine-va ce ați văzut în Karlsbad, și veți spune o viabie, doi cîni și trei pisici—cu tot respectul să vă dătoresc, lucru va fi cam ridicol Tăcurăm cu toții, căci Merlescu nimerise drept

Incepuse să ploaie

— Tot nu putem vedea nimic deacum înainte din cauza ploaiei, să ne îndreptăm catîă gară, mai avem 51 de minute și gara e cam departe, spusei eu.

„Să luăm o trăsură, spuse practicul Merlescu.

— Ce nevoie de trăsură, nu avem destul timp?

Merlescu nu se mai putu reține și izbucni într-un hohot de rîs avem timp, ce e drept! timpul a fost în Karlsbad!

Ne pornirăm cu toții la rîs, și începurăm a ne bate joc între noi unul de altul ei doi de talentul și cunoștințele mele de conducător, eu de întîzierea ce ne o pricinuise apa unuia și mîncarea celuilalt, Merlescu de paserea, cîni și pisicile noastre Într-un rîs o duserăm pînă la gară, la care ajunsesem cu 25 de minute înainte de plecarea trenului.

III

Indată ce intrarăm în gară, ne îndreptarăm spre o casa, din cele 4 ce se ascundeau în întunericul celor

4 colțuri, și spuserăm lui Merlescu, să întie în cercul de fier, spre a fi cel dintuî la luarea biletelor, iar noi ne așăzărăm pe o bancă, spre a cugeta—probabil la frumusețele, Karlsbadului ! Merlescu se indepartă puțin, spre a ceti prețurile și a pregăti baniî necesari, temindu-se de o mare navală Indată îi răcnirăm . nu părăsi locul, să nu-ți iee rindul cineva cu toate că nici țipenie de om nu venea să se așeze la coadă Ne cam miram de această împrejurare Trecînd pe lingă noi un trager, il întrebărăm la cite oare se deschide casa Aceasta la 7 ne răspunse el „Cum la 7 ? Trenul pleacă la 6 51, dar tragerul nu se prea interesa de soarta noastră De odată, aruncîndu-ne ochiî în altă parte, videm la o altă cassă o coadă foarte lungă, și atuncî cunoscurăm că ne-am înșelat, așteptînd la cea care nu se deschidea Ne duserăm acolo, însă trebuirăm acuma să ne așăzăm la sfîrșitul cozei, din ceea ce credeam că vom fi în capul ei Instinctul de conservare ne făcu să ne așăzăm toți trei la luarea biletelor 15, 10, 5 minute mai erau pînă la plecarea trenului de 6 51, și nimine, nici casierul nici publicul, nu se grăbea Ne gîndirăm că nu poate să plece trenul, pînă nu se vor da bilete tutuor călătorilor Cu toate aceste, ne miram de lipsa de exactitate tocmai în țara exactității In sfîrșit ajunserăm la rînd

— Trei bilete pentru Eger, vă rog, (vroind să facem economie și să mergem cu clasa III-a pînă la Eger, de unde era să ne urcăm în trenul accelerat către Marienbad)

— Mai tîrziu, la 8 6

„Cum, dar pleacă un tren la 6 51

— Dimineața, n-ați cetit bine

Intrunîndu-ne desupra a dezbate asupra acestuî nouî și neașteptat incident, căutam să ne explicăm, cum de ne înșălasem cu toți asupra timpuluî așăzării oareî de 6 51 ? Ba d-ta ai spus că pleacă sara, ba d-ta în sfîrșit ne aruncăm vina unul asupra altuia Adevărul era că unul din noi, mi se pare că eu, aruncîndu-mi ochiî pe oratuî trenuîlor, ce mi să dăduse tutuor la urcarea în omnibus, spuseseam lui Botăș, că trenul pleacă la 6 51 sara, fără a observa că oara nu era sublimetă, și decî era oară de dimineața

Ciuda noastră ! Pierdusem iarăși mai bine de o oară venind așa de curînd degeaba la gară, oară care s ar fi putut urca la două, dacă am fi luat o trăsură, și acum trebuia să așteptăm la gară de uit, pînă ce tîenul să va milostivi a pune un capăt nenoiocitei noastre excursiuni De ce să ne apucăm ? Incepurăm a face ocolul gărei. Se vedea orașul, dar nu eram lămuriți asupra așezării băilor, din cauza unei întrefesături de case și de dealuri acoperite de păduri Tot arătam noi cu mîna și discutam mereu, înfocîndu-ne din ce în ce Ba acolo sînt băile, ba dincolo Un conducător (Fuhrer), însă real și nu artificial ca mine, ne pindea din apropiere

— Domnii vrau să știe unde vin băile ?

„Dar domnule

— Apoi iată cum e poziția Vedeți d-voastră aceasta grămadă de case în vale ?

„O vedem

— Ei bine aceea nu e Karlsbadul

„A ?

— Vedeți d-voastră cum ceva ce nu se vede ?

Ne uitaiam cu toții unul la altul Să vezi ceea ce nu să vede—al dracului lucru, dar de politeță, răspunseram da

— Ei bine, acolo e Karlsbadul !

Ne salută politicoș, stînd însă pe loc Trebuia să-i dăm un bacșiș Scoaseiăm ciți-va crucerî fie-care

— Domnilor, taxa pe oară este un gulden

„Un gulden pentru două cuvinte ?

— Oara începută să plătește întieagă

Ne executarăm

„Acum dacă voiți să dați un bacșiș

— Schauen Sie dass Sie weiter kommen“, pe romînește „Ia-ți tălpășițele“ domnule, fu răspunsul indignat al lui Botăș.

„Auzi d-ta, un gulden ca să ne spue o prostie așa de fenomenală să vedem ceea ce nu se vede !

— Oare să fie așa prostie vorba lui ? ia gîndește-te bine Botăș.

„Cum naiba nu, respunse pentru el Merlescu Cum ai să vezi ceea ce nu să vede ! E o absurditate, o neghibie

„Aşa-i, adăogă Botăş.

— Mă rog, când e întunerec şi ţineţi ochii deschişi, nu vedeţi întunerecul, şi cu toate acestea în întunerec nu să vede nimic, prin urmare vedeţi ceea ce nu se vede. Apoi Kant, Schopenhauer, Hartman şi poate încă şi alţii nu au scris volumul întregi asupra necunoscutului, neconştientului, prin urmare asupra ceea ce nu putem şti? Ei caută deci să ne facă să ştim ceea ce nu se poate şti. Pentru ce nu lăsaţi pe bietul Neamţ să ne arăte ceea ce nu să vede?

Ne pornirăm pe ris, răscumpărînd macar cu veselie picăturile necontenite ce curgeau pe capetele noastre

Veni vorba de lumina electrică din Karlsbad. De la această temă, ne abătarăm, conduşi de ştiinţa mecanică a lui Merlescu, cătiă problema lui *perpetuum mobile* Merlescu ne făcu asupra ei o interesantă lecţiune, conchizînd că fie-care putere, perzînd din ea, prin frecarea materialului, prin care se manifestează, trebuie să ajungă la repaos — Este cine-va îi întîmpinau eă, care a rezolvat problema.

„Cine, întrebă Merlescu, indignat de îndrăzneţa mea necunoştinţă

— Dumnezeu, îi răspunsei. Dar mă rog, Merlescule, nu găseşti d-ta că lecţia d-tale, orî cit de savantă şi de interesantă, este tot atîta la locul ei într-o călătorie la Karlsbad, ca şi admirarea tablourilor naturale din partea noastră? Singura deosebire este că noi faceam artă, iar d-ta ştiinţă.

„Ba mai este încă una, întîmpină Merlescu. Aici n-avem ce face altă ceva, pecînd în Karlsbad am fi avut.

— Al diacului om mai eşti Merlescule!

Ne urcarăm în vagon. La Eger trebuia să schimbăm trenul. La o staţie, Botăş, ca şi când ar fi fost din locurile acele, se scolă spunînd: suntem la Eger, coborîţi repede, căci trenul stă puţin. De cuvînt ne sculam şi ne luăm după el. De abia puseseam ultimul dintre noi piciorul pe pămînt, şi ce-i vine în minte lui Botăş — mintea Moldovanului cea de pe urmă — să întrebe pe conductorul, care din întîmplare trecea pe lingă el, cînd pleacă trenul cătiă Marienbad?

„Chiar acum la moment, suiţi-vă în el

— Dai acesta se duce aiurea, noi vroim să mergem la Marienbad

„Suiți înlăuntru va span „der Teufel“ ! și dede semnalul de plecare.

— Dar aici e Eger, răcni Botăș desperat conductorului ce se îndepărta

„Nu domnule, Eger e la stația viitoare, și locomotiva dădu șueratul ei sinistru

Ne acățarăm cum puturăm de vagoanele ce începeau să se miște, prea fericii că nu ne vedea conductorul, care de altfel nu ne ar fi oprit, și am fi fost nevoiți să petrecem noaptea în o haltă pierdută în cimp, fără pat și fără masă

— D-apoi bine, nene Botăș, cine te pune să joci pe conducătorul d-ta acum, să-mi uzurpi rolul ?

„Pe care le-ai îndeplinit cu atîta demnitate în Karlsbad, adaoase Merlescu

„Da pe voi cine vă pune să vă luați ca giștele după mine? Ce nu controlați, ce nu întrebați și voi ?

— Că giște sîntem, aceasta să vede din nenorocire prea bine, și știți de unde provine această tendință de imitare ce ne cuprinde, cînd vedem că unul din noi a pornit într-o parte ?

„De unde ?

— Din nefericire, nu numai că ne credem foarte inteligenți, dar avem încă proștia a crede aceasta unul despre altul, incît cînd unul din noi spune sa-și face ceva, haide după el ! Cum ? Dacă am spus eu că pleacă trenul din Karlsbad la 6.51 *sara*, să poate astfelu ? și dacă Botăș anunță cu vocea-i magistrală că sîntem la Eger, coboriți-vă repede, să mai controlăm ?

„Cu alte cuvinte întrepruse Merlescu, și încrederea trebuie să fie la locul ei, ca și admirarea pisicelor

— Ești crud Merlescule, îl muștrău eu

După cite-va minute ajunserăm la adevăratul Eger, stație mare, joncțiune de mai multe căi ferate, iluminată cu electricitate, și atunci Botăș care trecuse prin Eger de mai multe ori, să minună cum a putut el lua mica hal-tă, unde era să o pățim, drept Eger ?

— Să vede că nu călătorești singur, ci în tovărășie, căci nimic nu dispune mai mult la prostii decît o asociație.

„Și prostiile sînt cu atît mai mari cu cît adunații sînt mai inteligenți, observă Merlescu care se vede că simțea nevoia de a afirma încă odată un lucru ce se dădea de minciună la fie ce pas și care era să mai sufere încă două grele încercări

Cînd ne dădurăm jos din tîen, ne spusurăm să luăm sama să nu ne rătăcim unul de altul Merlescu era sa iee biletele Stația era mare, noapte, și timpul de oprire scurt 8 minute Din nenorocire, era în apropiere de locul unde se oprise vagonul nostru, în dreapta o pompă, iar în stînga niște mese cu de ale mîncării Botăș, de cuvînt, la apă; pune gura la burlui și cu o mină pompa, iar cu gura sugea, clănțănindu-și dinții din cînd în cînd de burluiul de spijă Merlescu iute iea vre-o șase sandwichuri și un chilo de fructe, apoi și vre-o cite-va bucăți de șocolată. Eū spun lui Merlescu să iee grabnic biletele, să zmulgă apoi pe Botăș de la apă și să vină în tîen, unde mă duc să ocup locurile, fiind mare îmbulzală Pe cînd Merlescu încărcat cu proviziile se repede la casa biletelor, Botăș care nu putea lua fîntina cu el, nu se mai putea sătura de apă, iar eū, cunoscător al lucrurilor și la Eger ca și la Karlsbad, mă sui în alt tren, ce mergea la Nurnberg, Merlescu, cu biletele în mîni, auzînd clopotul al doilea, apucă iute spre tîenul adevărat, strigîndu-ne cît putea de tare Auzîndu-î voacea, scot capul pe ferăstră și-î spun :

— Aici, aici, am trei locuri foarte bune !

„Ce faci ? coborî răpede, tîenul acela merge la Nurnberg Auzînd aceasta, ies ca o furtună din vagon, răstorn un Neamț, cale pe piciorul unei Nemțoaice care mă trimite „Zu allen Teufeln,“ și o iaū la goană cătră trenul nostru ce era hăt departe afaiă din gară

„Da unde e Botăș ? întieabă desperat Merlescu, nu vezi că pleacă trenul ?

—Nu ți-am spus să-l iei de la apă ? Botăș, Botăș începurăm a zbiera amîndoi de răsuna văzduhul Noroc că era noapte, căci perdusăm și cumpăt și iușine

Cîți-va Nemți șopteau întie ei „die Leute sind verrückt“. În sfîrșit cînd suna a treia oară, văzurăm pe Botășul nostru alergînd din răsputeri, ștergîndu se la gură

cu mineci suutucului, de oare-ce nu avea timp sa scoată batista

In sfîrșit ne văzuim iar în tien Dai ne mai era păstrat încă o ultimă durduă

Cînd Merlescu dădu la fie-care biletul saū, Botăș se uită la el și deodată, răstit, stîgă

„Ce ai făcut Merlescule, ai luat bilete false Nu e scris pe ele Marienbad, ci Kuttienplan ? Avem să fim dați afară din tren la vîntoarea stație, numai să vină conductorul la control Aveți cel puțin parale, ca să luăm bilete pentru Marienbad, căci ieū nu mai am nici un crucei

Mie mi-a mai rămas numai 20 cruceri, răspunsă Merlescu. Ambii se uitău la mine Nici eū nu mai aveam nimic Naiba te-a pus să cheltuești paralele toate pe proviziū, ca și cum ar fi să mergi cu transsiberianul

Apoi dă dragă Botăș, mîncarea se plătește, nu e gratis ca apa.

—Ne-a mers ca la spînzurați ! D-apoi și un nămol de prostii ca acele ce le-am făcut noi azi, nu le face uu popor întreg înti-un secol !

„Trebue să doimm la stația vîntoare și să telegrafiam să ne vină parale de la Marienbad, căci la tien nu să face credit

—Să dormim, dacă ne va primi cine-va !

„Ș-apoi, tot e vară, ce bine să doarme afaiă !

—Dai de mîncat, ce mîncăm ?

„Apoi nu am eū proviziunii ? Vedeți cit m-ați 119, și fără mine acuma vă lua chichiuță.

—De mine, răspunse Botăș magistral, totdeauna îngrijește Dumnezeuū, apă e pretutindenea.

Tocmai intra conductorul, îi arătarăm biletele, cîutînd să aruncăm vina pe casierul de la Eger care ne dăduse bilete străine

„Die Kaiten sind ja gultig, Sie fahren damit bis Marienbad“

Iși poate cineva închipui bucuria noastră.

Atunci abia ne amintirăm că și in Austria sînt biletele pe zone

—Ar zice cineva că ne suim pentru priuna oară în tren. Să nu știm noi atita lucru!

Zbucniram iarăși cu toții de ris. Când ajunserăm la Marienbad, ne vorbirăm să nu spunem nimăruî păteniile noastre. Dar am crezut că era păcat, pentru inveselirea lumei, ca să nu destăinuesc secretele acestei interesante excursiuni.

Tabla de Materii

	<u>Pagina</u>
O călătorie la Dorna în Bucovina	1
O călătorie în Svițera	45
O călătorie prin Austria, Tirol și Nordul Italiei	64
Lacul celor Patru Cantoane	94
O suire pe Pilatus	110
Mehadia	131
O Excursiune la Karlsbad	167
